ANNALES HILDESHEIMENSES

SCRIPTORES

RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

RECUSI.

ANNALES HILDESHEIMENSES

HANNOVERAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1878.

ANNALES

HILDESHEIMENSES.

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

RECUSI.

CONTULIT CUM CODICE PARISIENSI GEORGIUS WAITZ.

HANNOVERAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1878.

Hannover. Schrift und Druck von Fr. Culemann.

Magna compilatio historica quae Annalium Hildesheimensium nomine fertur exstat in c o d i c e P a r i s i e n s i *Nr.* 6114 *(olim* 1023. 1125. 5993*), membr. in* 4°, *a diversis scriptoribus s. X—XII. exarato, qui vere autographon dici potest, cum in hoc volumine temporis decursu a compluribus ea sint conscripta quae historiam a mundi principio ad a. usque* 1137. *deducunt. Quod quin Hildesheimii factum sit dubitari nequit*[1]*: quae ad hanc urbem ejusque episcopos pertinent saepius majoribus litteris sunt exarata; posteriori tempore nonnulla addita eorum historiam illustrantia*[2]*, alia, quae certe s. XV. codicem ibi servatum esse probant*[3]. *Major vero annalium pars aliunde sumta minime ad ecclesiam illam referri potest, eo vero praestat, quod opera compluria magnae auctoritatis deperdita nobis servavit fere integra. Id quod disquisitiones nostris temporibus diligenter institutae*[4] *ostenderunt, quas nunc recensere et dijudicare nostrum non putamus, ea tantum allaturi quae ex ipsius codicis indole efficiuntur*[5]*, quem Berolinum V. Cl. Wattenbachio petente transmissum post Pertzium iterum quam accuratissime examinare et cum editis conferre potuimus.*

Rufi Festi breviarium excipit f. 12. Liber de ordine temporum, *id est brevis rerum antiquarum conspectus, magnam partem ex chronico Isidori, cujus praefatio praemittitur, sumtus. Nonnumquam vero verba sive prima manu scripta sive post inserta propius ad ea accedunt, quae initio Annalium Quedlinburgensium et Lamberti Hersfeldensis leguntur, quae ex Annalibus Hersfeldensibus sumta esse verisimile est. Etiam hi praesertim Isidorum sequuntur*[6]*, ita ut unde singulae sumtae sint notitiae vix certo dici possit.*

1) *Aliter statuit Scheffer-Boichorst, Annales Patherbr. p.* 36, *de ultima libri parte; sed quae attulit hoc minime evincere possunt.* 2) Bennopolim fundatur Hildens. civitas; *a.* 1079. *de Hezilone episcopo, alia.* 3) *a.* 1002. *manu s. XV. verba inserta:* et Bernwardo episcopo. 4) *Cf praesertim Waitz, Hersfelder Annalen (Arch. VI, p.* 662*); Scheffer-Boichorst, Annales Patherbrunnenses; Schum, Die Jahrbücher des St. Albans-Klosters; Steindorff, Zur Kritik zeitgenössischer Geschichtschreiber (Jahrb. Heinrich III. Bd. I, p.* 420 *sqq.); Bresslau, Beiträge zur Kritik deutscher Geschichtsquellen des* 11. *Jahrh. (N. Arch. II, p.* 541 *sqq.).* 5) *Cf. Bresslau l. l. p.* 563, *qui de una praesertim codicis parte accurate egit.* 6) *Saepe tamen alios habent numeros, eosque noster post iis substituit quos ex Isidoro sumserat.*

Cum vero hujus chronicon fundamento positum viderim, ea tantum ad Hersfeldenses referenda duxi quae ab illo recedunt, eaque litteris latius positis indicari feci.

Inde a Mauricio imperatore scriptor Isidorum relinquit et pauca addit ex Beda petita, quae similiter Annales illi suppeditasse videntur; neque Bedae chronicon ipsi ad manus fuisse putarim, quamvis uno saltem loco ejus vestigium deprehendere mihi videar[1]. *Praeterea nonnulla inserit, quorum fontem indagare nequivi*[2], *necnon catalogum pontificum Romanorum a Sabiniano usque ad Sergium ab editis diversum. Post haec subjicit:* Hucusque Romanorum principum gesta et pontificum Romane aecclesie enarravimus. *Mox vero f.* 19'. *Francorum sequitur historia inde a Pippini tempore, ad verbum ex Annalibus descripta Laurissensibus minoribus. Inde a f.* 23. *novus incipit quaternio alia manu exaratus, quo narrationis filum continuatur; et f.* 26'. *librarius hic, nulla addita notitia, ab Annalibus Laurissensibus transit ad eos quos Hersfeldenses jure dicamus. Eorum exemplar maxime cum eo convenire quod in Annalibus Quedlinburgensibus expressum videmus constat; non tamen cum Pertzio communem fontem Halberstadii quaeramus oportet*[3]. *Sunt quae suadere possint ut statuamus, praeter ipsos Hersfeldenses etiam hoc Hildesheimense exemplar a Quedlinburgensi esse exscriptum*[4]*; sed ne ita quidem eorum necessitudo satis explicari posse videtur. Certe Hildesheimensis, qui Annalibus Laurissensibus nihil fere addidit, Hersfeldenses notitiis ad ecclesiam suam spectantibus auxit, necnon alter ejusdem temporis scriba quaedam adjecit, maxime ad coenobium Gandesheimense spectantia*[5]. *Alia vero, eaque, ut videtur, recentiori manu, litteris plerumque majusculis, inde ab operis initio quaedam sunt inserta quae modo Hildesheimensem civitatem, modo Floriacense*[6] *et Ilseneburgense*[7] *monasteria, praeterea vero res antiquas et longinquas*[8] *tangunt. Fol.* 35ª. *a.* 994. *in media sententia primaeva desinit manus, quae hujus temporis indolem habet, neque Annales Hersfeldenses ultra hunc annum continuatos fuisse, Quedlinburgensium comparatio probat; f.* 35ᵇ, *nonnullis*

1) *V. Julium Caesarem.* 2) *Cf. praesertim quae de mille militibus a Romulo electis refert.* 3) *SS. III, p.* 19. *Neque aliis haec sententia placuit.* 4) *Cf. praesertim quae a.* 872. *de dedicatione ecclesiae S. Mariae in Hildesheim uberius in Ann. nostris, brevius in Quedl. leguntur; praeterea a.* 989. *de Osdago episcopo mortuo, Gerdago succedente, ipsorum sede non indicata. Anno vero* 992. *etiam plura quam Hild. praebent Quedl. de Gerdagi morte.* 5) *a.* 926. 927*;* 924. 6) *Sub imperatore Eraclone.* 7) *a.* 994. 8) *Caracallae tempore:* Neapolis fundatur.

lineis vacuis relictis, et f. 36^{a}. *alia ejusdem temporis manu historia annorum* 995—997. *traditur, tertia brevis anni* 998. *additur notitia; postea vero a.* 996. *de sacello sanctae crucis dedicato et alia quaedam a.* 999. *inserta sunt. Fol.* 36′. *vacuum relictum erat. Sed saeculo XI. in hoc ipso tertia eaque praecipua Annalium pars inde ab a.* 1000. *incipit, quae uno calamo in foliis* 37—55^{a}. *ad a. usque* 1040. *est exarata*[1]. *Haec quin in monasterio S. Michaelis Hildesheimensi scripta sint, dubitari nequit*[2]; *sed auctor latet, neque de Thancmaro*[3] *vel Wolfhere, qui vitas episcoporum Bernwardi et Godehardi conscripserunt, cogitari potest. Immo Godehardi vitas auctor excerpsisse videtur*[4]. *Praeterea vero totam hanc libri partem ex vetustiori et uberiori Annalium Hildesheimensium exemplari esse descriptam, cujus reliquiae alibi exstent, viri docti statuerunt*[5]; *id quod vocabulis non raro negligenter scriptis vel omissis comprobari videtur. Certe tamen scriptor, quisquis fuerit, auctoris coaevi, qui rebus quas enarrat interfuerat, verba plerumque fideliter retinuit*[6]; *id quod etiam in priori codicis parte factum est*[7]. *Pauca tantum post addita videntur*[8]. *Desinit haec manus a.* 1040, *quamvis sint quae innuere videantur, Annales majores illos longius continuatos fuisse: — Iterum vero aliquanto post alius quidam historiae telam prosequendam sumsit; in quem finem Annales descripsit, quos recte S. Albani Moguntinos dicimus, in codice nunc Parisiensi ad a.* 1101. *usque servatos*[9]. *Neque tamen hunc ipsum noster ad manus habuit, sed alium sequitur, annorum ut videtur* 1102—1109. *historia auctum. Certe usque ad hujus anni initium una eademque manus deprehenditur, quae, aliis erasis, f.* 55^{b}. *incipit et praeterea quae* 56—60^{b}. *necnon f.* 67^{a}. *continentur exaravit. In media vero pagina* 60′. *alia calamum cepit et* — 64^{b}. *finem anni* 1104. *et longiorem annorum* 1105. *et* 1106. *historiam necnon initium*

1) *Cf. hac de re Bresslau l. l.* 2) *a.* 1015. *ejus tanquam 'nostri monasterii' mentio fit; a.* 1022: *'hujus monasterii oratorium' dedicatum esse refert; cf.* 1013: nostre congregacionis prepositus. 3) *Etiam Pertz, qui plures hujus partis statuit auctores, hanc sententiam rejecit.* 4) *Bresslau p.* 558 *sqq.* 5) *Ita Steindorff l. l. p.* 426; *Bresslau p.* 554 *sqq. Pabst, De Ariberto p.* 12, *annales majores Hildesheimenses ex nostris minoribus esse natos, statuit.* 6) *Cf. quae n.* 2 *retuli, et alia;* 1022, *ubi de monasterio s. Michaelis agitur:* Fiat, fiat, fiat *litteris majoribus scriptum;* 1024: ah, ah! *et quae sunt ejusmodi.* 7) *a.* 765*(?)*: in monasterio nostro Lauresheim; 809: ad monasterium nostrum Fulda. 8) *a.* 1036, *fortasse etiam a.* 1034. *quaedam verba.* 9) *SS. II, p.* 238. *sub nomine Annalium Wirziburgensium editi. Ex chronico Wirziburgensi, SS. VI, sunt descripti. Cf. quae disserui, Nachrichten der Gött. Ges. der Wiss.* 1857, *p.* 55, *et dissertationem a V. Cl. Schum hac de re scriptam. Minus recte Scheffer-Boichorst de iis judicasse videtur.*

a. 1107. *partim in charta ut videtur rasa scripsit. Quae cum ita sint et f.* 67, *quod post* 64. *ponendum erat, a bibliopega ordine mutato, priori scribae debeatur, conjicere posses, illa postea demum esse inserta. Sed obstat, quod folia* 57—64. *quaternionem efficiunt, qui non breves tantum annorum* 1105—1107. *notitias continere poterat, quod praeterea historia a.* 1103. *et* 1104. *a sequenti divelli nequit*[1], *ita ut duos illos amanuenses in eodem libro desudasse oporteat; fortasse alter quaedam omissa supplevit ideoque aliis erasis sua minoribus litteris inseruit. Num etiam ipsam historiam auxerit vel mutaverit, nunc frustra quaeras. Auctor, quem sequitur, Spirae*[2] *vel Moguntiae vivens, fortasse jam codici Annalium S. Albani haec inseruit, a genuina illorum forma procul dubio aliena*[3], *ita ut Hildesheimensis ea conjuncta invenerit. Hic pauca tantum de suae urbis episcopis adjecit. — Denique vero* 30 *fere annis post alius quidam margini majores locos intulit, et praeterea in ultima f.* 67[b]. *parte, f.* 65. 66. *et* 68[a]. *annales ad a. usque* 1137. *continuavit, i. e. Patherbrunnenses descripsit*[4]. *Quos non ultra hunc annum deductos eum*[5] *habuisse, eo probatur, quod magna folii* 68. *partem et praeterea fol.* 69. *vacua reliquit. Nihil, ne Hildesheimensia quidem, de suo addidisse, multa vero omisisse videtur. Quae prioribus annis marginibus illata erant, a bibliopega magnam partem abscisa ope librorum qui ex eodem fonte hausti sunt restitui debent. Nunc vero fere ea tantum exhibemus, cujus saltem vestigia in codice servata sunt. Haec vero ab iis sejunximus, quibus in codice adjecta sunt, ut melius quid cuique fonti debeatur perspici possit. Apertos calami errores sustulimus, varias vere lectiones eorum qui eosdem Patherbrunnenses Annales exscripserunt (praesertim maximorum Coloniensium) rarissime tantum annotavimus. Neque nunc quae Annalista Saxo aut ex nostris aut ex communi fonte hauserit, investigandum erat. Sed novam hanc Annalium editionem praesertim iis gratam fore confidimus, qui disquisitiones tales persequi vel juvenibus imitandas proponere velint.* G. Waitz.

1) *Id quod totus narrationis tenor, praesertim vero verba a.* 1105: reconciliare cum; supradictus Constantiensis episcopus *luculenter ostendunt.* 2) *Ita Schum p.* 56. *Giesebrecht III, p.* 1040. *etiamnum de monacho S. Albani cogitat.* 3) *Hoc recte Schum p.* 51 *sqq. probasse videtur, Schefferum impugnans, qui contrariam sententiam proposuit.* 4) *Qua de re v. Schefferi librum.* 5) *Pauca tantum quae Scheffer post hunc annum Patherbrunnensibus vindicavit ex eorum codice manasse puto.*

Pars prima

ex Isidoro, Ann. Laur. min. et Ann. Hersf. sumta.

*INCIPIT LIBER DE ORDINE TEMPORUM. *f. 12.

Brevem temporum per generationes et regna primus ex nostris Iulius Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino simplici historie stilo elicuit. Dehinc Eusebius Caesariensis adque sanctae memoriae Hieronimus cronicorum canonum multiplicem historiam regnis simul ac temporibus ordinatam. Post hos alii adque alii, inter quos precipue Victor Africanus Tonnonensis ecclesie episcopus recensitis predictorum historiis gesta etatum sequentium usque ad consolatum Iustini iunioris explevit. Horum nos temporum summa ab exordio mundi usque ad augusti Eraclii imperium quanta potuimus brevitate notavimus, adicientes e[a] latere lineam annorum, cuius indicio summa preteritorum temporum cognoscatur. Isid.

SEX DIEBUS RERUM OMNIUM CREATURAM[b] DEUS FORMAVIT:

Primo die condidit lucem. Secundo firmamenta[c] celi. Tertio speciem[d] maris et terrae. Quarto sidera. Quinto pisces et volucres. Sexto bestias adque iumenta.

Novissime ad similitudinem suam hominum primum Adam. f. 12'.

[Anni] mundi [inde ab] Adam] [usque ad] Noe.

Adam ann. 130. genuit Seth, qui post[e] Abel natus est, a quo[1] filii Dei. 230

Seth ann. 105[f]. genuit Enos, qui coepit invocare nomen Domini. 435

Enos ann. 190. genuit Cainan, cuius nomen interpretatur natura Dei. 625

Cainan ann. 170. genuit Malaleel, cui nomen est plantatio Dei. 795

Malaleel ann. 165. genuit Iareth, qui interpretatur discendens vel roborans. 960

Iareth ann. 162. genuit Enohc, qui placuit Deo et translatus est. 1120

Enoch ann. 165. genuit Matusalam, cuius ultra diluvium 14 anni enumerantur. 1287

Matusalam ann. 187[g]. genuit Lamech, cuius temporibus gigantes nati sunt; Iubal quoque musicam repperit et Tubalam[2] aeris ferrique inventor fuit. 1454

a) ae *c.* b) creaturum *c.* c) firmamento *c.* d) spem matris *c.* e) pro *c.* f) *e corr. c.* g) 167 (*ut Isidorus*) *corr.* 187 (*ex Ann. Hersf.*) *c.*

1) *Ita Ann. Hersf. scripserunt; v. SS. III, p.* 23. 2) *Ita pro* Tubal Cain.

Lamech ann. 182[a]. genuit Noe, cuius divino oraculo arca aedificari iubetur. 1642

Noe ann. 600. factum est diluvium. 2242

f. 13. Sem ann. 2. post diluvium genuit Arfazat, a quo gens Chaldeorum exorta est. 2244

Arfaxat ann. 35[b]. genuit Salom, a quo antiqui Samaritae vel Indi sunt geniti. 2378

Sale[c] ann. 30[d]. genuit Eber, a quo Hebrei sunt nuncupati[e]. 2509

Eber ann. 34[f]. genuit Falech, cuius temporis turris aedificatur et linguarum est facta divisio. 2643

Falech ann. 30[g]. genuit Ragau; tunc primum templa constructa[h] sunt, et principes gentium tamquam dii adorati sunt. 2773

Ragau ann. 32[1]. genuit Serug. Regnum inquoati[i. 2] Scitarum. 2905

Serug ann. 30. genuit Nachor. Aegyptiorum regnum nascitur. 3035

Nachor ann. 29. genuit Thara. Regnum Assyriorum Siciniorumque exoritur. 3114

Ista etas in se continet mille anni quingenti quadraginta duo.

Thara ann. 70. genuit Abraham. Zoroastres magie inventor agnoscitur, Babylonia a Semiramidem edificatur. 3184

Abraham ann. 100. genuit Isaac ex Sarra et ex ancilla Ismahol, a quo Ismahelite, qui nunc Sarraceni vocantur. 3184

Isaac ann. 60. genuit Iacob. Grecorum regnum incoat. 3344

f. 13'. Iacob ann. 110. genuit Ioseph. Serapis moriens in deos transfertur, Minerva[k] apparuit, Foroneus rex in Grecia primus leges instituit. 3434

Ioseph ann. 110. Gretia segetes habere coepit; Memfis in Egipto conditur. 3544

Hebreorum ann. servitutis 144. Atlans astrologiam repperit motumque caeli et rationem primus consideravit; in Grecia Corintus condita, ibique picturae ars Cleante reperta. Curetes et Coribantes saltacionem primi tunc invenerunt. Tunc est et factum sub Deucalione diluvium et sub Setonte[l] incendium. 3689

Moyses ann. 40. Hebrei[2] litteras habere coeperunt et Greci vitem[m]. 3728

Iesu Nave[3] ann. 27. Erictonius Atheniensis rex primus in Gretia quadrigam iunxit. 3755

Gothoniel ann. 40. Cathmus Grecas litteras adinvenit in Gretia et Linus Tebeus musicam.

Aboth ann. 80. Tunc fabulae ficte sunt de Minotauro[4], Ipocentaurus, Cervero, Gorgone, Bellerefonte, Anfione et Dedalo. 3875

f. 14. [Samgar[n] 10].

Debbora ann. 40. Apollo citharam condidit artemque medicine invenit. 3915

a) 188 (*ut Is.*) *corr.* 182 (*ex H.*) *c.* b) 135 (*ut Is.*) *corr.* 35 (*ex H.*) *c.* c) Sela *corr.* Sale *c.* d) 35 *corr.* 30 (*ex H.*) *c.*; 130 *Is.* e) nuncupanti *c.* f) 134 (*ut Is.*) *corr.* 34 (*ex H.*). g) *e corr.* (*ex H.*) *c.*; 130 *Is.* h) contranta *c.* i) *i. e.* inchoat. k) Minima *c.* l) *l.* Faetonte. m) autem *c.* n) *alia manu post add. c.*

1) *Anni huius et sequentium ab Isidoro recedunt, cum Ann. Hersf. (Lamb.) conveniunt.* 2) *Ita Ann. Hersf.* 3) Iosue *Isid.* 4) *Minotauri Isid. sub rege Thola, Daedali sub Aoth mentionem facit.*

Gedeon ann. 40. Hac etate Mercurius liram repperit et Orfeo tradidit. Philimon quoque primus apud Pitium chorum constituit. 3955

Abimelec ann. 3. Hercules Ilium vastat et Anterum palestre artis inventorem interimit. 3958

Tola ann. 23. Priamus regnat in Troia. 3981

Iair ann. 22. Hercules agoneam Olimpiacum instituit. Carmentis nimfa litteras Latinas repperit. Amazone[1] arma sumserunt. 4003

Iepte ann. 6. Hercules ob morbi dolorem sese in flammis iniecit. 4009

Esebon[a] ann. 7. Alexander Elenam rapuit, et Troianum decennale[b] bellum surrexit. 4016

[Ahialon[c] 10].

Iabdon ann. 8. Troia capitur. Latinis regnat Eneas. [4024[d]]

Samson ann. 20. Ascanius, Eneae filius, Albam condidit. [4044]

Heli ann. 40. Archa testamenti. [4084]

Samuel ann. 40. Lacedemoniorum regnum[e]. [4124]

David ann. 40. Cartago a Didone [construitur[f]]. [4164]

Salomon ann. 40, a quo templum Domini edificatur. 4203 f. 14'.

Roboam ann. 17. Regnum Israhel Iuda dividitur. Sibilla Eritria inlustris habetur. 4221

Abia ann. 3, sub quo Abimelech pontifex claruit. 4224

Asa ann. 41. Prophetabant Amos, Geu, Iohel. 4265

Iosaphat ann. 25. Prophetabant Helias, Abdias[g] et Micheas. 4290

[Quart]a mundi [etas] fuit a David [usque ad] captionem Hebreorum

Ioram ann. 7. Prophetabant Helias et Heliseus. 4298

Ochozias ann. 1. Helias rapitur, cuius septem insignia miracula numerantur. 4299

Atalia ann. 7. Ionadab sacerdos, filius Rediab, clarus habetur. 4306

Ioas ann. 40. Zacharias propheta occiditur. Heliseus moritur, cuius virtutes quattuordecim predicantur. 4346

Amasias ann. 29. Cartaginem hoc tempore quidam adserunt conditam, alii[h] ut superius. 4375

Ozias ann. 52. Olimpias prima Grecis instituitur. Agnus in Aegypto[2] loquitur, et regnum Assyriorum finitur. 4427[i]

Ioatham ann. 16. Remus Romulusque nascuntur. 4443

Achaz ann. 16. Roma a pastoribus conditur, et regnum Samariae captivatur. 4459

Ezechias ann. 28[k]. Romulus mille iuvenes de plebe elegit[3], quos milites apellavit et centum seniores, quos senatores dixit. 4468 f. 15.

Manasses ann. 55. Sibilla Samia claruit. 4543

Amon ann. 2[l]. 4555

a) Abessan *ut Isid.* 2. b) decem navale *c.* c) *add.* 2. d) *numerus hic et sequentes manu s. XV. aliis erasis scripti sunt.* e) *linea erasa in c.* f) *post add. al. m. c.* g) dias et Micheas *in loco raso ut videtur c.* h) al. ut *in loco raso.* i) 4527 *c.* k) 19 *corr.* 28 *c.* l) 12 (*ut Is.*) *corr.* 2 *c.*

1) *Isid. haec sub Abesan collocat; et ita jam saepius noster ab illo recedit.* 2) Graecia *Is.* 3) R. primus milites ex populo sumpsit *Is. Cf. Pauli Hist. Rom., qui rem aliter expressit.*

Iosias ann. 32. Tales Milesius primus fisicus philosophus agnoscitur; prophetabant Hieremias et Sophonias et Olda mulier. 4587

Ioachim ann. 11. Huius[a] anno tertio Nabogodonosor Iudeam cępit et tributariam fecit. 4598

Sedechias ann. 11. Nabogodonosor templum Hierosolimis incendit. 4609

Quinta etas a captivitate Hebreorum usque ad Christum.

Hebreorum captivitatis ann. 70. Iudit historia conscribitur. Pitagoras primus philosophus et Ferecides historiarum primus scriptor et Xenofanes tracuediarum inventor insignes habentur. Tunc[1] primum Romae censum Tullius[b] Servilius agit, quod adhuc per orbem terrarum Persarum Babylonae incognitum erat. 4679

Darius ann. 6[c]. Iudeorum est resoluta[d] captivitas. Romani, pulsis regibus, consules habere coeperunt. 4704

Xerses ann. 20. Sofocles[e] et Euripides traugoedi celebrantur, et Zeosis pictor agnoscitur. 4733

f. 15'. Artaxerses Longimanus ann. 40. Hesdras incensam a gentibus legem renovavit. Cratinus[2] primus comicus et Socrates philosophus et Ipocrates medicus claruerunt. 4773

Darius, qui et Nothus, ann. 19. Hec etas habuit Platonem et Georgiam primum rhetorem[f]. 4792

Artaxerxes ann. 40. Hester historia[g] dicitur expleta. 4832[h]

Artaxerses, qui et Ocus, ann. 26. Demostenes orator primus et Aristoteles primus dialecticus praedicatur. 4858

Xerses, Oci filius, ann. 4. Xenocrates philosophus inlustris habetur. 4862

Darius ann. 6. Alexander Hierosolimam cępit. 4868

Alexander Macedo ann. 5. Huius quinque anni postremi in ordine temporum numerantur, quibus monarchiam obtinuit; nam septem priores in Persarum regibus supputantur. Egyptiorum Alexander. Dehinc Alexandriae reges incipiunt. 4873

Ptolomeus, Lagi filius, ann. 40. Per idem tempus Machabeorum liber incoat primus. 4913

f. 16. Filadelfius ann. 38. Hic per septuaginta interpretes divinas scripturas in Grecam linguam transfudit. 4951

Euergetes ann. 26. Iesus, filius Sirac, sapientiae librum composuit. 4977

Filopator ann. 17. Ea que in secundo Machabeorum libro scripta sunt, sub hoc principe[3] gesta sunt, quando et Machabei pro Dei lege martirio coronantur. 4994

Ephifanes ann. 24. Romani victores Grecos liberos esse iusserunt. Hac etate poeta Ennius celebratur. 5018[i]

a) *haec eadem manu magnam partem in loco raso c.* b) *prima littera* 1 *e corr.* c) 34 (*ut Is.*) *corr.* 6 *c.*; 36 *Ann. H.* d) *eadem manu in loco raso c.* e) cles *eadem manu in loco raso c.* f) ret honorem *c.* g) historа *c.* h) 30 *rec. manu in loco raso.* i) 5019 *corr.* 5018 *c.*

1) *Haec Isidorus sub Judaeorum rege Ammon collocat; verba* Persarum Babylonae *errore aperto hic inserta.* 2) *Ita quidam Isidori codd. ap. Roncallium II, p.* 434 *n. mm.* 3) *Isid. sub Epiphane:* Huius tempore.

Filometer ann. 35. Scipio Africam vicit. Terentius comi- 5053
cus claruit.

Euergetes ann. 29. Brutus[1] Spaniam subiugavit. 5082

Soter ann. 18. Varro Ciceroque nascuntur. Traces Ro- 5099[a]
manis[b] subiciuntur.

Alexander ann. 10. Syria in potestatem Romanam[c] 5109
transit. Lucretius poeta sese interfecit.

Ptolomeus, Cleopatre filius, ann. 8. Salustius nascitur. 5117[d]
Plotus Latinus rethor scolam Roma prim. aperuit.

Ptolomeus Dyonisius ann. 30. Pompeius capit Iudeam. 5147 f. 16'.
Virgilius nascitur Mantua, Oratius[e] Venusina.

Cleopatra ann. 2[f]. Cuius anno tertio Aegyptus[2] in 5149
potestatem Romanam transiit.

Iulius Cesar ann. 5. Hic[3] primus Romanorum obtinuit orbis 5154
imperium.

[Sexta] etas [a Christo] usque [ad fine]m mundi. ....it[h] anni ....

Octavianus[g] ann. 55. Huius 42. imperii anno dominus 5210
noster Ihesus Christus in Betleem de virgine nascitur.

Tiberius ann. 23. Huius octavo decimo anno Dominus 5233
crucifigitur. [Ovidius[i] poeta].

Gaius Gallicula ann. 4. Per idem tempus euangelium 5237 33[k].
scripsit Mattheus apostolus.

Claudius ann. 14. Petrus apostolus contra Symonem pergit. 5251 37.
Marcus euangelium scribit.

Nero ann. 13. Petrus crucifigitur. Paulus gladio occiditur. 5264 68.
[Seneca[l] claruit].

Vespasianus ann. 10. Hierosolima contra Romanos 5274 78.
rebellans[m] a Tito subvertitur.

Titus ann. 2. Huius celebre fuit illud dictum, perdidisse 5277 80.
diem, quo nihil boni fecerat. [Cletus[l] papa].

Domitianus ann. 16. Iohannes apostolus in Patmos insula 5292 96.
religatus apocalypsin scribit.

f. 17.

Nerva ann. 1. Iohannes apostolus ab exilio resolutus 5293[n] 97[o].
Ephesum secessit.

Traianus ann. 19. Simon Cleophas crucifigitur, et requiescit 5312 116[p].
Iohannis apostolus. [Ignaceus[l] patitur].

Adrianus ann. 21. Hic Iudeos rebelles subiugat[q], Hiero- 5333 122[p].
solimam restaurat eamque ex nomine suo Heliam vocat. Aquila
Ponticus interpraes secundus post septuaginta oritur. [Terremotus[l] grandis].

Antonius Pius ann. 22. Gallienus medicus Romae clarus 5355 159[r].
habebatur. Valentinus et Marsio heresiarces produntur. [Iustinus[l] philosophus floruit].

a) 5199 *corr.* 5099 *c.* b) Romani *post corr.* Romanis *c.* c) Rom *eadem manu in loco raso c.* d) 8 *corr.* 7 *c.* e) Orat' *c.* f) 22 *man.* 2. g) Octavian c. h) *alia erasa.* i) Ovididius *c.*, *ubi haec post add.* k) *erasa, sed rec. manu restituta c.* l) *post add. c.* m) *in loco raso eadem manu.* n) 3 *e corr. c.* o) 93 *corr.* 97 *c.* p) *e corr. c.* q) subiuga *c.* r) 9 *e corr. c.*

1) *Similiter Ann. Hersf., et ipsi ex Isidoro.* 2) *Cf. Ann. Hersf.* 3) *Cf. Beda:* primus Romanorum (singulare) obtinuit imperium.

179[a] Antonius minor ann. 19. Catafrigarum et Encratiarum[b] 5374
hereses oriuntur. [Sanctus[c] Anthonius].

191[d] Commodus ann. 13. Teodotion Effesius interpraes tercius 5387
apparuit, cuius editio a septuaginta interpretibus non
discordat. [Origenes[c] nascitur].

192[f] Elius Pertinax ann. 1. Hic, poscente senatu uxorem[e] [ut] 5388
augustam et filium caesarem faceret, noluit, dicens, sufficere sibi,
quod vel ipse imperare meruisset.

209[g] Severus Pertinax ann. 18. Symmachus quartus interpraes 5406
habetur. [Zeferinus[c] papa].

f. 17'. [217[h]] Antoninus Caracalla ann. 7. Quinta editio in Hiericho 5413
invenitur. [Neapolis[c] fundatur].

[217] Macrinus ann. 1. Macrinus[1] occiditur. 5414

[221] Aurelius Antonius ann. 4. Sabellius[i] arces[k] oritur. 5418

[224] Alexander ann. 14. Origenes Alexandria insignis ha- 5431
betur.

[237] Maximinus ann. 3. Iste solus absque decreto senatus ab 5434
exercitu imperator efficitur.

[243] Gordianus ann. 6. Partos vicit, Persas adflixit. [Gor- 5440
dianus[c] Affricanus floruit philosophus].

[250] Philippus ann. 7. Iste[2] primus imperatorum christianus 5447
efficitur. [Annus[c] millesimus].

[253] Decius ann. 1. Antonius monachus Aegipto docetur exortus, 5448
a quo primum monasteria condita sunt.

[255] Gallus cum Volusiano filio ann. 2. Novatus Romae Nova- 5450
tianam heresem condit. [Ciprianus[c] cla.].

[259] Valerianus cum Gallieno ann. 15. Cyprianus primum retor, 5465
deinde episcopus martyrio coronatur. Basilius Caesariensis
episcopus et frater eius Gregorius insignes habentur.

[262] Claudius ann. 2. Iste Gotos[l] Illiricum Macedoniamque 5467
vastantes exsuperans[m] expulit.

f. 18. [272] Aurelianus ann. 5. Iste christianos persequitur et fulmine 5472
interficitur.

Tacitus[n] ann. 1. Huius vitae nihil historiae contulit[o]. 5473

[284] Probus ann. 6. Manicheorum heresis oritur. 5478

[286] Carus cum filiis ann. 2. Iste post triumphum Persicum 5481
ictu fulminis concidit. [Terremotus[c] apud Tirum].

[305] Dioclicianus et Maximianus ann. 20. Dioclicianus, divinis 5501
libris adustis, christianos toto orbe persequitur.

[309] Galerius ann. 3. Huius regni Romanorum consul[p]. 5504

[339] Constantinus ann. 30. Crux Domini repperitur. Nicena 5534
sinodus adversus Arrium congregatur.

a) 9 *manu s. XV, aliis erais.* b) ezen cratiarum *c.* c) *post add. c.* d) 193 *ut videtur corr.* 191 *c.* e) uxore *c.*; ut *deest c.* f) 2 *e corr.* g) *e corr.* (*fuisse videtur* 212). h) *haec manu s. XV, aliis deletis.* i) *in loco raso eadem manu.* k) *lege:* heresiarces. l) Gotos *corr.* Gothos *c.* m) exsuperantes *c.* n) Tatitus *c.* o) t̄ tulit *c.*; *locus corruptus.* p) *in loco raso eadem manu. Quid haec sibi velint, nescio.*

1) *Cf. Beda.* 2) *Ita Ann. Hersf.*

Constantinus et Constans [24 [a]]. Antromortifrarum[b] et Macedoniorum hereses oriuntur. 3558 [363]

Iulianus ann. 2. Hic ex clerico imperator et paganus effectus christanis martiria intulit et liberales litteras christianos[c] docere vel discere vetuit. 5560 [365]

Iovianus ann. 1. Iste[1] iterum cum exercitu Romano christianus effectus est. [Damasus[e] papa floruit]. 5561 [366[d]]

Valentinianus et Valens ann. 14. Gothi suadente Valente heretici[1] efficiuntur. 5575 [376]

Gratianus cum fratre Valentiniano et Theodosio maiore ann. 6. Ambrosius episcopus Italia, Martinus in Gallias claruerunt. Priscillianus quoque agnoscitur. Constantinopolitana sinodus geritur. 5581 [380] f. 18'.

Valentinianus cum Theodosio maiorae ann. 9. Hieronimus presbyter in Betleem habetur insignis. 5590 [390]

Theodosius cum Archadio et Honorio filiis[f] ann. 3. Per idem[g] tempus Iohannes anachorita virtutum miraculis habetur insignis. [Augustinus[e] claruit be[h] . . .]. 5593 [393]

Arcadius cum fratre Honorio ann. 13. Constantinopolim Iohannes episcopus predicatur. 5606 [406]

Honorius cum Theodosio, fratris filio, ann. 15. Alani, Wandali, Suevi Spanias, Gothi Romam ingrediuntur. Pelagius quoque hereticus agnoscitur. Agustinus Ipponeregiensis episcopus insignis habetur. 5621 [421]

Theodosius minor solus regnat ann. 22. Vandali ab Spania Africam transeunt. Nestorius heresisarces agnoscitur. 5647 [444]

Marcianus ann. 7. Calcidona sinodus generalis colligitur. Theudericus Gothorum rex Ispaniam ingreditur. 5655 [451]

Leo maior cum Leone minore[i] ann. 17. Aegyptus et Alexandria synodum Calcidonensem[k] detractans, inmundo spiritu adrepta, canina rabie latrat[l]. 5672 [468] f. 18 bis.

Zenon ann. 17. Ab isto Acevalorum hereses exorta[2] defenditur et decreta Calcidonensis sinodi abdicantur. Hoc tempore corpus repperitur Barnabae, et euangelium Mathei eius stilo scriptum revelatur. 5689 [485]

Anastasius ann. 27. Iste Acevalorum[m] errorem[n] vindicans, episcopos[o] Calcidonensis synodi defensores exilio damnavit; euangelia quoque tamquam ab idiotis euangelistis conposita reprehendit adque emendat. Eodem tempore Transimundus contra catholicos saevit, et Fulgentius fide et scientia claruit. [Boecius[e] consularis claruit]. 5716 [512]

Iustinus maior ann. 8. ⁄Iste sinodi Calcidonensis amator Acefalorum[p] heresem abdicat. 5724 [520]

a) *post add. c.* b) *lege:* Anthropomorfitarum. c) christiano *c.* d) 266 *c.* e) *post add. c.* f) filius *c.* g) per diem, *corr. alia manu* (2 ?) per idem *c.* h) *ita c.;* beatus? i) mino *c.* k) m *erasum videtur c.* l) rabia elatrat *c.* m) *corr.* Acefal. *c.* n) errorum *corr. manu* 2. errorem *c.* o) episcopis *corr. manu* 2. episcopos *c.* p) Accifal. *deleto* i *c.*

1) *Ita Ann. Hersf.* 2) *Cf. Ann. Hersf.*

[559] Iustinianus ann. 40. Iste Acevalorum heresem suscipit adque in proscriptione synodi Calcidonensis omnes in regno suo episcopos tria capitula damnare conpellit. Alexandria Theodosiana et Gaiana hereses oritur. Africa Wandali per Bilisarium extinguntur[a]. Spanie fines per Atanagildum Romanus miles adgreditur. 5764

[570] Iustinus minor ann. 11. Hic ea quae adversus Calcido- 5775
f. 18' bis. nensem synodum fuerant ędita distruit et symbolum centum quinquaginta patrum[b] tempore sacrificii concinendum a populo precipit. Armoeni quoque et Iberii et Maxuritae[c. 1] fidem Christi suscipiunt, et a Langobardis Geppedes extinguntur.

[577] Tiberius ann. 6. Langobardi, pulsis Romanis, Italiam adeunt. Gothi in Spania bifarie divisi mutua cede vastantur. [Bennapolim[d] fundatur Hildens. civitas]. 5781

[583] Mauricius ann. 21. Huius[2] imperii anno 9[e]. et Gregorii pape sui pontificatus 4. 600. dominice incarnationis annus exoritur; ipse Rome floruit ann. 13. Anno autem primo sui episcopatus Augustinum cum aliquantis monachis Brittanniam misit, ut genti Anglorum verbum Dei euvangelizarent, hoc est anno incarnationis Domini 596.

[606] [Gregorius[d] moritur].

Focas ann. 8. Anglisaxones[3] in Brittannia christiani[f] effecti sunt. Huius imperii anno 8. Sabinianus papa floruit ann. 1, menses 5, dies 11. [Crux[d] sancta a Persis aufertur].

[636] Eraclius ann. 31[g]. Iudei in Hispania christiani efficiuntur. Huius imperii anno primo Bonifacius papa floruit menses 8, dies 22. Bonifacius secundus sedet ann. 6, menses 8, d. 13. Deusdedit sedit ann. 3, dies 20. [Honorius[d] primus obiit].
f. 19. Bonifacius tercius sedit ann. 5, m. 10, d. 11. Honorius sedit ann. 12, m. 11, d. 17. Severinus sedit m. 2, d. 4. Iohannes sedit ann. 1, menses 8, d. 18. Theodorus papa sedit ann. 6, m. 1, d. 18, illorumque annorum fuerunt ab incarnatione Domini 647. [Sanctus[d] Eligius nascitur].

[638] Eraclonus cum matre sua Martina cepit regnare supradicti Theodori pape anno sui pontificatus 6, et ipse imperavit ann. 2. Martinus papa floruit anno secundo Eracloni imperii, et ipse sedit ann. 6, m. 1, d. 26. [Cenobium[d] Floriacense fundatur].

Constantinus, filius[h] Eraclii, regnavit menses 6.

a) extiguntur *c.* b) patris *corr.* patrum *c.* c) tę *e corr. sec. manus c.* d) *post add.* e) 19 *corr.* 9 *c.* f) christianni *c.* g) *e corr.* h) f. E. *eadem manu in loco raso.*

1) *Haec unde auctor sumserit nescio, nisi uberiorem Isidori codicem eum habuisse statuas.* 2) *Haec ex Ann. Hersf. sumta esse videntur, quippe quae similiter, quamvis brevius, apud Lambertum p.* 29. *et in Ann. Quedl. p.* 32. *legantur. Illi magnam partem ex Beda hausti sunt.* 3) *Ann. Hersf. ex Beda.*

Constantinus, Constantini filius, regnavit ann. 27[a]. Eugenius papa florere coepit anno Constantini[b] 14, et ipse sedit ann. 2, mens. 9, d. 24. Vitalianus sedit ann. 14, m. 6, et ipse coepit Rome aecclesiam regere supradicti Constantini anno 8. Adeodatus sedit ann. 4, m. 2, d. 6. Donusdedit ann. 1, menses 5, d. 10. Agathon papa Rome floruit anno 679. dominice incarnationis, et ipse sedit ann. 2, m. 6, d. 4. Leo sedit m. 10, d. 17. Benedictus sedit m. 10, d. 12. Iohannes sedit ann. 1, dies 9. Conon[c] sedit menses 11. Sergius sedit ann. 13, m. 8, d. 14. Hucusque Romanorum principum gesta et pontificum Romane aecclesie enarravimus. [669]

Pippinus dux, filius Anschisi, post mortem Vulfaldi ducis cepit regnare anno Sergii papae sui pontificatus 2, hoc est anno dominicae incarnationis 688, obtinuitque regnum Francorum per annos 27. Moritur anno 2. Anastasii imperatoris, qui est ab incarnatione Domini annus 714. Huius Pippini ex Alpheida filius Karolus. f. 19'. Ann. Laur. min.

Karolus regnavit ann. 28. Hic auxilio Dei de custodia, qua tenebatur a Plictrhude matrona, relicta Pippini, liberatur; qui primo certamine adversus Ratbodum regem Fresonum congreditur; in quo dum fortiter dimicat, plurimum exercitus sui damnum consequitur.

2. Raginfridus maior domus et Hilphricus rex Coloniam cum exercitu adeunt, regiones illas, quae contigue[d] Hreno sunt, vastantes, acceptisque muneribus a Plicthrude redeunt, atque inde abeuntibus Karolus cum exercitu occurrit in loco qui dicitur Amblava.

3. Sequenti anno Reginfridus et Hilphricus rex bellum Carolo parant in loco nuncupante Vinciaco, die dominico ante pascha. In quo prelio vires Francorum conciderunt. Hilphricus rex et Reginfridus terga vertunt[e]. Insequiturque eos Karolus usque Parrisius. Inde victor rediens, Coloniam petit.

4. Receptisque a Plihthrude thesauris patris sui, regem sibi constituit HLOTHARIUM, nomine, non potestate. Hilphricus et Reginfridus auxilium postulant Eudoni ducis Aquitaniorum, adversus quos Carolus pergens, hostes in fugam conpulit. f. 20.

5. Mortuo Hlothario rege, Karolus ad Eudonem mittit et Hilphricum regem per legatos recipit; quo non post multum temporis mortuo, Theodricum regem in sedem regni statuunt.

6. Karolus Raginfridum persequitur, Andegavis civitatem capit.

7. Karolus Saxones vastando, victor regreditur.

8. Karolus Alamannos et Baioarios armis subegit.

9. Per idem tempus Eudo pacis iura temerare nititur.

10. Karolus, transito Ligere, Eudonem in fugam vertit, vastata regione.

11. Eudo Sarracenos in auxilium sui asciscit. Qui venientes cum rege suo Abdirama transeunt Garunnam, Burdigalam usque perveniunt, cuncta vastantes, ecclesias igne cremantes. Pictavis basilicam sancti Hilarii incendunt.

a) 17 *corr.* 27 *c.* b) ini *e corr. eiusdem manus c.* c) Cenon *c.* d) coningue *c.* e) verunt *c.*

12. Contra quos Karolus auxilio Dei fretus, Sarracenorum infinitam multitudinem simul cum rege eorum prostravit, devictisque hostibus, cum triumpho regreditur.

13. Karolus Burgundiam petens, Lugdunum et civitates reliquas sue ditioni[a] subegit. Beda presbyter moritur anno 730. incarnationis Domini.

14. Eudo dux hac tempestate moritur. Quo mortuo, Carlus Aquitanie regionem absque bello recipit.

15. Karlus navali evectione Fresonum regnum penetravit. Interfectis Fresonibus, Popponem ducem interemit, lucos et fana subvertit, victor cum preda magna revertitur.

f. 20'. Sarraceni, collecta manu valida, Avinnionem urbem capiunt, regiones circumquaque vastantes. Adversus quos Carolus arma arripiens, ad predictam urbem occurrit. Civitas obsidione vallata, machinis instructis, capitur, magnaque strages hostium efficitur.

Karolus Gothorum fines penetravit, Narbonam obsedit, rege Sarracenorum Athima intus incluso.

Sarraceni in Hispania qui commorabantur in vicinia haec audientes, armati cum rege suo occurrunt.

Contra quos Karolus dimicans, regem cum populo suo interficit; qui gladium evadere poterant, ascensis navibus, in mare dimersi sunt, Francis super eos cum navibus et iaculis infestantibus; sicque Franci de hostibus triumphantes, predam magnam et captivorum multitudinem capiunt.

Regionem Gothiam urbesque famosissimas, Nęmausum, Agatem et reliquas capiunt, destructis moeniis usque ad fundamenta.

Karolus tributarios fecit Saxones.

Karolus in regionem Provintiae ingreditur, fugato duce Mauronto, qui Sarracenos per dolum iam dudum invitaverat, cunctam Provintiam et maritima illa loca suae ditioni subegit, et Frexones.

Karolus, Gothis superatis, Saxonibus subactis, Sarracenis expulsis, Provintiis receptis, regnum Francorum feliciter[b] possidens, moritur in villa publica[c] Wrembria, anno 741. incarnationis dominice; post quem duo liberi eius regnant ann. 27.

f. 21. Carlomannus cum fratre Pippino regnavit ann. 7.

Carlomannus et Pippinus Hunoldum res novas molientem opprimunt, et in ipso itinere regnum inter se, quid quisque haberet, dividunt.

Per idem tempus rebellante Theotbaldo Carlomannus[d] vastavit Alamaniam.

Carlomannus et Pippinus in Baioariam exercitum ducunt adversus Uodilonem[e].

Carlomannus adversus Saxanes dimicat et castrum Onseburg[f] capit.

Bonefacius, vir sanctus de genere Anglorum, legatus Germanicus Romanae ecclesiae, Magontiacae civitatis episcopus ordinatur. Qui predicatione sua multos populos Thuringorum, Hessorum, necnon et Austrasiorum ad fidem rectam et christianam religionem, a qua diu aberraverant, convertit. Sed et monasteria monachorum ac virginum primus in partibus Austriae exorsus est. Ipse in castro Wirciburg sedem episcopalem constituens, annuente Carlmanno et auctoritate apostolici papae.

a) dictione *c.* b) felititer *c.* c) pullica *c.* d) Callom. *c.* e) Ued. *c.* f) *ita pro* Ohseb. *c.*

Burghardus, collega Bonifacii, Wirziburge[a] ordinatur episcopus; Willibaldus in Eichsteti episcopus constituitur[b].

Carlamannus regnum temporale pro eterno regno despiciens, fratri regnum dereliquid et Romam ad limina beatorum apostolorum devotus pervenit, ibique tonsoratus religionis habitum suscepit, et in Serapte monte monasterium aedificavit[c], et non post multum in monasterio Sancti Benedicti monachus efficitur.

Gripho, frater Pippini, in Saxoniam aufugit[d].

Pippinus cum iam per annos 7 regnaret, regnat postea ann. 20.

Pippinus in Saxoniam per Thuringiam ingreditur. Saxones cum Griphone adunati super fluvium Hobachar, in loco qui dicitur Horoheim, f. 21'. Griphonem cum Pippino pacificare cupiunt.

Idem Gripho non credens se Saxonibus neque Francis, de Saxonia Baioariam petit. Baioaros et Hiltrudem, sororem Pippini, cum Tassilone filio parvulo adquisivit.

Pippinus in Baioariam pergens, Griphonem et Lantfridum inde educit, Tassilonem ducem constituit ibidem.

Griphoni partibus Neustrie 12 comitatus dedit. Gripho vero nec se ibidem credens, ad Weiferium ducem Aquitaniae se contulit.

Anno 750. incarnationis dominice mittit Pippinus legatos Romam ad Zachariam papam, ut interrogarent de regibus Francorum, qui ex stirpe[e] regia erant, et reges appellabantur[f] nullamque potestatem in regno habebant, nisi tantum quod cartae et privilegia in nomine eorum conscribebantur, potestatem vero regiam penitus nullam habebant, sed quod maior domus Francorum volebat hoc faciebant. In die autem Marcis campo secundum antiquam consuetudinem dona illis regibus a populo offerebantur, et ipse rex sedebat in sella regia circumstante exercitu et maiore domus coram eo. Precipiebatque die illo quidquid a Francis decretum erat; die vero alia et deinceps domi sedebat. Zacharias igitur papa secundum auctoritatem apostolicam ad interrogationem eorum respondit: melius atque utilius sibi videri, ut ille rex nominaretur et esset, qui potestatem in regno habebat, quam ille qui falso rex appellabatur. Mandavit itaque prefatus pontifex regi et populo Francorum, ut Pippinus, qui potestate regia utebatur, rex appellaretur et in sede regali f. 22. constitueretur. Quod et factum est per unctionem sancti Bonifacii archiepiscopi Suessionis civitate. Appellatur Pippinus rex, et Hildricus, qui falso rex appellabatur, tonsoratus in monasterium mittitur.

Pippinus rex Saxoniam pergit. Hildegarius episcopus Colonensis a Saxonibus interimitur.

Gripho Italiam cupiens penetrare, a Theodoino comite in valle Moriemna opprimitur; idemque Theodoinus in ipso certamine occiditur.

Per idem tempus Stephanus papa Romanus venit ad Pippinum regem, postulans adiutorium et defensionem adversus Heistulfum[g] regem, eo quod res sancti Petri abstulerat et depredationes multas Langobardi faciebant.

Stephanus papa unxit duos filios Pippini in reges, Carlum et Carlmannum.

Bonifacius archiepiscopus euangelizans genti Fresonum verbum Dei, martyrio coronatur anno 755; qui sedit in episcopatu ann. 13. Post quem Lullus episcopus ann. 32.

Pippinus in Italiam ingreditur iustitiam sancti Petri ad perqui-

a) Wirzibuge *c.* b) constuitur *c.* c) ędivicavit *c.* d) aufuit *c.* e) extirpe *c.* f) apell. *c.* g) Heistulsum *c.*

rendum. Heistulfum sibi in bello occurrentem superat. Heistulfus fuga lapsus Papiae includitur, datis obsidibus 40; sacramento constrictus res sancti Petri restituit.

Stephanus papa Romam revertitur. Karlomannus monachus in Franciam fratrem visitare veniens, Viennae moritur.

Pippinus in Italiam proficiscitur. Heistulfum Papiae inclusum obsedit et, ut res sancti Petri redderet, sacramento constringit. Ravennam cum Pentapoli sancto Petro tradidit.

Heistulfus in venatione equo lapsus, regnum cum vita perdidit.

Pippinus Saxones bello superat; equos 300 reddere in tributum promittunt et restitutionem quid iniuste abstulerunt.

f. 22'. Pippinus Weiferium ducem in Aquitania ecclesiarum iustitias facere rennuentem coegit promittere emendationem.

Weiferius[a] sacramenta mentitus, vastando et depopulando usque Cavillonem pervenit. Pippinus cum Carlo filio exercitum ex adverso movet, castella et civitates pugnando capit. Burbonem, Cantela, Clarmontem, aliaeque quam plurimae eius dominatui se subiciunt. Deinde Beturicam expugnat.

Tassilo de exercitu regis se subducens, Baioariam petit. Facta est hiems valida anno 764.

Hruotgangus Mettensis urbis archiepiscopus postulavit a Paulo corpora sanctorum martyrum Gorgonii, Naboris et Nazarii, et impetravit adduxitque ab urbe Roma cum honore. Et condidit sanctum Gorgonium in monasterio suo, quod ipse a novo aedificaverat, cui vocabulum est Gorzia; sanctum Naborem in monasterio alio, qui dicitur Nova-Cella; sanctum vero Nazarium in monasterio nostro Laureshaem; ubi in prefatis locis multis miraculis clarescunt.

Pippinus omnem Aequitaniam peragrando suae dicioni subdit, nec tamen ut voluit Weiferium capit; sed ille semper vastationi et fuge intentus, donec dolo Warattonis interemptus, et fugae et tirannidi finem dedit.

f. 23. Pippinus ab Aquitania regrediens, ad Sanctum Dionisium 8. Kal. Oct. diem obiit, [anno[b]] aetatis 54.

1. Karlus cum Carlmanno fratre regnat ann. 3.

2. Karlus cum Carlmanno, fratre suo, Hunoldum in Aquitania rebellantem capiunt.

3. Karlmannus rex obiit villa Salmuntiaco; sepelitur Remis.

4. Karlus in Saxonia castrum Aeresburg expugnat, fanum et lucum eorum famosum Yrminsul subvertit.

5. Interea cum exercitus siti fatigaretur pre siccitate, subito in quodam torrente media die divinitus aquae largissimae effuse sunt. Saxones ad regem super Wisaram venientes, obsidibus datis, pacem rogant.

6. Karlus, invitante Adriano pontifice Romano, Italiam ingreditur. Desiderius rex obsistere nititur, clausis Alpium obseratis, obviam pergit. Franci clausas reserant; Desiderius Papiae includitur.

7. Karlus Papiam civitatem obsedit, nullum ingredi vel egredi permittit. Interim Karlus orationis causa ad limina sancti Petri pergit. Adrianus papa gaudens cum magna gloria regem advenientem suscipit; diem sanctum paschae solemniter celebrant, et cum laeticia regem pro-

a) Weiferus *c.* b) *deest c.*

sequitur. Revertente Carolo rege a Roma, Langobardi obsidionem pertesi, civitate cum Desiderio rege egrediuntur ad regem. Rex vero alia die cum hymnis et laudibus ingrediens, thesauros regios ibidem repertos dedit exercitui suo, et cunctum Italiae regnum adeptus, regreditur in Franciam, adducens secum Desiderium et coniugem eius ac familiam. Adalgisus, filius eius, fuga lapsus, per mare Constantinopolim venit.

8. Karolus ab Italia regrediens, dedicationem ecclesiae sancti f. 23'.
Nazarii et translationem corporis ipsius in monasterio Lauresham celebrat anno incarnationis dominicae 774, die Kal. Septembris. Carolus, Saxonibus vastatis, Heresburg[a] castella capit, custodibus ibidem dimissis, revertitur in Frantiam.

9. Karolus in Italia Hruotgaudum tirannidem molientem interimit.

10. Saxones post multas caedes et varia bella afflicti, non valentes resistere, tandem christiani effecti, Francorum dicioni subduntur.

11. Karolus contra Saracenos Pampalonam civitatem capit. Abitaurus Saracenorum rex dedit obsides fratrem suum et filium, reddit civitates, quas tenebat. Inde proficiscitur ad Caesaraugustam, adducit secum Ibiinlarbi regem Saracenorum.

12. Withuchingus Saxo tirannide molitur. Saxones rebellioni insistunt, strages et incendia in Frantiam usque in Hrenum peragunt. Carolus ex itinere Hispanorum regrediens, exercitum obviam mittit, Saxones in fugam vertit.

13. Karolus Saxones opprimit et adversantes sibi Dei auxilio superat.

14. Karolus Romam denuo adiens, Adrianus papa Pippinum, filium regis, baptizavit et a sacro fonte suscepit et regem super Italiam unxit; similiter et Hludowicum, fratrem eius, super Aquitaniam. Celebrantque pascha Domini cum magna gloria.

15. Karlus rex Dassilonem ducem ad se accersivit Wormaciam.

16. Tassilo promittit fidem servare regi cum iureiurando, quem f. 24.
dimittit rex honorifice et imperat sibi obsides mitti; quod ita et fecit.

17. Withuchingus Saxo post multam tirannidem peractam in semet revertitur, venit ad regem, fidelis effectus baptizatur.

18. Per idem tempus multa signa apparuerunt, inter que signum crucis in vestimentis hominum frequentissime apparuit; sanguis et e[b] terra ac de caelo perhibetur fluxisse.

19. Karolus Romam adveniens, Haragisus dux Beneventanus mittens filium suum Rumaldum regi et munera, ut in terram suam ne intraret, et quidquid imperaret faceret. Quod apostolicus audiens, non credidit, neque Franci. Sed persuasit regem proficisci in terram Beneventi. Haragisus relinquens Capuam civitatem, in Salerno concluditur. Mittit regi munera et Grimoldum, filium suum, et 12 obsides; obtinuit, ut terra illa non vastaretur. Karolus Romam remeans, Tassilonis legati postulant Adrianum, ut pacem inter illum et regem faceret. Quod rex libenter annuit, si hoc faceret, quod Pippino regi cum iuramento, patri suo, promiserat et denuo ipsi et filiis sub iureiurando firmaverat. Quod rennuentes legati Tassilonis, Adrianus papa eum sub anathematis vinculo constringit, si aliter facere vellet. Tassilo promisit et postea fefellit et ad regem venire contempnit.

[20.[c]] Karolus pergit Baioariam, Tassilonem ex omni parte cum

a) et Sigiburg *add. Laur.* b) *deest c.* c) *deest c.*

exercitu concludit. Qui coactus venit ad regem, renovat sacramenta, dedit obsides et Theodonem, filium suum. Permittitur ei habere ducatus. Qui postea convictus[a] iterum de infidelitate, eicitur de principatu et in monasterio tonsoratur.

f. 24'. 21. Karolus Sclavorum gentem, qui dicuntur Wilzi, trans fluvium Helbia ditioni suae subegit.

22. Karolus Avarorum gentem subegit armis.

23. Saxones iterum ad idolatriam revertuntur.

24. Hac tempestate filius regis Pippinus ex concubina Himildruda cum aliquibus comitibus Francorum consiliatus, ut regem interficeret et loco eius regnaret. Quo comperto, rex Pippinum iussit tonsorari et caeteros eius consentaneos diversis mortibus interfici.

25. Karolus dirigit filios suos Pippinum et Hludowicum in Beneventum cum exercitu. Factaque est fames valida, ita ut nec in quadragesima a carnium [esu[b]] abstineretur. Per idem tempus sinodus congregatur ad Franconofurt propter Felicem.

26. Karolus in Saxoniam pergens, Saxones obtinuit et tercium de eis hominem in Frantiam educens collocavit. His temporibus Alcuinus, rethor Britanicus, diaconus et abbas monasterii Sancti Martini, sanctitate et doctrina clarus habetur. Adrianus papa obiit; cui succedit Leo 98.

27. Hunorum legatio ad regem veniens, thesauros adducunt; quos rex optimatibus suis distribuit, legatos abire permittit.

28. Pippinus rex Italiae Pannoniam pergit.

29. Karolus in Saxoniam Francos conloquat, Saxones inde educens[c] cum uxoribus et liberis, id est tercium hominem.

30. Karolus iterum in Saxoniam pergit.

31. Per idem tempus Romani Leonem papam de pontificatu
f. 25. eitiunt, oculos eruere moliuntur, linguam abscidunt, in custodiam retrudunt. Unde per Albinum cubicularium noctu per murum in fune deponitur; ad Winigisum ducem Spolitanum, qui circa Urbem cum exercitu consederat, pervenit. Qui curam ei adhibuit et in Saxoniam ad regem dirigit. A quo honorifice susceptus, in sedem apostolicam Leonem restituit; Romanos, qui hanc tirannidem exercuerunt, in exilium mittit.

32. Karolus Romam pergit. Leo papa ante diem natalis Domini tercium de omnibus, que a populo Romano ei obiciebantur, coram rege et populo Francorum dato sacramento purificatur. Et in die natalis Domini ante missarum solemnia in ecclesia sancti Petri coram sacratissimum corpus eius coronam imperialem capiti regis Leone pontifice imponente, ab ipso pontifice et ab omni populo Romano atque Francorum augustus appellatur, anno incarnationis dominicae 800.

33. Legatio Grecorum ad augustum veniens, pacem petit.

34. Amurmumulus Saracenorum elefantum unum cum aliis muneribus preciosis dirigit. Paulinus patriarcha Foroiuliensis obiit.

35. Item legatio Grecorum simul cum legatis imperatoris Karoli, quos direxerat in Greciam, ad villam regiam quae dicitur Salz venit. Imperator autem pergit in Baioariam. Ibi venit legatio Avarorum, omnem terram imperii sui sub ditione imperatoris Karoli subdunt.

[36.[b]] Karolus imperator Saxones absque bello a propriis finibus ex-

a) c *c., ceteris abscisis.* b) *deest c.* c) educunt *c.?*

pulsos[a] in Francia[b] collocat. Alcuinus 14. Kal. Mai obiit; et Ricboto[c] eodem anno moritur. f. 25'.

37. Leo papa iterum in Franciam venit.

Imperator Karolus inter filios suos, id est Karolum, Pippinum, Hludowicum, dividit regnum.

38. Grimoldus dux Beneventanus moritur; et mortalitas maxima in monasterio Sancti Bonifacii, ita ut fratrum iuniorum plurimi morerentur.

40.[d] Et Carolus, filius imperatoris Karoli, perrexit cum exercitu Francorum in Winidos ultra flumen Albiam. Sed tamen eo tempore non prosperatus est transitus eius, sed et plurimi Francorum occisi sunt[e].

41. Imperator ad Aquis totum annum sedit, et Richolfus[f] ad monasterium nostrum Fulda, id est Sancti Bonifacii, missus est abbatis et fratrum causa; et ecclesia Sanctae Marie in monte dedicata.

42. Mortalitas boum maxima poene in tota Europa necnon et hominum plurimorum; et Hrothruda, filia imperatoris, et mortua est et Pippinus, filius eius. Imperator venit in Saxoniam. Eclipsis solis 2. Kal. Decembr.[g].

43. Hiems fuit durissima, perdurans usque ad finem Marcii mensis, et duo filii imperatoris, id est Pippinus monachus[h] et Carolus, mortui.

44. Facta est conturbatio non minima in monasterio Sancti Bonifacii, et fratres 12 ex ipsa familia perrexerunt simul cum abbate Ratgario ad iudicium imperatoris Caroli. Nec tamen ita commotio illa quievit; sed post Richolfus archiepiscopus Mogontiacensis et Bernharius episcopus civitatis Wangionum et Hatto episcopus Augustensis et Wolgarius episcopus ecclesiae Wirzaburg, cum ceteris fidelibus, qui[i] simul f. 26.
ad illud placitum convenerunt iussu imperatoris, sanaverunt commotionem illam in monasterio Sancti Bonifacii.

45. Et placitum magnum in mense Augusto ad Aquis factum est; et Carolus imperator constituit Hludowicum, filium suum, simul imperare cum eo, imponens diadema capiti eius, post sinodum in mense Mai habitam apud Magontiam, in quo presiderunt Richolfus archiepiscopus et Hildebaldus archiepiscopus Coloniensis.

46. Karolus imperator mortuus est Aquis 5. Kal. Febr., die sabbati, anno dominicae incarnationis 814, indictione 6, et regnavit Hludowicus, filius eius, pro eo. Eo anno placitum suum cum Francis imperator Hludowicus habuit Kal. Augusti mensis, et legati Grecorum auxilium petebant ab eo contra Bulgaores et ceteras barbaras gentes. Eo tempore Hierosolima vastata est a Persis, et persecutionem magnam in orientalibus partibus christiani habebant.

47. Hludowicus imperator suum placitum cum Francis in Saxonia ad Phaderobrunnen habuit, et illuc venit filius eius, Hlotharius rex Baioariorum[k], et alius filius eius, id est Pippinus[l] rex Aquitaniorum, Bernardus quoque, filius Pippini, rex Langobardorum, et erat illud placitum Kal. Iulii mensis.

Anno 3. Hludowici factum est concilium magnum in Aquisgrani in mense Augusto, et preceptum est, ut monachi omnes cursum sancti Benedicti cantarent ordine regulari; et duo codices[m] scripti sunt, unus de vita clericorum et alter de vita nonnarum. Eo anno Leo papa

a) expulso *post corr.* expulsos *c.* b) Fr *c., ceteris abscisis.* c) Richoto *c.* d) XXXL. *c.* e) occisunt *c.* f) f *e corr. c.* g) Db. *c.* h) moritur *A. L.* i) qi *c.* k) Baiororum *corr.* Baioariorum *c.* l) Pipippinus *c.* m) cedices *c.*

obiit, et ordinatus est Stephanus pro eo in episcopatum Romane ecclesie;
f. 26'. qui in mense Octimbre venit ad Hludovichum[a] imperatorem civitatem Remis, et reversus est in pace. Bicgo de amicis regis, qui et filiam imperatoris nomine Elpheid duxit uxorem, eo tempore defunctus est.

Anno 4. Conventum suum habuit Hludowicus imperator cum Francis in Aquisgrani palacii mense Iunio[b], et ieiunio indicto, ordinatus est filius Hlotharius in imperatorem, ut consors regni fieret cum patre. Eo anno Stephanus papa decessit; cui successit Paschalis in pontificatu.

Bernardus quoque rex Italie sedicionem levavit contra imperatorem et Hludowicus augustus Italiam cum exercitu perrexit.

(818) Anno sexto Hludowici imperatoris, hoc est anno dominicae incarnationis 818, in Brittannia Mormannum regem vicit.

(819) Imperator anno septimo regni sui Iudith, filiam Welphi, duxit in uxorem; et basilica Fuldensis coenobii dedicata est. Post hec annis quattuor requievit, et nihil historiae factum est.

(824) Anno vero 12. regni imperatoris, hoc est anno 824. dominicae incarnationis, secunda expedicio facta est contra Wiomarcum regem, et Brittanniam vastat.

(825) Wiomarcus anno 13. imperatoris in domo propria occisus est ab[1] hominibus Landberti; et Heistolfus archiepiscopus obiit.

(826) Anno 14. Hludowici Hiltwinus abbas[1] ossa sancti Sebastiani in Galliam transtulit.

(827) Imperatoris anno 15. et incarnationis dominicae 827. Sarraceni[1] fines Barcinonensium et Gerundensium vastant.

f. 27. (830) 19. Anno 831. incarnationis dominicae et 19. regni Ludowici Bun[c] abba Herfeldensis et Rabanus abba Fuldensis fundamentum aecclesiae sancti Wigberti fodere ceperunt in 6. Id. Iul. in 2. feria.

(832) 20. Ludowicus, filius imperatoris, anno regni eius 20. coniurationem fecit contra patrem suum apud Longobardonheim[2].

(833) 21. Regnum Francorum ad Lotharium imperatorem conversum est.

22. 834. anno incarnationis dominicae, anno 22. regni Ludowici, Pippinus et Ludowicus, frater eius, restituerunt patrem suum in regnum eius.

a) Hluchicum *superadd.* do *c.* b) Iuno *corr.* Iunio *c.* c) Hun *c.*

1) *Quae Hildesheimensis addidisse videtur, ex Ann. Einh. (vel Fuld.) sumta esse putarim.* 2) Lampertheim; *Ann. Bert., SS. I, p.* 425.

26. Anno dominicae incarnationis 838, regni vero Ludowiei 26. iterum coniuratio apud Franconofort Ludowici iunioris; et conversum est regnum ad patrem eius.

27. Imperatoris anno 27. ventus ingens innumera (839) aedificia subvertit, et multa dampna effecta sunt in 6. Non. Novembris.

28. 840. Ludowicus imperator insequendo filium venit ad Herolfesfeldt monasterium in 6. Idus Aprilis, statimque eodem anno in 12. Kal. Iulii obiit, regni videlicet ipsius 28; cui Ludowicus, filius eius, successit.

Anno dominicae incarnationis 841, regni vero Ludowici iunioris 2. Adalbertus comes occisus est; et infelix bellum Lotharii contra fratres suos Ludowicum et Karolum.

Anno dominicae incarnationis 842. Rabanus, abba Ful- f. 27'. densis coenobii, expulsus de monasterio, et Lotharius de regno, anno Ludowici . . .[a].

843. Hoc anno facta est pax inter Lotharium et Ludowicum et Karolum, fratres suos.

844. Lotharius rex cum orientalibus Francis venit in Sclaviam[b] et eorum regem Gestimulum occidit ceterosque sibi subegit.

845. Hoc anno monachi de Herolfesfelde cum Otgario episcopo reconciliati sunt, et eodem anno Ludowicus imperator[c] ad idem monasterium venit in 2. Kal. Novembris et privilegia et munitates monachis donavit et sigillo munivit.

846. Ludowicus, filius Ludowici, Pannoniam subegit et Behemos domum rediens vastavit.

847. Otger archiepiscopus obiit; cui Rabanus abbas Fuldensis successit.

848. Ludowicus apud Mogontiam habito concilio sinodali, ibique Godescalcus hereticus convictus et dampnatus est.

850. Hoc anno 5. Kal. Novembris ecclesia sancti Wigberti[1] dedicata est a Rabano Mogontiacensis ecclesiae archiepiscopo.

855. Ludowicus rex cum magno exercitu perrexit contra Ratzidum regem Marahensium; et eodem anno ecclesia sancti Kiliani in Wirziburg fulminibus exusta est. Lutharius rex tonsuram et monachicum habitum suscepit moriturus.

856. Rabanus archiepiscopus obiit; cui Karolus successit. f. 28.

857. Karolus apud Mogontiam magnam sinodum congregavit.

a) *numerus deest c.* b) silvam *corr.* silviam *c.* c) *ita etiam Ann. Weiss.;* rex *Ann. Quedl.*

1) *Hersfeldensis.*

858. Ludowicus filium suum Ludowicum cum magno exercitu misit ad Abotritos.

859. Ludowicus, Karolus et Lutharius cum iuramento invicem pacem firmaverunt.

861. Udo, Ernust, Bernger comites et Walda abba[1] honoribus depositi.

862. Fames magna et morbus in Germania et in aliis partibus Europae.

863. Karolus archiepiscopus obiit; cui Liutbertus successit.

864. Ludowicus rex Francorum Ratziđum regem Marahensium sibi subegit.

865. Subitaneum diluvium et vehemens grando fruges assumpsit.

867. Ventus ingens cum turbine multa edificia stravit.

868. Fames valida et vehemens tam Germaniam quam ceteras Europae provincias nimium afflixit.

869. Lutheri rex a Benevento reversus, qui ob fratris sui discordiam Ludowici perrexit, Romam venit, ibique ab Adriano papa dampnatus, domum rediens, cum suis pene omnibus periit; et eodem anno Thiodo abba Fuldensis monasterii depositus, et vir venerabilis et religiosus Sigihart electus est.

f. 28'. 871. Thiodo abba supradictus obiit.

872. Aestatis fervor inmanis et siccitas nimia totos pene perdidit fructus, plurimaeque domus cum hominibus et animalibus fulminibus incensae et exustae sunt. [Obiit[a] Adrianus papa; Iohannes successit]. Et[2] eodem anno indictione quinta in Kalend. Novembr. dedicata est aecclesia SANCTE MARIAE in Hildenesheim a venerabilibus episcopis, Alfrido eiusdem aecclesiae episcopo et Rimberto[3] atque Theodrico[4] sed et Liuthardo[5], cum interventione religiosi abbatis Adalgarii[6] monachorumque et canonicorum.

873. Fames magna invaluit in Germania, et incredibilis multitudo locustarum venit.

875. Ludowicus rex obiit anno regni sui 35. Alfridus episcopus obiit. [Post[b] Alfridum Lŏdolfus monachus

a) *haec manu alia adiecta.* b) *reliqua huius anni manu secunda, sed saeculi X.*

1) *Swarzahensis ad Rhenum; v. SS. I,* 374. 2) *Similia iam in Ann. Hersf. fuisse, Ann. Quedl. ostendunt.* 3) *Bremensi.* 4) *Mindensi.* 5) *Paderbornensi.* 6) *Corbeiensis.*

Chorbeiensis eligitur, sed subitanea morte aufertur. Post hunc Marcwardus successit; qui a Sclavis interfectus, quarto anno decessit].

876. Bellum iuxta Andarnacha inter Karolum et Ludowicum, fratris sui Ludowici filium, successorem regni.

878. Hoc anno eclipsis solis fiebat.

879. Ludowicus, filius Ludowici, obiit anno quinto regni sui; cui successit Karolus; et eodem anno Karlomannus paralisis morbo periit.

880. [Wicbertus[a] episcopus[1] eligitur].

885. Hoc[2] anno Vulferi episcopus[3] cum aliis multis f. 29.
occisus est a Sclavis.

887. Karolus veniens in Triburias; et cum placitum haberet post festivitatem sancti Martini, conspiratione facta adversus eum, orientales Franci reliquerunt eum et elegerunt Arnulfum in regem, et Karolus subicit se[b] Arnulfo.

888. Karolus obiit, et Arnulfus rex electus.

890. Liutbertus archiepiscopus obiit; cui Sunderolt successit.

891. Sunderolt archiepiscopus occisus est; cui Hatto successit.

892. Arn episcopus[4] occisus est.

893. Factum est bellum magnum inter Bawarios et Ungarios.

896. Arnulfus rex Romam veniens, imperator factus est.

899. Arnulfus imperator obiit; cui Ludowicus, filius eius, successit.

901. Hardarat abba[5] obiit; cui Thiothart successit.

902. Sclavi vastaverunt Saxoniam.

903. Eberhart et Adalhart atque Heinric occisi sunt.

905. Cuonradus comes occisus est cum aliis multis.

906. Ungarii vastaverunt Saxoniam.

907. Adalbertus decollatus est a Ludowico rege.

908. Liudboldus dux cum aliis multis interfectus est ab f. 29'.
Ungariis.

909. Burghart dux Thuringorum occisus est ab Ungariis.

910. Ludowicus rex pugnavit contra Ungarios.

911. Ungarii vastaverunt Franciam et Thuringiam.

912. [Lŏdewicus[c] rex obiit; cui Chŏnradus dux Francorum in regnum successit].

a) *manu secunda.* b) *e abscisum.* c) *haec 3. manu saeculi XI. scripta sunt.*

1) *Hildesheimensis.* 2) *Ann. Quedlinburgensibus his annis deficientibus, num Hildesheimensis ea adjecerit, quae in aliis Hersfeldensium exemplaribus desiderantur, diiudicari nequit.* 3) *Mindensis.* 4) *Wirzburgensis.* 5) *Hersfeldensis.*

914. Otto comes Saxonicus obiit[a].

915. Ungarii vastantes omnia, venerunt usque [ad[b]] Fuldam.

919. Kuonradus rex obiit, et Henricus Saxonicus successit in regnum.

923. Haicho abba[1] obiit, et Hildibrat electus est.

924. [Herigerus[c] archiepiscopus cessit; Hildibertus successit].

926. [Turris[c] Gandesheim dedicata est a Sehardo episcopo].

927. Thiothart iunior abba[2] electus est cum consensu senioris; [et[d] Rothsuit[e] Gandesheim abbatissa obiit. Cui Wildigrat, mediante Sehardo episcopo, successit].

928. Idem Thiathart iunior episcopus ordinatus est post Se[hardum[f]], et Burghart abba electus.

f. 30. 930. Thiothart senior abba obiit.

931. Heinricus rex Abotritos subegit.

932. Heinricus rex fuit in Lonsicin[3]. Et Thiodo obiit; cui Burchart successit.

933. Meingoz abba[2] eligebatur.

934. Heinricus rex in Wocronin[4] cum exercitu fuit.

935[5]. Magna sinodus fuit in Erpesfort. Et[g] in eodem anno Heinricus rex obiit; cui Otto, filius eius, successit in regnum.

936. Otto rex fuit in Herolfesfelde. Et aecclesia sancti Bonifacii exusta est[h].

937. Eberhart comes Heinricum, filium Heinrici regis, captum proiecit in vincula.

938. Eberhart et Gisilbrat interfecti sunt.

942. Treveri dedicata est basilica sancti Maximini a Ruotberto archiepiscopo.

943. Sinodus ad Bunnam[i] congregata est.

945. Legati Grecorum venerunt ad regem Ottonem cum muneribus.

947. Etheid regina obiit 7. Kal. Febr.

948. Sinodus ad Engilenheim congregata est, cui Marinus legatus apostolicus presedit.

f. 30'. 949[k]. Cuonradus dux sibi conduxit filiam regis Ottonis

a) *erasum.* b) *post alia manu add.* c) *anni* 924. *et* 926. *alia manu saeculi X. inserta.* d) et — successit *manu qua anni* 924. *et* 926. e) *ita aut* Ruthsuit *legitur.* f) hardum *manu saec. X. ut* 924; post S. *des. Ann. Alt.* g) Et — regnum *deleta sunt, quorum loco manus saeculi XI.* a. 938. *scripsit:* Heinricus Ius rex obiit, cui Otto Ius successit. h) *quaedam post addita sed erasa.* i) Bundam *c.* k) DCCCCVIIII *corr.* DCCCCXLVIIII *c.*

1) *Fuldensis.* 2) *Hersfeldensis.* 3) *Terra Liutitiorum, Lausitz.* 4) *Terra Uckermark.* 5) *Annorum* 935—938. *annotationes annis* 936—939. *adsignandas esse, patet.*

in cohabitatricem[a]; et nuntii Grecorum venerunt secundo ad regem Ottonem cum muneribus.

950. Bellum magnum factum est inter Bawarios et Ungarios.

951. Otto rex in Italiam perrexit, et cum eo Liudulfus, filius eius, et Cuonradus dux atque Frithuricus archiepiscopus Mogonciacensis aecclesiae. Ibique Otto rex adquisivit sibi ad societatem Adalheidam reginam. Et Berengerum regem de Langobardis sibi subegit.

953. Satis acerba et nimium crudelis dissensio[b] exorta est inter Liudulfum, filium regis, et patruum eius Heinricum, ipso rege partes fratris sui adiuvante; mansitque per duos annos in incendiis, caedibus et depopulationibus, multique non solum de populo, sed etiam de optimatibus occubuerunt. Hoc etiam anno Mogontia obsessa est, et castellum quod Rossadal[1] nominatur, factumque est magnum bellum in illo loco.

954. Frithuricus archiepiscopus Mogontiacensis aecclesiae obiit, vir summae abstinentiae, in religione sancta et doctrina probatus; et Willihelmus, filius regis, successit in locum suum. Thiothardus pie memoriae episcopus obiit; cui Otwinus successit.

955. Otto rex Ungarios cum magno periculo sui suorumque magna et cruenta cede prostravit; in quo tamen bello f. 31.
Cuonradus dux, gener regis, cum aliis multis occisus est; et Heinricus dux Baiowariorum, frater regis Ottonis, obiit; et eodem anno rex Otto periculosissime contra[c] Abotritos conflixit, quos filius matertere eius Egberht contra illum congregavit.

956. Ruodbertus Trevericus archiepiscopus et Hadamarus abba Fuldensis coenobii obierunt; quibus Heinricus episcopus et Hatto abba successerunt. In eodem anno Liudulfus, filius regis, perrexit in Italiam eamque subegit imperio suo.

957. Liudulfus in Italia mortuus est, et inde ad Mogontiam transportatus et ad Sanctum Albanum est sepultus.

958. Signum crucis in vestimentis hominum apparuit, illis qui derisui illud habebant mortem inferens; illis autem qui pie et religiose illud venerabant nihil mali intulit.

959. Hagono abba[2] reliquit dominium sui honoris.

960. Venerunt legati Rusciae gentis ad regem Ottonem, et deprecati sunt eum, ut aliquem suorum episcoporum

a) habitatricem *c.*; *cf. a.* 961. b) *e corr. c.* c) con *c.*

1) *Rossstall, in praefectura Cadolzburg in Baioaria.* 2) *Hersfeldensis.*

transmitteret, qui eis ostenderet viam veritatis; et professi sunt se velle recedere a paganico ritu et accipere religionem christianitatis; et ille consensit deprecationi eorum et transmisit Adalbertum episcopum fide catholicum; illique per omnia mentiti sunt, sicut postea eventus rei probavit.

f. 31'. 961. Isto anno venerunt nuncii ad regem Ottonem et vocaverunt eum Romam in adiutorium Iohannis papae, ut mitigaret severitatem Adalberti regis, quam exercuit super monarchiam. Illeque apostolicus gratanter eum suscepit et honorifice collocavit super cathedram augustalis principatus, auxitque super eum augustalem benedictionem, ut imperator augustus vocaretur et esset.

962[1]. Guntheri abba[2] obiit; cui successit Egillolfus.

963. Hoc anno magnum sinodale concilium factum est Roma in ecclesia sancti Petri; ibique praesidebat Otto imperator augustus cum magna multitudine episcoporum, abbatum, monachorum ac clericorum; illicque Benedictus papa ab apostolica sede deiectus est, eo quod iniuste vindicavit sublimitatem Romani imperii, et Adaldago archiepiscopo commissus in Saxoniamque deductus, illicque vitam finivit. Et in ipso anno seva mortalitas invasit exercitum imperatoris, et in ea Heinricus archiepiscopus Trevericae civitatis et dux Godefridus vitam perdiderunt ceterique non pauci.

964. Isto anno Berengarius rex Langobardorum obsessus in monte Sancti Leonis, ibique captus et cum vi deductus una cum regina eius cohabitatrice Willa in Baioariam ad castellum Bavenberg, ibique novissimum diem praesentis vitae dimisit.

f. 32. 965. Otto imperator de Langobardia venit ad Franconofort, et illum annum integrum in regno Saxonum manebat, interimque omnes suos adunavit ad pacem et ad concordiam; et Brun archiepiscopus Agrippinae civitatis, frater imperatoris, vitam cum pace finivit.

966. Iterum tercia vice abiit Otto imperator ad Italiam, et inde adiens limina sancti Petri, ibique Deo et sancto Petro supplicando gratiarum actiones referens, eo quod cuncta erga eum prospero cursu agebantur.

967. Hoc anno transmisit imperator legatos suos ad Willihelmum archiepiscopum et ad alios principes eius, ut Ottonem, filium suum aequivocumque eius, cum omni regali dignitate proveherent ad Italiam; illicque ipse Otto senior suscepit eum et secum deduxit Romam[a]; commendavitque

a) *e corr. c.*

1) *Ann. Quedl. a.* 962—983. *desiderantur.* 3) *Hersfeldensis.*

illum apostolico Iohanni posteriore, ut ab eo augustalem benedictionem recepisset, ut imperator augustus foret appellatus a cunctis, qui eum agnovissent, veluti pater eius.

968. Willihelmus[a] archiepiscopus migravit a seculo. Egillulfus[b] Herveldensis abba transmissus est ex parte imperatoris de Italia, ut fratres Fuldenses Wirinharium[c] eligerent ad abbatem; indeque adiit Mogontiam, ut ille clerus simulque totus populus Hattonem virum venerabilem sibi constituerent f. 32'. in dominium[d] pontificalis honoris, et eodem anno Adalbertus archiepiscopus constitutus[e] est in Magadaburg.

969. Hatto archiepiscopus obiit; cui Ruodbertus successit.

970. Egillulfus abba obiit; cui Gozbertus successit.

971. Hoc anno exustum est palatium in Thornburg.

972. Ottoni imperatori iuniori venit imperatrix Romam de Constantinopoli 18. Kal. Mai. octaba pascae. Eodem anno idem Otto iunior cum seniore venit de Italia.

973. Otto senior imperator cum iuniore venit Quidelingaburg, ibique celebraverunt pascha 10. Kal. April., et illuc venerunt ad eos legati Grecorum, Beneventanorum, Ungariorum, Bulgariorum, Danorum, Sclavorum, cum regiis muneribus; ac non longe post Otto senior pius imperator Non. Mai. obiit; cui domnus Otto successit.

974. Heinricus dux Baiowariorum est captus et ad Engilenheim missus.

975. Hibernus fuit longus, durus et siccus, et Id. Mai. magna nix cecidit; ac in eodem anno Ruodbertus archiepiscopus obiit; cui Willigisus successit.

976. Heinricus dux Baiowariorum sua potestate depositus et excommunicatus, degit cum Sclavis.

977. Idem Heinricus cum consilio minoris Heinrici f. 33. Pataviam civitatem invasit, ibique ab imperatore obsessus, et coactus sese subdidit imperatori.

978. Heinricus quondam dux cum Heinrico minore et Ekbertus comes iussu imperatoris comprehensi sunt et exilio deputati. Eodem anno imperator cum magno exercitu Galliam invasit ac devastavit.

979. Infidelitas Geronis comitis per Waldonem publicata est; unde et ipsi extra civitatem Magadaburg in campo iuxta Albiam dimicantes, ab invicem interfecti sunt; et ad ultimum infidelitatis reus Gero comes decollatus est.

980. Lotharius rex cum magnis muneribus ad imperatorem veniens, sese cum filio suo subicit voluntati imperatoris; et eodem anno firmata pace imperator Italiam penetravit.

a) Villihelmus *c.* b) Etgillulfus *c.* c) Wirinhanrium *c.* d) *ita All.*; dominum *c.* e) constitus *c.*

Mart. 27. 981. Imperator pascha celebravit Rome.

982. Otto imperator pugnavit periculosissime contra Sarracenos in Calabrorum partibus, ibique non pauci de optimatibus occubuerunt; et in ipso anno Otto dux Baiowariorum obiit.

983. Imperator Verone placitum habuit, ibique Heinricus minor de exilio ductus, dux Baiowariorum constitutus est; et eodem anno Sclavi rebelles effecti sunt. Ac non longe post 8. Id. Decembris Otto benignissimus imperator obiit,
f. 33'. filio et equivoco eius regna relinquens.

984. Filiolus imperatoris, tercius videlicet Otto, per unctionem Iohannis Ravennatis archiepiscopi Aquisgrani in die natalis Domini unctus est in regem. Sed postea, comperta nece imperatoris, Heinricus quondam dux de exilio regressus, cum sibi faventibus Agrippinam civitatem intravit ac regem retinuit; regnumque eius invadendo, plurimos sibi
Mart. 23. de Saxonibus associavit, qui eum in proximo pascha Quidelingaburg ad regem elegerunt. Unde quidam de optimatibus huic electioni non consentientes, sed regis vicem magis dolentes, econtra haut modicum decertaverunt et regem in regnum suum restituerunt et Heinricum ducem Baiowariorum denuo effecerunt. Et eodem anno laudandae memoriae Otwinus[a] pius presul vitam finivit.

985. Osdagus, vir summae caritatis ac castitatis, in sancta religione probatus, cum magno consensu cleri ac plebis ad pontificalem honorem promotus est. Et eodem anno Saxones Sclaviam invaserunt, quibus ad supplementum Misaco cum magno[b] exercitu venit; qui totam terram illam incendiis et caedibus multis devastaverunt.

986. Otto rex adhuc puerulus cum magno exercitu
f. 34. Saxonum venit in Sclaviam, ibique venit ad eum Misaco cum multitudine nimia, obtulitque ei unum camelum et alia xenia multa, et se ipsum etiam subdidit potestati illius; qui simul pergentes, devastaverunt totam terram illam incendiis et depopulationibus multis.

987. Iterum Saxones Sclaviam vastant. Unde illi conpulsi, regis ditioni se subdunt, et castella iuxta Albiam restaurantur. Aque quoque exundabant; nihilominus et ventus plura edificia stravit.

988. Aestatis fervor nimius ac repentinus Id. Iulii usque Id. Aug. inmanissime exardescens, fruges absumpsit. Rex
Apr. 8. in Engilenheim pascha celebravit.

a) Hildemensis *manu saec. XII. add.* b) magnao 1.

989. Theophanu imperatrix, mater regis, Romam perrexit, ibique natalem Domini celebravit, et omnem regionem regi subdidit. Et eodem anno Osdagus episcopus obiit.

990. Gerdagus ordinatur episcopus 14. Kal. Februar. Hoc[1] anno Saxones Abotritos bis grandi irruptione vastabant; multi quoque illorum et penitus nominatissimi interempti sunt, alii in flumine necati; Saxones Dei gratia cum pace et victoria redierunt. Misacho et Bolizlawo duces Sclavorum gravibus inimiciciis[a] inter se conflixerant. Et eodem[b] anno eclypsis solis fiebat; quo non modica subsequebatur mortalitas hominum atque iumentorum 12. Kalend. Novembris.

991. Theophanu imperatrix obiit. Ignisque de Hreno ascendens villas prope positas conbussit. Piratae etiam f. 34'. Staverun depredando vastaverunt aliaque in litore loca perdiderunt. Otto rex cum magno exercitu Saxonum ac supplemento Misacon Brennanburg obsedit et vicit. Illo autem inde digrediente, Saxonicus quidam Kizo eandem urbem Liutizorum auxilio audacter satis contra regis imperium invasit, atque praedictorum Sclavorum pertinatia adversum ius fasque omne iniuste ditioni suae subegit; crebras latrociniarum irruptiones in Saxoniam iuxta Albiam flumen molitus est; a quibus Dei gratia non victor, sed veluti fugitivus predo, latitando aufugit.

992. Otto rex cum valida suorum manu iterum Brennanburg adiit, venitque ad eum Heinricus dux Baiariorum et Bolizlao Boemanorum princeps cum ingenti multitudine in auxilium regi. Bolizlao vero, Misachonis filius, per se ipsum ad dominum regem venire nequaquam valens — imminebat quippe illi grande contra Ruscianos bellum —, suos sibi[c] satis fideliter milites in ministerium regis direxerat. Verum dominus rex, bonis Sclavorum promissionibus confidens suisque principibus resistere nolens, pacem illis iterum concessit et inde in patriam remeavit; sed illi more solito mentiti sunt per omnia. Eodem anno Gerdagus episcopus f. 35. Rome limina sancti Petri orationis causa adiit; indeque revertens, Cumis obiit 7. Id. Decembr. Qui sedit in episcopatu annos duos, menses 11, dies 14. [Misaco[d] obiit, successitque ei filius illius Bolizlavo].

993. Bernwardus, regius capellanus, sancte Hildineshemensi aecclesie ordinatur episcopus 18. Kal. Febr. Kizo, qui antea rebellis extiterat et refuga, fidem Sclavis

a) inimiciis *c.* b) eode *c.* c) *vox iam erasa.* d) M. o. s. ei f. i. B. *manu* 2. *coaeva.*

1) *Haec et alia his annis an ex Ann. Hersf. sumta sint, dubium.*

iam pridem promissam evacuans, se ipsum cum suis et cum predicta urbe Brennanburg regis ditioni subdidit. Rex vero
Apr. 16. sanctum diem pasche in Engilenheim celebravit. Et inde a nativitate sancti Iohannis baptistae usque in 5. Id. Novembr. pene per omnem aestatem et autumnum siccitas nimia et fervor inmanis fuit; ita ut innumerabiles fruges non pervenirent ad temporaneam maturitatem propter solis ardorem; quo non modicum subsequebatur frigus, et magna nix cecidit, magnaque pestis simul et mortalitas hominum atque iumentorum evenit. Et eo anno Saxones tribus vicibus expeditionem paraverunt in Sclavos et nihil profecerunt; econtra Sclavi [crebris[a] latrociniis Saxoniam fatigabant].

994. Filii Henrici comitis, Henricus, Udo, Sigiffridus contra pyratas iussu imperatoris dimicantes. Ex quibus[b] || [Ilseneburg[c, 1] castrum fit habitacio monachorum].

Pars secunda

genuina et coaeva.

f. 35'. 995. Rex[d] Abodritos vastavit, urbes et oppida disiecit; occurritque in auxilium Bolizlau filius Misaco cum magno exercitu, necnon Boemani cum filio alterius Bolizlau venerunt; recepitque se rex in Saxoniam cum exercitu incolumi. Baldricus Traeiectensis episcopus obiit, successitque Ansfridus laicus et comes bonae famae vitaeque honestae[e], ut de eo apud quos vixerat testati sunt. Iohannes quoque Placentinus et Bernwardus Wirciburgensis episcopi Constantinopolim[f] ex latere regis, ut sponsam illi inde peterent, directi sunt. Legati etiam apostolicae sedis cum unanimitate Romanorum atque Langobardorum regem Romam invitant. Heinricus potentissimus dux Baioariorum, cum germanam suam dominam Gerbirgam diuturno languore probatam visitaret Gandeshem, 5. Kal. Septembris cum magno dolore omnium obiit. Sclavi frequenti irruptione Saxoniam vastant. Bern-

a) c. 1. S. f. *manu secunda in loco raso, in cuius fine* ..... um subicitur *fuisse videtur. Numerus* 994. *manu prima.* b) *ita in fine paginae c. Ex Lamberto supplendum:* unus occisus, duo sunt capti. c) *litteris uncialibus rubris ut supra in loco vacuo relicto post add.* d) *anni* 995—997. *una manu scripti.* e) h. — vixerat *in loco raso eadem manu.* f) Constantinolim exlate regis *c.*

1) *Ilsenburg ad orientem Goslariae.*

wardus quoque Wirciburgensis episcopus, morbo gravi affectus, inter maris pericula obiit.

Indict. 9, 996. Iohannes papa obiit; unde imperator, f. 36.
in Italia iam positus, rumore incitatus, praemissis quibus[1] principibus, publico consensu et electione fecit in apostolicam sedem ordinari suum nepotem dominum Brunonem, Ottonis filium, qui marcham Veronensem servabat, imposito nomine Gregorii; a quo et ipse proximo sollemni pentecostes impe- Mai. 31.
rator et patricius consecratur; habitoque cum Romanis placito, quendam Crescentium, quia priorem papam iniuriis sepe laceravit, exilio statuit[a] deportari. Sed ad preces novi apostolici imperator omnia remisit; sed non multo post imperatore Urbe excedente, idem Crescentius dominum apostolicum nudum omnium rerum Urbe expulit. Imperator in Francia hiemavit. [Sacellum[b] sancte Crucis dedicatur[2]].

997. Papa Ticini adunato complurium episcoporum concilio, prefatum Crescentium anathemate perculit. Interea Iohannes Placentinus episcopus Constantinopoli remeans, Romam intromissus, apostolicam sedem factione Crescentii invaserat; unde ab universis episcopis Italiae, Germaniae, Franciae et Gallie excommunicatur. Imperator quoque, ut Romanorum sentinam purgaret, Italiam perrexit, summa rerum dominae Mahtildae, amite suae, Quidilingaburgensi abbatissae, delegata; in qua ultra sexum mira prudentia enituit.

---

998. Predictus[c] invasor Iohannes ab imperatore, cecatus et naso[d] truncatus, deponitur, et Crescentius decollatus cum 12 suis ante ...... Urbem suspenditur. Eodem anno quaedam mulier in Baioaria[e].......

999. [*Mathilda*[f] *abbatissa,* soror imperatoris *Ottonis secundi, obiit. Gregorius papa obiit; cui Gerbertus,* idem et Silvester, successit. Aedelheid quoque imperatrix obivit].

Pars tertia

ex Annalibus maioribus Hildesheimensibus sumta.

TERTIO[g] OTTONE IMPERANTE. Millesimus[h] annus super- f. 36'.
crescens statute computationis numerum, secundum illud

a) *eadem manu suppl.* b) *in loco raso litteris unc. rubris scriptum.* c) *alia manus pergit.* d) so *abscisum.* e) *quaedam erasa ex Ann. Ottenbur., Altah. et Ann. S. ita supplenda sunt:* in uno partu quinque filios enixa est. f) *haec in marg. alia manu addita, iam partim abscisa; littera obliqua expressa ex coniectura supplevit* P. g) *litteris rubris uncialibus in marg. superiore paginae scripta.* h) *quae sequuntur alia manu usque ad a.* 1040. *scripta.*

1) *i. e. aliquibus.* 2) *Hildesheim; cf. Vita S. Bernwardi cap.* 10.

quod legitur scriptum: 'Millesimus exsuperat et transcendit omnia annus'. Imperator Otto III. causa orationis ad sanctum ADALBERDUM episcopum et martirem quadragesimae tempore Sclaviam intravit; ibique coadunata sinodo episcopia septem disposuit, et GAUDENTIUM, fratrem beati Adalberti, in principali urbe Sclavorum PRAGA ordinari fecit archiepiscopum, licentia Romani pontificis, causa petitionis Bolizlavonis Boemiorum ducis, ob amorem pocius et honorem sui venerandi fratris, digni pontificis et martiris. Inde reve-
Mart. 24. niens, palmarum sollemnitatem[a] Parthenopoli festive peregit;
Mart. 31. paschalia vero tempora votive Quidilingaburh celebravit. Pen-
Mai. 20. tecostes autem celebritatem digna devocione Aquisgrani feriavit; quo tunc ammirationis causa magni imperatoris Karoli ossa contra divine religionis ecclesiastica effodere precepit; qua tunc in abdito[b] sepulture mirificas rerum varietates invenit. Sed de[c] hoc, ut postea claruit, ulcionem aeterni vindicis incurrit. Nam predictus ei imperator post tantae commissionis facinus comparuit et ei predixit.

f. 37. Ind. 14[d], 1001. Imperator natale Christi Rome cele-
Ian. 6. bravit, et illó Bernwardus episcopus in epiphaniis super multis infestacionibus archiepiscopi Willigisi, et maxime de sinodo, quam in sua, id est Gandeshemensi, ecclesia cum extraneis episcopis habuit, conquestus advenit, totamque eiusdem metropolitani illicitam usurpationem in presentia Gerberti pape et imperatoris tertii Ottonis sinodali auctoritate prorsus adnullavit. Gerberhga Gandesmensis abbatissa Idus Novembris obiit.

Ind. 15, 1002. Imperator Otto natalem [Domini[e]] Tudertine cum domno apostolico celebravit; inde Romam tendens, Salernum oppidum adiit; sed febre et Italico morbo graviter correptus, cum generali omnium contristatione 10. Kal. Febr., proh dolor! ex hac vita morte inmatura discessit. Cui Heinricus dux Noricorum, vir in omni aecclesiastica perfeccione precipuus, Willigiso Mogontiacensi archiepiscopo[f] ordinante, successit. Eodem vero anno novus rex Henricus sancti
f. 37'. Laurentii natale Parderbrunnen[g] celebravit. Et ibi domna
Aug. 10. Gunigund regalem benediccionem et coronae imposicionem a predicto metropolitano suscepit. Sed et Sophia ad Gandeshemensę regimen electa, optentu principum domni Bernwardi[h] licenciam a palligero[1] benedicendi ibidem optinuit.

a) sollelmnitatem *c.* b) abditito *c.* c) de h. *e corr. c.* d) *in marg., ubi* IV. *abscisum.* e) *deest c.* f) et Bernwardo episcopo *addita manu saec. XV. ex vitae S. Bernwardi cap.* 38. *male intellecto.* g) *primum* Parderbrunnemo *scriptum fuisse videtur.* h) B. *c. saepius.*

1) *i. e. archiepiscopo Willigiso.*

Anno[a] 2. regnante Henricho, ind. 1.

1003. Rex natalem Domini Frankanaworde, pascha autem Quidelingaburh celebravit. Herimannus Alemanorum dux regis eleccioni aliquamdiu resistens, regie se potestati subdidit et interventu reginae et principum in suo honore permansit. Heinricus, Berhthaldi comitis filius, et Bruno, frater regis, et ambo Bolizlavones, Polianicus videlicet ac Boemicus, a rege infideliter maiestatis rei deficiunt. Sed Heinricus ad regem veniens et refugiens, in Givekanstin[1] custodiae mancipatur. Stephanus rex Ungaricus super avunculum suum regem Iulum cum exercitu venit; quem cum conprehendisset cum uxore et filiis duobus, regnum eius vi ad christianitatem compulit. SACELLUM SANCTI MARTINI DEDICATUR[2]. Mart. 28.

3, ind. 2, 1004. Rex nativitatem Domini Palidi mansit; illo ad eum episcopus Veronensis ac alii quidam primores Italici regni venerunt cum regiis muneribus; et Bruno, frater regis, optentu domnae Gisle matris, eius acquisivit gratiam. Incendium miserabile civitatis Papiae[b]. f. 38.

Anno eiusdem 4. rege gloriosissimo, ind. 3, 1005. Rex natalem Domini Thornburh[c] feriavit et in partibus Saxoniae usque ad tempus quadragesimae habitavit, quadragesima Thielae. Pascha vero Aquisgrani celebravit. Bernharius abbas Herveldensis obiit; cui GODEHARDUS, monachicae vitae, vir in sancta conversatione probatissimus, successit. Apr. 1.

Regni vero Henrici 5, ind. 4, 1006. Rex natalem Domini Palithi egit; celebritatem namque pascalis sollemnitatis Nuvimago feliciter tripudiavit. Guntherus divina pietate instinctus renuntians seculo et pompis eius, monachus est factus. Fames valida pene in universa terra. Apr. 21.

Henricho regnante 6, ind. 5, 1007. Rex natalem item Palithi celebravit. Epiphaniam vero Gandesheim venit et odibilem dissensionem inter Willigisum archiepiscopum et Bernwardum antistitem de eadem ecclesia prudenti ingenio sapienter diremit. Domnus vero Bernwardus in presentia regis et archiepiscopi ceterorumque regni primorum eandem[d] ecclesiam dedicavit et omnem ibidem episcopalem provisionem sine cuiusquam interdictione potestative celebravit[e]. f. 38'. Ian. 6.

Regni autem Heinrici 7, ind. 6, 1008. Rex natalem Domini Palidi, pascha Merseburgh, pentecosten vero Agrippine feriavit. Luidolfus Treverensis metropolitanus obiit; Mart. 28. Mai. 16.

a) *haec et quae similia sequuntur litteris uncialibus scripta sunt.* b) *post ut videtur add.* c) Thonburh *corr.* Thornb. *c.* d) eandem — celebravit *in loco vacuo relicto post scripta, eadem fortasse manu.* e) celebrabit *corr.* celebravit *c.*

1) *Giebichenstein ad Salam.* 2) *Hildesheim.*

cui Meinzoz, primiscrinius regis, successit. Nohtgerus, prepositus monasterii beati Galli, Leodicensis presul, ad Christum migravit; post quem BALDERICUS Radasponensis vicidomnus subintravit. Gunterus monachus sancta conversacione in monasterio probatus, heremita[a] est effectus.

f. 39. Et nondum imperante 8, ind. 7[b], 1009. Rex nativitatem
Apr. 17. Christi Salzburgh, pascha vero Augustburg peregit. Retharius Paderbrunnensis episcopus 2. Non. Marcii obiit; cui Meinwercus, regis capellanus, successit. Monasterium quoque Mogonciacense pretitulatum divino honore et reliquiis beati Martini futura consecratione, constructum a Willigiso archiepiscopo maximo decoris studio, 3. Kal. Septembr. miserabili periit incendio.

Anno regni eius 9, ind. 8, 1010. Natalem Domini rex
Apr. 9. Palidi, pascha Radisbone celebravit. Ansfridus Traiectensis ecclesiae antistes obiit; cuius loco Adelboldus successit.

Regnante eo 10. anno, ind. 9, 1011. Rex natalem Domini Frankenavord celebravit[c], et in capite ieiunii Corbeiam venit; ibi Bernhardus pius dux 5. Id. Februarii obiit, et[c] in Luniburg cenobio beati Michahelis magno exequiarum planctu sepultus, quod ipse a fundamento construxerat et in qua[d]
f. 39'. monachorum congregacionem adunaverat. Post quem vero filius eius Bernhardus[e] ducatum obtinuit. His etiam temporibus Willigisus Mogontinus metropolitanus ad Christum migravit; in cuius locum Erkanbaldus Fuldensium abbas subintravit, quem noster episcopus Bernwardus Kal. Aprilis consecravit.

Heinrici anno regni eius 11[f], ind. 10, 1012. Rex nati-
Apr. 13. vitatem Christi Thornburg, pasca autem Laodicie[1] celebravit. Inde vero cum summa regalis reverentia Babenberg progressus est; ibi[g] venerabile monasterium, ipsius domni regis nobile ac speciale studium, ab Eberhardo, primo eiusdem sedis episcopo, cum consensu et conventu omnium cisalpinorum presulum 2. Non. Maii consecratum est ad laudem et honorem domini nostri Ihesu Christi et preciosissimi martyris eius Georii et ad patrocinium omnium sanctorum Dei. Dagano Parthenopolitanae urbis archipresul obiit. Cui Walthardus, eiusdem ecclesiae prepositus, successit; sed et huic post 7 tantum epdomadas defuncto successit GERO,
f. 40. vir perfectus in omni aecclesiastico studio. GODEHARDUS, relicta Herfeldensi abbacia, iterum remeavit ad Altaha.

a) heremitam *corr.* heremita *c.* b) *deest numerus c.* c) *e corr.* 1. d) *ita c.* e) Bernhardus *an* aequivocus *scriptum fuisse videtur;* Benno *manu saec. XV. scribitur; v. infra.* f) IX *c.* g) *minore littera eadem pergit manus.*

1) *Leodii.*

Regnante Heinricho 12.[a] anno, ind. 11, 1013. Incarnacionem Domini rex Palidi feriavit. Postea 12. Kal. Februarii peccatis agentibus principale templum Hildineshemensis ecclesiae diabolo insidiante per noctem igne succensum, sed solo divinae miserationis subsidio velociter, Deo gratias! est exstinctum. Sed hoc, ah! ah! nobis restat lugendum, quia in eodem incendio cum preciosissimo missali ornamento inexplicabilis et inrecuperabilis copia periit librorum. Et rex
purgationem sanctae Mariae Parthenopoli egit; inde Werla Febr. 2.
veniens, gravi languore correptus, epdomadarum[b] 5 spatio decubuit. Christyanus Pataviensis episcopus obiit. Cui Beringerus, eius loci decanus, successit. Godescalcus presbiter, nostre congregacionis prepositus, obiit 17. Kalend. Augusti.

Heinricho regnante 13.[c] anno et imperante iam primo f. 40'.
anno, ind. 12, 1014. Natalem Domini rex Papie celebravit. Inde commitatu regali Romam pergens, imperialis coronae diadema a sancti Petri vicario Benedicto 6. Kal. Mart. cum generali electione suscepit. Eiusque contectalis domna Cunigunda idem Deo annuente promeruit. Sic imperator
Dei gratia factus, Papiam rediit, ibi sanctum pascha feriavit. Apr. 25.
Inde namque regrediens, pentecosten Babenberhg festive Iun. 13.
peregit; quo tunc privilegia[d] eiusdem[e] loci res continentia iussit inscribere, firmata sigillo[f] sue auctoritatis et roborata apostolico iure Romani pontificis, ut essent illorum banno firmata, regnante Christo regi regum in eternum et ultra.

Anno regni eius 14. et imperii eius 2, ind. 13, 1015. Imperator nativitatem Christi Palidi egit. Et duces Ǒdal-
ricum Boemiorum et Bolizlavum Polianorum in pascha Mers- Apr. 10.
burg ad se venturos determinavit. Ǒdalricus vero die statuto se pro criminis accusati innocencia expurgandum presentavit.
Et hoc quia Bolizlavus neglexit, estatis illius tempore cum f. 41.
valida suorum manu Polianiam imperator intravit. Ernost dux ex inproviso in venatione a suo milite Adalberhdo sagitta percussus, miserabili morte periit. Lantbertus preliator occubuit.

Hoc[g] anno, videlicet incarnationis Domini nostri[h] Ihesu [Christi[i]] 1015, Henricho 12[k] annos regnante, 2os iam Dei gratia imperante, cripta nostri monasterii[1] [indict.[l] 13.] 3. Kal. Octob. dedicata est a Bernwardo eiusdem ecclesiae venerabillimo presule et Tiderichο Mimigardivurdensis

a) II⁰X *c.* b) *e corr. c.* c) IIIX⁰ *c.* d) priuileia *corr. eadem manu* priuileiga *c.* e) dem *e corr. eiusdem manus.* f) signaculo *superscr.* vel sigillo *eadem manu.* g) *minoribus litteris pergit c.* h) n. I. *post add. in marg. c.* i) *abscisum c.* k) *lege* 14. l) ind. 13. *post add. c.*

1) *S. Michaelis Hildesheimensis.*

ecclesiae dignissimo antistite et ab Ekkihardo Slieswicensis civitatis[a] venerabili episcopo, in honore salvatoris domini nostri Ihesu Christi et eius genitricis perpetuaeque virginis et ad singulare patrocinium beati archangeli Michahelis tociusque miliciae celestis.

Regnante eo 15. et imperante 3. anno, ind. 14, 1016. Imperator Christi nativitatem Patherbrunne celebravit. Magnae molis grando venit, et plurimi fulmine exusti perierunt. Wigmannus comes 2. Nonas Octob. est occisus.

f. 41'. Ind. 15, 1017. Imperator natalem Domini Palidi egit. Eodem anno rursum Polianiam cum exercitu intravit. Meingoz Treverensis episcopus obiit. Cui Boppo successit. Æid Misnicensis presul obdormivit. Post quem Hildivardus subintravit. Liudolfus presbiter 4. Non. Aug., Godescalcus presbiter et decanus 9. Kal. Octob. obierunt.

Imperante 5. sui imperii anno, ind. 1, 1018. Imperator
Apr. 6. natalem Christi Patherbrunnen, pascha Babenberg egit. Heinrichus marchio Baioariorum[b] subitanea morte preventus obiit. Eo anno domnus Bernwardus episcopus tempore quadragesimae Goslare, presente imperatore cum episcopis ceterisque regni primoribus sinodo[c] habita, Godescalcum, Eggihardi presidis filium, et Gerdrudam, Egberhdi comitis filiam, separavit. Maccho presbiter 6. Kal. Maii obiit.

Imperante Heinricho 6. sui imperii anno, ind. 2, 1019. Imperator natalem Domini Werziburg celebravit. Postea cum exercitu contra Bernhardum ducem ad castellum Scalcaburg[1] perrexit ibique, Deo gratias! omnia in pace
Mart. 29. constituit. Eo anno in pascha papam de Roma Bavenberg hospicio suscepit.

f. 42. Ind. 3, 1020. Imperator nativitatem Domini Hamerstein egit. Heriberhtus archiepiscopus Coloniae mortalem vitam 17. Kal. Aprilis in angelicam mutavit; in cuius locum Biligrimus subintravit. Erkembaldus Mogontiae metropolitanus 15. Kal. Sept. sustollitur; post quem Aribo, vir sanctae ecclesiae probatissimus, substituitur.

Anno imperii Heinrici 8, ind. 4, 1021. Incarnacionem[d] Domini imperator Regenesburg feriavit. Ingens terremotus
Mai. 12. in Boariae partibus 4. Id. Maii, hora 10. diei, feria 6. post ascensionem Domini contigit.

Imperii anno 9, ind. 5, 1022. Natalem Domini imperator Thorneburh quievit. Thiedricus Mimigardivordensis episcopus 10. Kal. Februarii obiit; cui Sigifridus Parthenopo-

a) ciuitatatis *c.* b) Baioriarum *c.* c) sonodo *corr.* sinodo *c.* d) incannacionem *c.*

1) *Ubi nunc Hausberge.*

litanus abbas successit. Thiedricus Mindensis presul 11. Kal. Mar. discessit. Post quem Alberichus, eiusdem loci prepositus, est electus, sed morte preventus nec consecrationem accepit nec in cathedram pervenit. Sigiberhdus vero in epischopatum intravit. Domnus Bernwardus Hildeneshei-mensium venerabilis antistes 12. Kal. Decemb. ad Christum f. 42'. migravit.

Cui Deus aeterni prestet consorcia regni;
Vivens arce poli, sit socius Lazari! Amen.

In cuius loco domnum GODEHARDUM, Herfeldensium et Altahensium prius abbatem, sancta ecclesia sibi suisque utiliter subrogavit.

Hoc[a] anno, videlicet incorporati verbi millesimo 22, regni vero Heinrici imperatoris 21, ordinatione autem domni BERNWARDI huius ecclesiae presulis venerandi 31, indiccione 5, 3. Kal. Octob., huius monasterii oratorium a prefato antistite cum summo decoris studio ad utilitatem monachicae vite constructum, foras muros Hildinisheimensis urbis situm, dedicatum est, insuper cum omni devocione ecclesiasticae religionis consecratum, in honore salvatoris domini nostri Ihesu Christi et eius genetricis semperque virginis Mariae ac salutiferi ligni adorandae et vivificae[b] crucis et ad speciale patrocinium sancti Michahelis archangeli tociusque miliciae caeli et ad laudem veneracionis omnium sanctorum Dei, a venerando eiusdem ecclesie provisore Bernvardo et ab honorabili UNEWANO archipresule Hamoburgensis ecclesiae, ab EKKIHARDO quoque Sliesvicensi episcopo, ab Bernhardo[c] quidem Aldenburgensis ecclesiae reverentis- f. 43. simo antistite, ad ecclesiasticae pacis munimen et ad christianitatis salutem et defensionem; et in tantum predia et res eodem loco pertinentia sunt banno auctoritatis eorum stabilita, ut, si quis inde vi aut sponte aliqua diriperet, perpetua damnacione subiaceret, et perpetuo anathemate damnatus, et de terra viventium deletus, qui huic loco esset in aliquo obnoxius et contrarius. Fiat, fiat, fiat!

Hoc fiat verum, Christo regnante per evum!

Sed mox eiusdem monasterii habitaculum commissum est ad regendum abbatis officio GODERAMNO, cenobii sancti Pantaleonis preposito.

Quod pie nam rexit, hoc mundo quamdiu vixit.

Ind. 6, 1023. Mersiburg imperator Christi incarnationem solemniter celebravit. Gero Parthenopolitanus archipresul obiit. Cui Hunfrithus, vir per omnia ad usum sancte

a) *minoribus litteris pergit c.* b) viviffic̨ *c.* c) Be : : : : : : : : quidem *corr. saec. XV.* Bennone quondam *c.*

ecclesiae probatissimus, successit. Arnolfus Halberstatensis episcopus obiit. Cui Branthog, Fuldensium olim abbas, successit. Bernhardus Haldenburgensis[a] antistes abstollitur; post quem Reinoldus subinfertur. Domnus[1] Godehardus
f. 43'. prima post ordinacionem suam aestate pulcrum monasterium in australi[b] parte principalis nostrae ecclesiae honorifice fundando[b'] inchoavit. Wolframnus de eadem congregacione electus, domno GODEHARDO successit. Liudolfus comes obiit.

Ind. 7, 1024. Heinrichus imperator nativitatem Christi
Apr. 5. Babenberg, pascha Parthenopoli, pentecosten vero Goslare
Mai 24. honorifice celebravit. Qui postea Gruna venit, et ibi languore correptus decubuit; et cum tocius regni merore, ah! ah! 3. Idus Iulii hominem deposuit; sed 22 annis, epdomadis 5 et 1 diem regnavit. Anima eius requiescat in pace!

Det[c] requiem anime, qui cuncta gubernat ubique!

Huic namque 6. Idus Septembris Cuonradus regnum subintravit. Senior[1] noster Godehardus[d] curtem suam ad orientalem partem nostre civitatis in loco qui dicitur Sulza fabricavit[e].

Ind. 8, 1025. Cuonradus rex natalem Christi Mindo cum ingenti gloria et leticia peregit; ibi etiam plurimos, qui
f. 44. predicte eius electioni non intererant, obvios habuit omnesque sibi devotos in gratiam recepit. Pascha vero Regenesburh celebravit. Domnus[1] GODEHARDUS montem spetiosum in occidentali parte civitatis nostre incolere cepit; quem postea titulo ac nomini sancti Mauricii, summi sui patroni, dedicavit.

Ind. 9, 1026. Cuonradus rex natalem Christi Lindburgh[f] celebriter feriavit. Wolframmus Altahensis abbas obiit. Cuius in locum Ratmundus est electus et Dei gratia consecratus. Pater[1] Godehardus hoc anno predictum novum nostrum monasterium in australi parte nostrae principalis ecclesiae 17. Kal. Septemb. in honorem passionis, resurrectionis, ascensionis[g] Christi sollemniter consecravit. Ekkihardus Sliesviccensis episcopus obiit. Cui Rodulfus, de Coloniensi[h] clero electus, successit.

Ind. 10, 1027. Cuonradus rex in pascha Romae impe-
Mart. 26. rator factus est. Et filius eius Heinricus rex dux Baiariae
f. 44'. esse cepit. Sinodus generalis in Franconovurdi episcoporum 22 presente Cuonrado imperatore. In qua domnus

a) Haldenburgis *superscr.* en *c.* b) : : : : : ali *c.* b') fundendo *c.*? c) Ded *corr.* Det *c.* d) G *c.* e) facricavit *c.* f) Linburgh *corr.* Lindb. *c.* g) assens. *c.* h) Colonienssi *c.*

1) *Haec ex Vitis Godehardi sumta esse, Bresslau, N. Arch. II, p.* 560, *statuit.*

Godehardus diocesim suam super Gandeshemense[a] territorium canonice retinuit, testimonio 7 episcoporum, Brunonis Augustensis, Eberhardi Bavenbergensis, Meginwrcci Paterbrunnensis, Meginhardi Werziburgensis, Hildiwardi Citicensis, Sigiberthi Mindensis, Brunonis Mersiburgensis. In hac sinodo Gebehardus iuvenis, frater imperatoris, arma conpulsus deposuit et clericalem tonsuram accepit. Wiggerus presbiter nostrae congregationis obiit.

Ind. 11, 1028. Imperator incarnationem Domini Regenesburg celebravit. Mogontinus archiepiscopus Aribo in Geizlethe[1] sinodum generalem cum suis suffraganeis episcopis habuit. In qua inter cetera aecclesiastica quidam homo ingenuus de homicidio Sigefridi comitis incusatus, candenti se ferro expurgavit, qui ex decreto sinodali post duas noctes probatus, illesus apparuit. Misako, qui iam per aliquot annos regnum Sclavorum tyrannice sibi contra imperialem f. 45. usurpabat maiestatem, orientales partes Saxoniae cum valido suorum exercitu violenter invasit, et incendiis ac depredationibus peractis, viros quosque trucidavit, mulieres plurimas captivavit, parvulorum innumerabilem prorsus multitudinem miserabili inauditaque mortificatione cruentavit et per semet ipsum suosque, immo diaboli satellites, nimiam crudelitatis sevitiam in christianorum finibus Deo inspiciente exercuit.

Ind. 12, 1029. Imperator natalem Christi Inglenheim[b] peregit. Brun Augustae civitatis [presul[c]], frater Heinrici imperatoris, obiit. Cui Eppo regius cappellanus successit. Generalis sinodus in Palithi, presidente imperatore cum episcopis 11; in qua iterum Mogontinus archipresul domnum Godehardum super Gandesheim inquietare cepit. Werinherus Argentinae presul e mundo migravit; post quem Willehælmus[d], reginae archicapellanus, subintravit. Legati Liutiziorum Palithi ad imperatorem venientes, eius iuvamen contra Misakonem tirannum petierunt seque ei fideliter ser- f. 45'. situros promiserunt. Et mentita est iniquitas sibi.

Ind. 13, 1030. Cuonradus imperator cum exercitu fuit in Ungaria. Goderamnus primus Hildeneshemensium abbas 2. Kal. Iulii obiit. Cui Ædelberhdus, Herocampiae[2] montis sancti Iohannis baptistae prepositus, iuste conversationis monachus, successit. Et in proximis 8. Kal. Ian. consecratus est a domno Godehardo ad principale altare sanctae Hildineseimensis ecclesiae. Hoc anno domnus Godehardus

a) Gandeshemensses *c.* b) Iglenheim *c.* c) *deest c.* d) Vullehælmus *c.*

1) *Geisleden in terra Eichsfeld.* 2) *Hersfeld.*

episcopus et Aribo metropolitanus Mogontiae inter se invicem super Gandeshem reconciliati[a] sunt. Nam ipse metropolitanus patrem Godehardum[b] secreto convenit, seque super eadem parrochia errasse confitendo nuntiavit, et omnem fraternam satisfactionem, sed et de preterita lite perpetuam taciturnitatem sub vero Christi et ecclesiae testimonio promisit; sibi priora errata per Deum remitti, suppliciter petiit. Istud ergo hic ideo veraciter inscribitur, quia, ipso domino Godehardo[b] sepius idem in suo sermone publice protestante, verum esse comprobatur. Unewanus Hammaburgensis archi-
f. 46. episcopus obiit; cui suus prepositus Liebizo successit. Aecclesiam etiam pulchram in Holthunon[1] in honore sancti Benedicti abbatis, monachicae conversationi aptam, fundavit.

Ind. 14, 1031. Cuonradus imperator natalem Domini
Apr. 11. Patherbrunnen et pascha Nuvimago feriavit. Eodem anno imperatoris filius Heinrichus rex, et ipse dux Baioariae, et Stephanus rex Ungaricus cum iuramento invicem firmaverunt pacem. Et Heinricus, Stephani regis filius, dux Ruizorum, in venatione ab apro discissus, periit flebiliter mortuus. Imperator cum parvo Saxonum exercitu Sclavos autumnali tempore invasit et Mysachonem, diu sibi resistentem, regionem Lusizi cum aliquot[c] urbibus et preda, quae prioribus annis in Saxonia facta est, restituere pacemque iuramento firmare coegit. Qui Mysecho post mensis tantum spatium a fratre suo Bezbriemo subita invasione proturbatus et ad Ŏdalricum in Beheim fugere est conpulsus. Sed idem Bezbrimo imperatori coronam cum aliis regalibus, quae sibi frater eius iniuste usurpaverat, transmisit ac semet humili mandamine per legatos suos imperatori subditurum promisit.

f. 46'. Arnolfus pater monasterii Herveldensis, precipuus in divinis et humanis rebus, quorundam fratrum eo loci cuiusdam criminis obiectione accusatus, miserabiliter proprio honore est privatus. In cuius loci vicissitudinem subrogatur Bardo, procurator coenobii Wirdunensis[2], suggestione Gislae imperatricis. Eidem vero Bardoni successit Geroldus Fuldensis monachus. Wiggerus Vardensis episcopus obiit; post quem Thietmarus intravit. Eodem anno piae et venerabilis memoriae Aribo Mogontiacensis archiepiscopus causa orationis Romam adiit; indeque digrediens, Cumis 8. Id. April., ah! ah! ex hac vita migravit. Cuius honoris principatum optinuit Bardo, tunc nuper prelatus abbas Herfeldensi monasterio. Sed huic quoque mox suc-

a) recontiliati *c.* b) G. *c.* c) aliquod *corr.* aliquot *c.*

1) *Osterholz.* 2) *Werden.*

cessit ad abbatiae dignitatem Rŏdolfus Bopponis[a] monachus, coenobii Stabulon prepositus; a quo imperatoris decreto inibi mutata est monachica consuetudo.

Ind. 15, 1032. Chuonradus imperator natale Domini f. 47. Gosleri, pascha vero Seliganstad celebravit. Hoc anno Bez- Apr. 2. briem ob inmanissimam tirannidis suae sevitiam a suis, et etiam non sine fratrum suorum machinatione, interfectus est. Sed Miseko statim domum rediit; qui cognoscens, sibi propter inmoderatam sui insolentiam, quam prioribus annis exercuit, omnia quae perpessus est merito evenisse, legatos suos ad imperatorem destinavit tempusque semet presentandi condigneque satisfaciendi postulavit. Et postmodum imperatore consentiente Mersburg venit et semet Non. Iuli in imperatoriam potestatem, coronae scilicet ac tocius rægalis ornamenti oblitus, humiliter dedit. Quem imperator clementius, quam ipse opinaretur, suscepit eique et eius patrueli, cuidam Thiedrico, regnum, quod ipse solus ante possederat, divisit; quod ipse tamen postea solus iterum sibi usurpavit. Ődalricus vero, eodem regali iussione invitatus, venire contempsit; quem imperator postea Wirbeni[1], ubi contra Liutizios pacificandi regni gratia consedit, ad se venientem et etiam ratione convictum, de insidiis quoque, quas ipsi imperatori fecit, ante biennium confessum, in exilium transmisit[a*]. Sigifrithus Mimigardevordensis aecclesiae presul 5. Kalend. f. 47'. Decemb. obiit. Cui Herimannus Coloniae prepositus successit. Liebizo Hammaburgensis archiepiscopus 8. Kalend. Septembris obiit. Cui Herimannus Halberstatensis cenobii prepositus successit. Arnolfus abbas Herocampiae obiit 5.[b] Kal. Ian. et ad Gellingę[2] sepultus, qua tunc gratia manendi habitavit; sed inde post tres dies totidemque[c] noctes deductus et[d] de terra effossus, ex precepto sui successoris R.[e.3] Herfeldiae in ecclesia sancti Michahelis est tumulatus[f]. Wiggerus presbiter et prepositus 5. Kal. Aprilis obiit.

Ind. 1, 1033. Imperator natale Domini Patherbrune, pascha Neumago egit. Et aestivo tempore Burgundiam cum Apr. 22. exercitu properans, Ődonem, diu sibi resistentem, qui eandem regionem sibi contra imperatoris voluntatem tyrannice usurpaverat, obvium suscepit; acceptisque ab eo de pace iuramentis et obsidibus, pacifice rediit. Eodem etiam anno ad castellum Wirbine[1] Liudgerus comes et Thiedof et Wol-

a) Popp. *corr.* Bopp. *c.* a*) transmissit *c.* b) V. Kl. Ian. *in marg. eadem manu c.* c) todidemque noctes *eadem manu post add. c.* d) *post add. eadem manu c.* e) *in marg. add. c.* f) *in loco raso c.*

1) *Werben ad Albiam.* 2) *Göllingen ad Wipperam prope Francohusam.* 3) *Rudolfi.*

veradus cum aliis 40 occisi sunt. Piae memoriae Cunigund
imperatrix 5. Non. Marcii obiit. Eclipsis solis 3. Kal. Iul.,
Iuni 29. feria 6, natali sancti Petri apostoli, hora diei 6. accidit, im-
peratore tunc placitum cum primoribus regni tractante in
f. 48. Merseburg civitate. Dedicatio monasterii sancti Michahelis
archangeli in Hildenesheim 3. Kal. Octob. per GODEHAR-
DUM eiusdem loci episcopum cum maxima frequentia po-
pulorum. Incendium Altahensis monasterii 6. Kal. Martii.

Ind. 2, 1034. Imperator nativitatem Christi Mindo et
Apr. 14. pascha Reinesburg feriavit. In natale Domini ad eum legati
diversarum gentium cum optimis multimodisque muneribus
venerunt; ibique Hildericho, qui Altmannum interfecit, inter-
cessione imperatricis et episcopi Halberstatensis, incolomitas
vitae et repeticio patriae conceditur. In pascali vero festi-
vitate Ŏdalricus Boemiorum dux optentu imperatricis et
principum[a] in gratia de exilio domum redire promeruit et
ducatus sui medietatem, suo fratre Germiro medietatem reti-
nente, suscepit. Udo iuvenis, filius Ottonis comitis de Ha-
merstein, obiit. Imperator iterum hoc anno Burgundiam
cum grandi exercitu intravit et Ŏdonem item resistentem
fugavit eandemque regionem fidelibus suis, qui ei fidem iura-
mento firmabant, commendavit[b]. Meginhardus Werzibur-
gensis presul ad Christum migravit; post quem Bruno, pa-
f. 48'. truelis imperatoris, subintravit, A DEO DATUS. Warmundus
Constantiae antistes obiit. Cui frater eius Eppo, regius
capellanus, successit. Plura et insolita bella inter Luitizios
et nostrates ad oppidum Wirbini exorta sunt, in quibus de
nostris quidam interfecti sunt et plerique sauciati. Peccatis
etiam nostris ah! ah! coram Deo promerentibus, laudandum
et honorabile exercitium venerabilis viri BERNWARDI epi-
scopi, monasterium scilicet sancti Michahelis archangeli, Kal.
Iunii in vigilia pentecosten ad vesperam fulmine combustum
et miserabiliter est deterioratum. Misacho Polianorum dux
inmatura morte interiit, et cristianitas ibidem a suis prioribus
bene inchoata et a se melius roborata, flebiliter, proh dolor!
disperiit. Praedictus quoque Ŏdalrichus Boemicus dux post
reversionem, fratre caecato, filio fugato, item sacramenta
refringens, infidelitati institit, et tandem in cena residens,
cibo potuque suffocatus extabuit. Quia ergo ius fasque con-
tempsit et post tam plura iuramenta priscis iterum insidiis
consensit, unde fidelibus Christi salubris providetur refectio,
inde illi iusta pro pravis suis meritis venit interfectio. Eo-
dem anno Thietmarus Vardensis episcopus 7. Kal. Iul. ad
Christum migravit.

a) principipum *corr.* principum *c.* b) commendadivit *c.*

[a] Post quem Bruno, frater Friderici comitis, Nienburgensis f. 49.
et Mægetheburgensis abbas, subintravit. Eidem vero Brunoni
in Nienburg ALBWINUS, in philosophica arte eruditissimus,
Herfeldiae prepositus, qui fuit ibidem antea scolae magister
famosissimus, successit. In Mægetheburg autem Sidaec de
eadem ecclesia electus substituitur. Eodem anno Thiedricus
comes orientalium a militibus Æggihardi marchionis in pro-
prio cubiculo ficta salutatione circumventus, in dolo 13. Kal.
Decembris occiditur. Cuius dignitatem honoris DÆDI, filius
eius, obtinuit, qui postea ODAM, Willihelmi Turingorum
pretoris viduam, in coniugium[b] ascivit. Hezo palatinus co-
mes a sua concubina nomine Tiethburga veneni poculo, ut
fertur, defraudatus, periit flebiliter mortuus, et ad Augustam
transportatus et in aecclesia sancti Odalrici est sepultus
16. Kal. Iunii. — Ekberthus[c] comes 5. Kal. Appril. obiit.

Ind. 3, 1035. Chounradus imperator nativitatem Christi
cum decentissima suorum frequentatione Goslare celebravit.
Quo ad eum diversarum gentium legati cum muneribus con-
venerunt; qui inde, ut imperatoriam maiestatem oportebat
remunerati, abierunt. Ubi etiam predicto domno ALBWINO f. 49'.
abbatiae dignitatem in ipsis Kal. Ianuarii commendavit. Et
Chuonradum, Alberici filium, exilio reum maiestatis depu-
tavit. Tempore quadragesimali[d] urbs Wirbini a Luitiziis[e]
capitur et presidium Dædi comitis captivum diducitur. In-
cendium Degarensis[1] monasterii 5. Kal. Marcii. Imperator Mart. 30.
pascha Paderbrunne feriavit. Ascensionem Domini Seligan- Mai 8.
stad, pentecosten vero Bavenberg egit; unde expeditionem Mai 18.
suam in Liutizios[e] serio mandavit. Ibi etiam Heinricho regi,
filio imperatoris, filia Chnut regis Danorum iuramentis despon-
satur. Et Otto de Suinvördi ibidem Mathildem, filiam Bolez-
lavonis Polianorum ducis, sibi desponsavit. Imperator cum
validissimo exercitu regionem Liutiziorum[f] intravit; quam
longe lateque incendiis et populationibus[g] devastavit. Eodem
anno Herimannus Hammaburgensis metropolitanus ex hac
vita migravit. In cuius locum ADELBRANDUS[h] regius capel-
lanus intravit. Qui cum summo suorum suique conprovin-
tialium gaudio a suis suffraganeis episcopis sabbato ante nati-
vitatem Christi, in vigilia sancti Thome apostoli, prespiterii Dec. 20.
honorem et in crastinum pontificalem promotionem accepit
honorifice. Opperthus Elewangensium abbas obiit. Cui Rih- f. 50.

a) *hinc in novo quaternione mutata paulum littera pergitur.* b) conivium *c.*
c) *haec post addita videntur.* d) quadrageselmali *c.* e) *ita c.* f) Liutizoiorum *c.*
g) populationis *c.* h) BEZELINVS *in marg., litteris* BEZ *abscisis.*

1) *Tegernsee.*

hardus Fuldensis monachus successit. Mærksuit Wongere-
storpiensium[1] abbatissa 2. Kal. Novemb. obiit. Post quam
Alberad, Molinbechiensis prius abbatissa, machinatione Sigi-
berhti Mindensis episcopi idem regimen suscepit, tota con-
gregatione nimium renitente. Hiemali tempore Chnuht rex
Danorum et Anglorum inmatura morte preventus obivit, et
christiana religio ab ipso fideliter exculta periclitari coepit.
Sed filius eius iunior Hærdechunt nomine, regnum ipsius
post eum consensu provintialium obtinuit. Ota sanctae com-
memorationis abbatissa de Confengon[2] obiit 14. Kal. Octob.
Bruno comes obiit 14. Kal. Iun.

Ind. 4, 1036. Imperator cum summa suorum principum[a]
frequentia nativitatem Christi Argentine magnifice celebravit.
Febr. 2. Purificationem vero sanctae Mariae Augustburg egit; ubi et
publicum cum cunctis circumiacentium regionum primoribus
conventum habuit, in quo patrueli suo Chuonrado ducatum
Carentinorum commisit. Adælberonem maiestatis reum priori
anno dimovit. Hisdem[b] diebus idem Adælbero Willehelmum
comitem interfecit et postea in castellum Eresburgh causa
f. 50'. latendi confugit. Imperator pascha Engilenheim feriavit.
Apr. 18. Deinde Triburiam tendens, generali ibidem sinodo presedit,
in qua germanitas episcoporum priora decreta redintegravit
et etiam quedam ad firmamentum sanctae aecclesiae neces-
saria conformavit. Ibidem etiam predictus Otto cogente si-
nodo Mahthildem sibi desponsatam iuramento a se abalige-
Mai 27. navit. Ascensionem[c] Domini imperator Paderbrunne peregit;
Iuni 6. pentecosten vero nativitatemque sancti Iohannis Niumago, et
ibi filio imperatoris Heinrico regi venit regina Cunihild no-
Iuni 29. mine, quae ibidem in natali apostolorum regalem coronam
accepit et mutato nomine in benedictione Cunigund dicta
est. Aestivo etiam tempore imperator regionem Liutiziorum
cum exercitu intravit. Sed Dei gratia omnibus pro suo velle
dispositis, acceptis obsidibus et innumerabili pecunia, in pace
remeavit. Meinwercus Patherbrunensis episcopus Non. Iun.
obiit. Cui Ruodolfus Herveldiae abbas successit. Sed dom-
nus Meginherus, eiusdem loci decanus, plurali utilitatis studio
imbutus[d], sanctae quidem conversationis monachus, Herfeldiae
primatum eiusdem dignitatis obtinuit. Bruno Mersburgensis
presul Id. Aug. sustollitur; post quem Hunoldus Halbersta-
tensis prepositus subinfertur. Thiedricus de eodem ibi coe-
f. 51. nobio preponitur. Sanctae Agrippinensis aecclesiae metro-
politanus venerande memoriae Biligrinus, ad omnia in divinis

a) printipum *c.* b) Histem *c.* c) Asscens. *c.* d) imbututus *c.*

1) *Wunstorf.* 2) *Kaufungen in Hassia.*

et humanis perstrenuus, 9. Kal. Septemb. ad Christum migravit. In cuius locum nobilissimae indolis iuvenis HERIMANNUS, eiusdem aecclesiae archidiaconus, sed regius capellanus et Cisalpinus cancellarius, cum inenarrabili gaudio piorum omnium intravit. Branthohus Halberstatensis pontifex 6. Kal. Septemb. discessit[a]. Cui Burghardus imperialis cancellarius honorifice successit. Sigeberhtus Mindensium presul spiritum efflavit 6. Idus Octob. Post quem nobilis prosapie tyro BRUNO nomine, regalis capellanus, cum generali congratulatione quorumque Christi fidelium idem antisticium caelesti benedictione accepit. Gozmarus Asneburgensis episcopus 4. Id. Decemb. obiit. Cui Albericus regius postsequetaneus successit[b]. Domnus GODEHARDUS Hildeseimensis[c] episcopus BRUNONEM Mindonensium presulem et Burghardum Halberstatensem pontificem 15. Kal. Ianuar. sabato[d] ante natalem Domini in Halberstat presbiteros ordinavit. Dec. 18.

Ind. 5, 1037. Imperator [natale[e]] Christi Veróne honorifice celebravit. f. 51'. Et imperatrix cum filio rege et nuru eosdem dies Imbripoli feriavit. Tunc in natali sancti Stephani Dec. 26. protomartiris Burghardus presul Halberstatensis pontificalem benedictionem a Bardone Mogontiaco metropolitano suisque suffraganeis Heliganstedi honorifice percepit. Imperator post natalem Domini in Salerno opido generalem conventum de re puplica cum Cisalpinis nostrisque primoribus habuit; in quo Mediolanensis archiepiscopus imperatori contrarius comprehenditur et Bopponi Aquilegensi patriarchae servandus committitur; a quo fuga lapsus, palam rebellare cepit. Quem imperator e vestigio cum exercitu insequutus, urbem per totum subsequentem annum cum tocius periculo exercitus obsedit.

Bruno Mindensis presul in sancto die pentecosten epischopalem unctionem[f] ab HERIMANNO Agrippinensi metropolitano Mai 29. in campo iuxta Mediolanum, astantibus imperatore et rege cum quam pluribus regni primoribus, condigne suscepit. Eodem die inibi magna tonitrus[g] fulgurisque exorta collisio hora diei 6, de exercitu imperatoris non minus 60 viros, ut dicitur, cum inenumerabili equorum armentorumque multitudine peremit; sed[h] et sequenti die hora eadem etiam aliquos ademit. Plurimos quidem varios et etiam insolitos difficilium rerum eventus per hanc aestatem exercitus noster in multis ibidem sustinuit.

a) discesit *c.* b) succisit *c.* c) Himileseimensis *c.* d) sapato *corr.* sabato *c.* e) *deest c.* f) untionem *c.* g) tronitus *c.* h) sed — sustinuit *in ima paginae parte post addita videntur.*

f. 52. Placentinus, Cremonensis, Vercellensis, alii etiam epi-
scopi, quidam maiestatis rei, quia cum predicto archiepi-
scopo et Ődone tyranno sepe memorato contra imperatorem
consenserant, captivi ad nos in diversa loca exiliati sunt.
Prenominatus ergo Ődo, imperatore Italiae partes procu-
rante, Luthuringiam iuxta marcam Gazelonis ducis eiusque
filii Godefridi tirannice invasit et civitatem quae Bera[1]
dicitur iniusta presumtione occupavit; iuxta quam ab his-
dem ducibus occupatus, consertoque prelio, inter primos in-
glorius occubuit iustasque divinae ultioni post effracta iura-
menta penas exsolvit; ab ipsis sane victoribus ignoratus, in
crastinum inter vulgus inventus est nudus, vita[a] pariter et
regno, quod sibi usurpans affectabat, spoliatus. Nostrae
aecclesiae dæcanus TADILO 11. Kal. Febr. obiit, pater in
Christo venerabilis et piis omnibus semper memorabilis.
Hagano diaconus, regius capellanus, 10. Kal.[b] Marc. mori-
tur et in Herveldia sepelitur. Sigifridus comes et Dang-
marus comes obierunt.

f. 52'. Ind. 6, 1038. Imperator cum nobilissima sui familia
nativitatem Christi Parmae celebravit; qui urbani ex levi
causa sancto die nativitatis Domini ad vesperam certamen
inierunt, in quo de exercitu quam plures, sed precipue tres
ex clientibus regiis, Chonon, Magnum, Suicgerum, pereme-
runt. Pro qua ergo insolentiae temeritate in crastinum di-
luculo ipsi simul cum civitate omnibusque suis preda, igne,
Mart. 26. ferro perierunt. Pascha vero imperator sine quavis molestia
in castello SPELLA[2] pacifice feriavit. Predictus quoque Me-
diolanensium metropolitanus ab apostolico pontifice post iustas
crebras ammoniciones communi episcoporum decreto in
paschis anathematizatus et a cetu fidelium est segregatus;
qui nihilominus in sua obstinatione perduravit et imperatori
pro posse in omnibus per presentem et etiam subsequentem
annum incommodavit.

Eo tempore venerande memoriae sanctus noster pontifex
Mai 5. GODEHARDUS 3. NON. MAII, videlicet feria 6. post ascensionem
Domini, ex hac vita subtractus, ad eternam cum Christo
perenniter victurus migravit nobisque miseris inmensam
f. 53. mesticiam discessu suo contulit. Quem vere ad Deum pre-
cessisse, non discredimus; hoc tamen, quod sancta eius am-
monitione fructiferaque virtutum preostentatione presentialiter
privamur, merito semper ingemimus. Qualis namque meriti
esset, unusquisque in suo fine cognoscere potest, quia, sicut

a) vitam c b) X. dec. marc. c.

1) *Bar.* 2) *Spella, prope Foligno.*

scriptum est, unusquisque in suo fine cognoscitur. Satis quoque est apertum, illum habere magna preconia meritorum, cum in eius obitu tam mirifica signorum gesta patefecit Deus in miraculo. Illud vero quamquam sit cunctis Christi fidelibus notum, vera experientia relationum tamen ob eius sanctitatis testimonium hic continetur inscriptum[a].

In cuius locum domnus THIETMARUS regius capellanus successit, ad omnia in divinis et humanis feliciter perstrennuus, a Bardone metropolitano Mogontiae 13. Kal. Septemb. Laresheim est consecratus. Liudolfus comes, privignus imperatoris, 9. Kal. Maii inmatura morte obiit. Et eius frater Herimannus, Alæmanniae dux, subita infirmitate preventus, bonis [flebilis[b]] omnibus 16.[c] Kal. Iulii denotavit.

Nobilis etiam nostra regina GUNHILD 15. Kal. Augusti ex f. 53'. hoc mundo migravit. Cuius intempestativus obitus[d] quam plurimos cuiusque ordinis per christianum imperium contristavit. Sigifrithus praetor palatinus, frater Brunonis episcopi Mindonensis, 7. Kal. Mai. moritur et in Wimilaburh[e.1] tumulatur.

Ind. 7, 1039. Imperator natalem Domini Goslare cum reverentissima principum sui congratulatione decentissime tripudiavit, ubi et legatos cunctarum adiacentium regionum cum debitis vectigalium professionibus in aucmentum suae magnificentiae suscepit, quosque, ut imperialem munificentiam decebat, tam sui, quam optabant, gratia, quam et rerum habundantia donatos pacifice remisit. Ibi etiam inter cetera[f] institutionis suae decreta Alberadae abbatissae de Molinbach abbatiam Wongeresthorph invito Brunoni episcopo resignari precepit. Quam tamen idem episcopus post pascha vel spontaneam vel invitam ab eadem dignitate sub abrenuntiacione publica desistere fecit.

Purificationem sanctae Mariae imperator Altstedi egit, f. 54. Febr. 2. sicque compendioso itinere peragrata origentali Saxonia, rebusque pacificatis, Nuvimagon tetendit; ibique tempus quadragesime et sanctum pascha et ascensionem Domini, poda- Apr. 15. Mai 24. gra[g] laborando, consedit. Inde ad celebrandum pentecosten Traiectum venit, et ibi quidem in summa laeticia sanctum Iuni 3. diem, scilicet in regalis diadematis decore procedendo, peregit. Sed sequenti die, feria 2, hora diei 6, 2. Non. Iun. Iun. 4. mense reficiendi gratia assidens, subita defeccione prereptus, vixdum confessionis sententia prolata, flebiliter exspiravit.

a) *quatuor lineae vacuae; tunc alia littera pergit c.* b) *in marg. eadem manu suppl. c.* c) VIX. *c.* d) obiit *c.* e) Vuinaburh *corr. ut videtur* Vuimilaburh)*vel* Wimidaburh ?) *c.* f) c. suae i. s. d. *c.* g) podraga *c.*

1) *Videtur esse Wimmelburg, prope Eisleben, olim coenobium, a.* 1525. *dirutum. P.*

O ergo occulta divinae dispensationis iudicia, admiranda pariter et metuenda, qui priori die maximo mundialis pompae tripudio rex et imperator orbis coronatus processit, posteriori ah! ah! die viam universae carnis ingressus, cinis vermisque futurus, discessit; nisi quod vere speramus, quia, quicquid carnaliter contraxit neglegentiae, pro hoc in defensionem animae supplicatio intervenit aecclesiae. Sed, ut quidam ait:

O nil gnara sui mortalia pectora fati!

Verum ut verius dicamus: O dura, et ut in pace loquar, prorsus insensibilia humani generis corda! quia, in quo viro pene tocius orbis capud virtusque concidit, ad eius obitum tam subitum tamque periculosum sane nullus ingemuit.

f. 54'. Hunc rector regum Dominus soletur in evum;
Cum pueris Habrahe vivat et in requie!

Sed filius eius domnus HEINRICHUS, in omni quidem virtutum exhibitione perstrennuus, ante scilicet in specialem regni monarchiam generali cleri populique preelectione[a] coronatus, nunc autem sine quavis contradictionis molestia, summa christianismi concordia, solio patris, Deo gratias! est intronizatus.

Quem Deus in finem conservet rite senilem,
Et placidus placito sit pius ipse suo!

Chonradus Carentinorum dux, patruelis Chonradi imperatoris, 13. Kal. Augusti inmatura morte, regio morbo diu fatigatus, discessit. Eodem die venerandae memoriae Rihhardus abbas Fuldensis obiit. In cuius locum SIGEWARDUS iuvenis, ab ipso eo loci in divino servimine regulariter et etiam sapienter enutritus, insedit. Hisdem diebus Radulfus abbas de Diuzi[1] obivit. Pie in Christo venerabilis memoriae domna SOPHIA 6. Kal. Febr. obiit. Sed huic in Gandesheim soror eius ADALHEIHT, Quidelingensis domna, successit. Et abbatiam Aesnidi[2] Theophanu, neptis earum, obtinuit.

f. 55. Senior noster Thietmarus episcopus post obitum predictae domnae Sophiae decimas super Gandeshem circumiacentesque villulas, quas ipsa a nostris senioribus in beneficium habuit, in suam vestituram recipi iussit; cui Bezoca preposita cum suis fautoribus frivola machinatione restitit. Hasmet decimas ipse modo, abbatissa adveniente, pontificali auctoritate repetivit easque per manum advocati Christiani comitis cum digna satisfactione in proprium sine quavis interdictione 5. Kal. Octob. recipit in choro aquilonali; quas postea eidem altari et abbatisse beneficii gratia, quandiu

a) plect. *c.*

1) *Deutz.* 2) *Essen.*

ipse vivat, represtitit, pro eo scilicet censu, quem sancte memorie Bernwardus episcopus ibidem instituit. Testes: Herimannus archiepiscopus Colonie cum suis 4 clericis, Bodo noster decanus, Ællio, Wolfherus, Volcawardus, Reinbertus, Wolferus, Liudierus, Merkhardus, Werinus, Rihdagus, Thietmarus, Imezi, Adeldagus, Liudierus, Warmund, Wolferus, cum aliis multis laicis, Thietmarus comes, Udo comes, Tiedricus comes.

Ind. 8, 1040. Novus rex noster incarnationem Domini Radisbone decenter egit, et purificationem sancte Marie Febr. 2.
Auguste degens, placitum habuit cum Cisalpinis primoribus de rei publice stabilitate[a].

Pars quarta

ex Annalibus S. Albani maximam partem sumta.

Ind.[b] 9, 1041. Heinricus rex ducem Boemiae Fratislaum f. 55'.
bello petit; sed multis proceribus[c] et militibus in prestructione silvae citra et ultra occisis vel captis, nil dignum efficere potuit. Petrus quoque Ungariorum rex eidem duci[d] contra Heinricum regem auxilia misit.

Ind. 10, 1042. Ungarii quendam Ovonem regem sibi eligentes, Petrum regem suum expellunt. Qui profugus et exul, Heinrici regis, cui priori anno rebellaverat, gratiam querit et invenit. Heinricus rex Boemiam ingressus, igne predaque cuncta devastat et rebellem ducem obsides dare et ipsum post se Radisponam ad deditionem humiliter venire sibique iureiurando fidelitatem servitiumque confirmare coartat. Ovo rex Ungariorum ob susceptum a Heinrico rege Petrum a se expulsum fines Baioariae predis et incendiis depopulatur; sed magna pars exercitus eius ab Athelberone marchione deleta est.

Ind. 11, 1043. Heinricus rex Pannoniam ingressus, duas populosissimas civitates evertit, plures deditione subiecit. Sed cum Petrum regem, quem secum ducebat, provinciales recipere nollent, alium, quem petebant, ducem eis constituit; quem Ovo post discessum eius in Boemiam reppulit. Gisla imperatrix, mater Heinrici regis, obiit 16. Kal. Martii et apud Spiram sepelitur.

Ind. 12, 1044. Heinricus rex iterum Pannonias invadens, satisfactionem, obsides, munera, pacis per iusiurandum con-

a) *quaedam erasa* (.....tisque?) *c.* b) *alia manu pergit c.* c) *e corr. c.* d) ducem *c.*

firmationem accipiens, discessit. Inde reversus, Constantiensi synodo affuit, ubi cunctis debita dimisit, destructisque omni-
f. 56. bus inimicitiis, pacem hactenus inauditam tam in tota Suevia quam in aliis sui regni provinciis regia censura per edictum confirmavit. Deinde Agneten, Willehelmi Pictaviensis principis filiam, reginam apud Mogontiam ungui faciens, regalibus sibi nuptiis in Hingelenheim copulavit; unde infinitam histrionum et ioculatorum multitudinem sine cibo et muneribus vacuam et merentem abire permisit. Liupoldus marchio, Adalberti filius, maxima Ungariorum clades, inmature obiit. [*Thiet*marus[a] episcopus obiit; *Azell*inus elegitur].

Ind. 13, 1045. Heinricus rex tercio Pannonias iratus ingrediens, Dei favente clementia, et beato Ůdalrico episcopo impetrante, victor factus, Ovonem cum uxore et filiis cognatisque, quibus locus evadendi erat, effugabat. Petrum in regnum restituit; subditoque sibi Ungariorum regno, summo cum honore revertitur.

Ind. 14, 1046. Heinricus rex Italiam ingressus, pacifice a Romanis suscipitur; papas tres non digne constitutos synodaliter deposuit et Suidegerum Babenbergensem episcopum papam constituit, ipseque et coniux eius Agnes regina eadem die imperiali benedictione sublimantur.

Ind. 15, 1047. Petrus rex Ungariorum a quodam tyranno Pannonico captus et caecatus, ille qui eum expulerat regnare coepit. Suidegerus papa obiit eodem quo constituitur anno; pro quo Boppo ordinatur. Ottho dux Suevorum obiit; pro quo Ottho de Suinvurdi surrexit.

Ind. 1, 1048. Boppo papa obiit anno quo constituitur;
f. 56'. pro quo Bruno, qui et Leo, Tullensium antistes, papa ordinatur. Heinricus imperator nascitur.

Ind. 3, 1050. Bartho archiepiscopus obiit; pro quo Liupoldus ordinatur.

Ind. 6, 1053. Leo papa exercitum ducens per Apuliam contra Nortmannos, infinita utrobique cede peracta, absque victoria regreditur, [et[b] 2. Kal. Iulii eo]dem anno obiit.

Ind. 7, 1054. Leoni papae Gebehardus, qui et Victor, successit. Athalbertus marchio obiit. Fames magna fuit. Welf dux Carinthiorum obiit. Cůnradus dux antea Noricus ab imperatore expulsus, in Pannonia exul male moritur. Hezil comes de Oberestenvelt obiit 6. Kal. Febr. [*Aze*linus[a] episcopus obiit; *Het*telo eligitur].

Ind. 8, 1055. Herimannus Coloniensis archiepiscopus obiit; pro quo domnus Anno ordinatur.

a) *his initio anni ad marginem scriptis, ea quae litteris obliquis expressimus abscissa sunt.* b) *ita manu s. XV. in loco raso.*

Ind. 9, 1056. Magna cedes a barbaris qui Liuttici dicuntur in christianos facta est; quorum quidam gladio, quidam fugientes in aqua perierunt; inter quos Willehalm marchyo occiditur. Hisdem temporibus multi diversarum provinciarum principes perierunt. Fames multas provintias afflixit. Egestas et penuria undique prevaluit. Multa mala tunc temporis facta sunt. Heinricus imperator his doloribus cordetenus compunctus, infirmari coepit; et perductus usque ad mortem, sapienti tamen usus consilio, ab omnibus quibus potuit veniam petens, quibusdam predia quae abstulit restituens, cunctis qui contra eum culpas dampnabiles fecerunt f. 57.
relaxans, filium suum Heinricum Romani pontificis caeterorumque pontificum et principum electione regem constituit. His et aliis, prout possibilitas vitae admisit, bene dispositis, 3. Non. Oct. hanc vitam presentem in Deo finivit.

Ind. 9, anno Domini 1057. Heinricus, filius Heinrici imperatoris, admodum puer coepit regnare. Agnes imperatrix, mater ipsius Heinrici, ducatum suscepit Baioariae. Victor papa, multis in Germania bene dispositis, Romam rediit et eodem anno vitam finivit; pro quo Fridericus, qui et Stephanus, frater Godefridi ducis, iam monachus[a] in monte Cassino factus, a Romanis pontifex constituitur. Hic etiam eodem anno obiit. Item obierunt Adelbero Babenbergensis episcopus et Ottho dux de Suinvurdi.

Ind. 11, 1059. Liuppoldus Mogontiacensis archiepiscopus obiit; pro quo Sifridus Fuldensis constituitur. Sanctus Cōno Trevirorum episcopus martyrizatur; in deserto loco a scopuloso monte ter precipitatus est a Theodorico comite, eo quod absque electione constitutus est, et sepultus est Doleia; ibi per illum Dominus multa signa tunc temporis fecit. Ipse comes postmodum poenitentiam agens, et Hierosolimam pergens, vitam finivit, et omnes consentanei eius mala morte perierunt; pro quo Ődo constituitur.

Ind. 2, 1065. Guntherus Babenbergensis episcopus obiit; pro quo Herimannus constituitur. Gozwinus comes ob f. 57'.
exercitatam in episcopio Wirceburgensi iniuriam a militibus Adalberonis episcopi occiditur.

Ind. 3, 1066. Cometa videtur, et Anglia a Nortmannis subicitur.

Ind. 7, 1070. Dedi marchio regi Heinrico rebellat.

Ind. 8, 1071. Ottho dux Baioariae regi Heinrico rebellat.

Ind. 9, 1072. Coniurant principes regni contra Heinricum regem.

a) monachos c.

Ind. 10, 1073. Saxones Hartesburg destruunt, ubi regis filii sepulchrum violant ossaque dispergunt.

Ind. 11, 1074. Alexandro pape Hildibrandus successit.

Ind. 12, 1075. Bellum iuxta Unstrhut committitur 5. Id. Iunii contra regem Heinricum, ubi multi potentes ex utraque parte ceciderunt et Saxones fugam inierunt.

Ind. 13, 1076. Concilium Wormaciae congregatur, ubi Hildibrandus papa abdicatur.

Ind. 14, 1077. Domnus Anno Coloniensis archiepiscopus obiit 2. Non. Decembr. Qui ex fundamento 5 congregationes fecit, duas in Colonia, unam in honore sanctae Mariae, aliam in honore sancti Georgii martiris, et extra unam in loco qui vocatur Grascabf, et in alio loco qui vocatur Salevelt, et unam in monte qui vocatur Sigeberg, in quo feliciter requiescit; pro quo Hildolfus episcopus ordinatur. Agnes imperatrix obiit. Rŏdolfus rex constitutus est in loco qui dicitur Vorhheim et in media quadragesima apud Mogontiam
f. 58. unctus est in regem a Sifrido archiepiscopo.

Ind. 15, 1078. Bellum iuxta Strowi commissum est 7. Id. Aug. Hildolfus episcopus Coloniensis obiit; pro quo Sigewinus ordinatur.

Ind. 1, 1079. Bellum iuxta Flatecheim commissum est 5. Kal. Febr. Hettilo episcopus Hildenesheimensis obiit. [Sedit[a] in episcopatu annis 25, ...[b] dies 11]; cui successit Udo, nobilis eius canonicus.

Ind. 2, 1080. Apud Brixinam Noricam 30 episcoporum magnaeque partis optimatum regni conventus contra Hildibrandum habetur. Bellum iuxta Elstret committitur Id. Octob.; in quo Rŏdolfus rex, qui et dux, occiditur.

Ind. 3, 1081. Heinricus rex Romam obsedit. Bellum inter Liupoldum marchionem et Cŏnradum, fratrem ducis Boemiae, 4. Id. Maii. Item bellum inter Suevos et Baioarios iuxta Danubium loco qui vocatur Hohstetin[1] 3. Idus Aug. Heinricus rex natus est, iunior *filius*[c].

Ind. 4, 1082. Herimannus regnum invadit.

Ind. 5, 1083. Roma capta est a Heinrico rege, et pestilentia magna facta est. Herimannus, qui regnum invaserat, orientalem Franciam hostiliter ingreditur.

Ind. 6, 1084. Heinricus imperator de Italia revertitur,

a) *post add. non tamen ea manu quae maiores additiones fecit; ideo non ex Ann. Patherb. repetenda sunt.* b) *erasa c.* c) *vox pene tota abscisa c.*

1) *Höchstädt.*

et Augusta ab eo obsidetur et capitur. Herimannus Babenbergensis episcopus obiit, qui ab episcopio expulsus est. Sigefridus archiepiscopus obiit in Thuringia et apud Hasungun sepelitur; pro quo Wezelinus constituitur.

Ind. 7, 1085. Synodus Mogontiae apud Sanctum Albanum habetur. Obierunt Gregorius papa, qui et Hildibrandus, Tietmarus Wormatiae episcopus, Herimannus palatinus comes. Heinricus rex Saxoniam vastat.

Ind. 8, 1086. Bellum iuxta Bleihfelt committitur 3. Id. f. 58'.
Aug. Herimannus nomen regium deponit, et ipse mox perit. Wirceburch a Saxonibus capta est et mox ab imperatore acquisita.

Ind. 9, 1087. Bertha imperatrix obiit; pestilentia facta est.

Ind. 10, 1088. Wezil Mogonciacensis archiepiscopus obiit. Bucco Halberstadensis[a] episcopus Gozlariae occiditur.

Ind. 11, 1089. Bellum iuxta Glicho castellum in Thuringia iuxta Erpesfort situm inter imperatorem Heinricum et Ecgibertum marchionem in vigilia Domini, die dominica, in quo Burchardus Losannae episcopus occisus est. Obierunt 1088. Dec. 24.
episcopi Sigewinus Coloniensis, Ottho Radisponensis. Constituuntur episcopi Herimannus Coloniensis, Rŏthardus Mogontiacensis, Emehardus Wirceburgensis 8. Kal. Augusti.

Ind. 12, 1090. Imperator Italiam petiit. Herimannus Mettensis episcopus, Liudolfus[b] et Bertolfus dux, filius Rŏdolfi, obierunt. Eggibertus marchyo occisus est. Domnus Athelbero, vicesimus post beatum Burchardum sacrosanctae Wirceburgensis aecclesiae episcopus, 3. Kal. Iulii constitutus, vixit in episcopatu annos 45, menses 3, dies 7; obiit 2. Non. Octobris.

Ind. 13, 1091. Mahthilt de Longobardia Heinrico regi rebellat.

Ind. 14, 1092. Conradus comes a Fresonibus occisus est cum aliis multis 12. Kal. Aug.; et pestilentia[c] magna hominum et pecorum facta est.

Ind. 15, 1093. Magnus dux Saxonum Sclavos rebellantes, 14 urbibus captis, subegit. Eclypsis solis facta est 3. hora diei, et draco visus est. Fratislaus dux Boemiae in venatu de ęquo cadens, subitanea morte discessit.

Ind. 1, 1094. Pestilentia magna facta est. f. 59.

Ind. 2, 1095. Ladizlaus rex Pannoniae, vir piae memoriae, item Liuppoldus marchyo et Heinricus palatinus comes obierunt.

Ind. 3, 1096. Populus innumerabilis, ex diversarum

a) Harberst. *c.* b) Liudoffus *c.* c) pestilestia *c.*

gentium partibus armatus Hierosolimam tendens, Iudeos baptizari compulit, rennuentes inmensa cede profligavit. Apud Mogontiam Iudei numero virorum ac mulierum et infantum mille et 14 interfecti sunt, et maxima pars civitatis exusta est. Iudei per diversas provincias christiani facti sunt, et iterum a christianitate recesserunt.

Ind. 4, 1097. Imperator de Italia rediit. Cônradus patri suo Heinrico rebellat; et ob hanc iniuriam iuniori filio suo regnum iniungit.

Ind. 5, 1098. Counradus comes de Hohenburch regi rebellat, et idcirco expulsus est.

Apr. 10. Ind. 6, 1099. Imperator Radisponae pascha celebravit; ubi isdem diebus magna mortalitas facta est; in qua Rabbodo palatinus comes cum aliis innumerabilibus moritur.
Apr. 13. Conradus Traiectensis episcopus 4. feria paschae a negotiatore Fresico crudeliter occiditur. Obierunt episcopi Ůdalricus Eichstadensis, Herimannus Coloniensis; pro quo Fridericus constituitur. Urbanus papa, qui et Otto, obiit. Hierosolima a christianis capitur, Godefrido duce exercitum regente.

Ind. 7, 1100. Hiemps dura et fames magna. Udo marchio et plures Saxonum barbaros, qui et Liuttici vocantur, invasit
f. 59'. et honorifice triumphavit. Athela marchya Romam pergens, mortua est. Godefridus dux obiit apud Hierosolimam, qui exercitum christianorum regebat; pro quo frater eius constituitur.

Ind. 8, 1101. Imperator natalem[a] Domini apud Mogontiam celebravit; ubi multi principes convenerunt et consilium imperatori dederunt, ut Romam mitteret nuntios propter unitatem aecclesiae, et papam constituere secundum electionem Romanorum et omnium aecclesiarum. Comes Heinricus gratiam imperatoris acquisivit, et ipse imperator marchyam Fresonum sibi tradidit. Qui statim illuc pergens cum uxore sua, ipse interfectus est, et illa vix evasit. [. . . . . . . chus[b] abbas . . . . . .].

Ind. 9, 1102. Imperator[1] natalem Domini Mogontiae celebravit; ubi Heinricus comes de Lintburch[2] dux effectus est.

Ind. 10, 1103. Imperator natalem Domini Mogontie cele-
Ian. 6. bravit; ubi principes convenerunt; et in epyphania Domini Emehardus Wirceburgensis episcopus apud Sanctum Martinum missam cantavit; et inter missarum sollempnia, quando

a) nat. c. *semper fere.* b) *haec in margine, partim abscisa.*

1) *Quae sequuntur in cod. Annalium S. Albani Parisiensi desunt; sed ex eodem fonte quo antecedentia etiam a.* 1102, *pars a.* 1103, 1107—1109. *sumta esse, verisimile est; cf. praef.* 2) *Limburg.*

episcopus populum monebat, imperator quasi corde compunctus Deo promittebat pro delictis suis Hierosolimam pergere, sicque optimates regni decipiebat.

Cumque[1] principes ad eius curiam sepe convenirent, nihil de re publica agebant, preter quod sua ibi consummarent; propterea secum ficta fide versabantur et adversus eum conspirabant; sicque omnes regni principes decipiebat, ut nihil rerum veritatis in re publica ageret, nisi quod suis temporibus cuncta vilescerent. Multae urbes et oppida eius bello sunt destructae, et aecclesiarum Dei erat raptor, scilicet causa reconciliandi principes illarum[a] predia distribuendo. Quid multa? Nemo umquam talia in antiquis voluminibus repperit scripta, qualia inaudita perpetrarat facinora; et nisi mira Dei clementia eum sufferret et ad poenitentiam distulis- f. 60.
set, terra eum vivum sicut Dathan obsorbuisset.

Ind. 11, 1104. Erat in Radisbona in natali Domini imperatoris curia, ubi comes Sigehardus quoddam iudicium super clientes iniuste iudicavit; ex qua causa ab eis est occisus. Unde orta est maxima persecutio imperatori a cognatis illius et a cunctis principibus regni; quia, si vellet ei subvenire, nequaquam esset interfectus. Cum vero ob id factum non paucos habere sentiret adversarios, circumquaque ab insidiis eorum vallatus, aptum evadendi coepit inquirere locum. Tandem discessit, et ut sanctum pascha celebraret cum suis, Mogontiacum venit. Sancto igitur pascha inibi sollempniter Apr. 17.
peracto, Leodium venit. Quo venire debuerunt comes Herimannus et Magedeburgensis aecclesiae prepositus vocabulo Hartwigus, comitis Eggelberti filius, episcopus ibi constituendus. Cumque simul in via essent directi, ipsi suaque omnia a Teoderico comite de Saxonia sunt captivitate detenti et ne ad curiam pervenirent impediti. Talia autem ab imperatore comperta, nimis indignatus, circa festum sancti Andreae, Nov. 30.
congregato exercitu et filio suo comitante, venit usque Fridislare; nam abinde debuit in Saxoniam pergere. Ibi nocte quadam filius quosdam de patris sui familiaribus, Herimannum scilicet et alios assumens, quod est 2. Id. Decembr., Dec. 12.
clam abscessit[b] et Baioariam ire contendit. Comperto igitur discidio filii a patre a Thiepaldo marchione, supra nominati comitis Sigehardi nepote, gaudens cum cunctis regionis illius f. 60'.
primatibus obviam venit et honorifice suscepit, optimumque

a) illorum *c.* b) abcessit *corr.* absessit *c.*; *ubi et in marg. eadem manu scriptum.*

1) *Hic scriptorem ad aliam transire narrationem, recte Schum, l. l. p.* 57, *statuere mihi videtur.*

duxit, ut natalem Domini Radispone celebrarent. Post natalem vero Domini nuncios Romam direxit, querens consilium ab apostolico propter iuramentum, quod patri iuraverat, numquam se regnum sine eius licentia et consensu invasurum. Apostolicus autem ut audivit inter patrem et filium discidium, sperans haec a Deo evenisse, mandavit ei apostolicam benedictionem per Gebehardum Constantiensem episcopum, de tali commisso sibi promittens absolutionem in iudicio futuro, si vellet iustus rex gubernator esse aecclesiae, quae per negligentiam[a] patris sui deturbata est multo tempore. Mox ut apostolicae consolacionis verba percępit et banni solutionem[b] a predicto episcopo, castellum quod vocatur Nuorenberc obsedit et suae ditioni subegit. At pater mane comperto se privatum filio, nimio dolore constringitur et Mogontiae natalem Domini celebraturus revertitur. Obiit Iohannes Spirensis episcopus.

Ind. 12, 1105. Statim post epiphaniam legatos direxit[1] Bawariam, Coloniensem videlicet et Treverensem archiepiscopos et ducem Fredericum et Erlolfum cancellarium, si quo modo possent reconciliare eum[2]. Filius vero respondens, fatetur, nulla ratione ei communicare posse, nisi prius purgaretur excommunicationis noxa, qua diu tenebatur sedis apostolicae censura. Nunciis vero reversis, iter suum multa comitante caterva direxit Turingiam ad locum qui dicitur Erphesfurt; ubi decenter a Ruthardo Mogontinae sedis archi-
Apr. 2. episcopo suscipitur, et ibidem diem palmarum et sanctum
Apr. 9. pascha in Quidelenburc cęlebravit. Eo siquidem tempore advenit patriarcha de Aquileia, eos, si fieri posset, complacandi gratia, dicens, non audere sibi communicare, nisi se vellet Deo reum recognoscere et omni regno humiliare, insuper et Romanae sedi in omnibus obedire. Timebat enim, ne et
f. 61. ipsum eius astutis sermonibus deciperet, sicuti ceteros antea sepe delusit. Idem patriarcha sanctum pascha Mogontiae cęlebravit, et post pascha, muneribus ab eo susceptis, ad propria remeavit. Post pascha vero filius Goslare venit et ibi generale colloquium cum Saxoniae principibus habuit, qualiter Dei adiutorio et eorum omnium consilio sua deberet ordinare et aecclesiam modis omnibus violatam purgare et a scissione ad unionem redintegrare. Affuit etiam supradictus[3] Constantiensis episcopus, domni pape cooperator fidelissimus, qui regem et omnes suos ab excommunicationis vinculo sol-

a) *alia pergit manus in charta ut videtur rasa.* b) solationem *c.*

1) *scilicet imperator.* 2) *filium Heinricum.* 3) *a.* 1104.

verat et quendam presulem nomine Widelonem[1], qui omnium 1105.
scelerum et inmundiciarum, quae pater egerat, spurcissimus auctor existerat, ex apostolica auctoritate deposuerat et alium in locum eius, quem rex et clerus eiusdem loci elegit, constituerat. Interim vero visum est eidem Gebehardo apostolicae sedis legato et Ruothardo pontifici Mogontino, in ebdomada ante pentecosten habere concilium in Turingia in loco qui dicitur Northusun et aecclesiam quantum potuissent ad pristinum revocare statum et antiquam patrum regulam ibi recitare, scilicet invasores episcopos necnon et eos qui tunc temporis intraverant symonyace vivos deponere et sepultos effodere, et ab eis ordinatos manus inposicionem a catholicis recipere, et uxoratos clericos nullum divinum officium celebrare. His ita divina inspirante gratia rite dispositis, rex, assumptis Saxonibus et Ruothardo archipresule Mogontino, qui diu a patre suo erat expulsus, post nat. sancti Iohan- Iun.
nis baptistae ad Rheni fluminis ripam usque perveniunt. Econtra vero pater, qui tunc Mogontiae cum suis mansit, transitum negavit, et os[a] omnes, maximę comitem palatinum, f. 61'.
qui filio transmeandi promiserat apparatum, mercede corrupit classemque navium ad portum transtulit Mogontinum manuque militum et civium, ne transiret, prohibuit. At filius videns se patris potencia preventum et se non posse transmeare, Mogontinus antistes Turingiam revertitur; ipse vero Werzeburc[b] adivit et episcopum Erlolfum, quem pater suus ibidem constituit, deposuit et Růpertum, eiusdem monasterii prepositum, fecit episcopum. Cumque per dies aliquod inibi moraretur, ad Radisbonam iterum revertitur. Ad vincula Aug. 1.
vero sancti Petri pater eius, collecto exercitu, insequitur eum; per Bawariam iter suum direxit, et os[a] omnes quos poterat, qui filio adherebant, vastando et igne cremando consumit, et sic ad Radisbonam ire contendit, ubi filium esse cognovit. Ut autem filius audivit, patrem ex inproviso urbi appropinquare, vix abcessit et fluvium qui dicitur Regen cum suis transvadavit. Cum vero uterque eorum paulatim suos congregaret, et dux Boemie patri in auxilium adveniret, nuncii inter eos diriguntur, si quo modo possent ad pacem reduci. Sed cum nulla spes recuperande pacis vel concordie foret, et pars suae multitudinis pugnare[c] non auderet et filio nullo modo posset[d] resistere, nocte cum paucis fidelissimis elabitur, et per Boemiam Saxoniamque cum magna difficultate saltuum

a) *i. e.* hos. b) Wezeburc *c.* c) pugnaret *corr.* pugnare *c.* d) posse *corr.* posset. *c.*

1) *Mindensem.*

1105. et fluminum transcurrens, revertitur Mogontiam, si forte trans-
vadandi portum, ut antea, prohibere valeret. Statim filius
cum suis patrem insequitur, et Spire venit ad Rhenum pre-
Oct. 31. fectumque Spirensem mercede conduxit, et in vigilia omnium
f. 62. sanctorum navium apparatum sibi accommodavit et manu
militum, ne quis obsistere posset donec portum transmearet,
Nov. 1. obtinuit. In die[a] autem omnium sanctorum abbatem Hirso-
wecensem[1] sublimavit in episcopum Spirensem. Ut autem compertum est patri, filium Spire ad Renum venisse, continuo illuc de Mogontia[b] properans, sibi transitum prepedire iam sperans, illum cum suis transvadasse nimium stupefactus audivit, et mox eadem die nimio perculsus timore rediens, ieiunus et nimis fatigatus Mogontiam venit. Altera vero die abbatem de Sancto Albano nomine Theodericum Spire dirigit ad eum, obtestans eum per Deum, ut recordaretur, se patrem eius esse, et ne tam pertinaciter eum a regno vellet repellere. Ille audire distulit, sed hoc ille[c] mandavit, ut ab urbe vellet citus[d] digredi, ne occuparetur ab inimicis. At ille quantocius urbem egressus, ad castellum Hamersten venit ibique aliquandiu commoratur. Filius vero Mogontiam venit, legatos Turingiam post episcopum mittit et eum gloriosę sanctae aecclesiae, a qua depulsus fuerat a patre, restituit. Post haec pater videns multitudinem principum ex omni regno Mogontiam confluere et apostolici nuncios [debere[e]] interesse, et pro certo sciens, quia filius generale colloquium ibi vellet habere, cogitans, si forte posset aliqua racione eorum voluntatem interrumpere, premisit palatinum Sigefridum et comitem Willehelmum, qui adhuc conducti mercede secum remanserant, si forte potuissent condictum placitum filii impedire; ipsumque post eos, predixit, esse clam venturum. Cumque ad silvam quae vocatur San[2] advenissent et filium cum magno exercitu alia parte reperissent eique minime resistere potuissent, media nocte fugam inierunt. Ipse autem eos insecutus, ad Confluentiam venit; ibi patrem ex alia parte fluminis in-
f. 62'. venit. Cumque ambo inibi convenissent, pater nuncios misit ad filium, rogans ea quae pacis sunt. Filius vero trans flumen ad patrem veniens, se pedibus filii sui advolvit, et, quia filius et sanguis eius esset, recordari vellet, monuit[f]. At contra filius patris genibus advolutus, rogabat, ut apostolico et omni regno vellet obedire; quod si nollet, caelestem

a) e *s corr. c.* b) Mongontia *c.* c) illi? d) cetus *corr.* citus *c.* e) *ita manu 2, aliis deletis.* f) vellet : : : : : monuit *c., voce erasa.*

1) *Hirsaugiensem.* 2) *In sinistra Rheni, inter Bingen et Bacherach, ubi Soneckerschloss. P.*

Deum patrem habere et sibi terreno patri penitus ibi inpresentiarum vellet renunciare, promisit, sed minime complevit. Cumque talia et his similia de statu aecclesiae et de salute animae eius sermocinaretur per totum diem, vespertino tempore uterque eorum ad hospicium redierunt; pater quidem incumbentibus noctis tenebris temptabat aufugere; sed vallatus undique ab inimicis, nequaquam poterat. Mane vero patre assumpto, ad castellum Pinguiam venerunt et ibi illa nocte pernoctaverunt, et altera die quasi invitum in Bekelenheim[1] deduxit castellum et in vigilia natalis Domini Spi- Dec. 24.
rensi episcopo diligenter custodiendum commisit; non balneatus et intonsus et ab omni Dei servitio privatus ibi per omnes sacros dies permansit; sicque filius natalem Domini celebraturus Mogontiam revertitur.

Ind. 13. Romanorum 96. Heinricus rex, patre expulso, cepit regnare anno 1106. Imperator vero nimis cepit lacrimare et mestus esse, et de peccatis suis sibi talia evenisse; timens sibi multo peiora a principibus futura, rogat episcopum Spirensem se presentari, seseque consilio eius et magnatorum regni cuncta facturum promittit: regalia et castella, que optima et munitissima habebat, filio tradere, ut saltem sibi predia ad usus necessaria impenderet. Episcopus vero in nat. sancti Iohannis euangelistae Mogontiam venit; ipse Dec. 27.
et Wirzeburgensis episcopus sacre unctionis ordinem a Ruothardo archiepiscopo acceperunt, et post missarum sollempnia cuncta quae a patre audierat filio et cunctis principibus f. 63.
enarravit. Cumque regni principes hoc audissent, condixerant convenire ad Ingelenheim 2. Kalendarum Ianuar.; ibique imperator est presentatus; regnum filio tradidit, atque omnium pedibus provolutus, precipue cardenali legato apostolicae sedis, veniam[a] et absolutionem banni precabatur, confitens, se multo tempore anathematizatum esse a papa Hildibrando et iniuste super eum constituisse Wicbertum papam, et suis temporibus rem publicam nimis esse turbatam; et cuncta quae sibi obiecerant confessus est, excepto quod idola non adoraret. Cardenalis autem, qui inopinatę ad haec facta convenerat, dicens, se nullo modo tam magnam personam suscipere, propter quem tanta mala in toto regno sunt perpetrata, nisi ipsemet apostolicus adveniret. Deposito vero patre, filius Mogontiam cum regni principibus revertitur, et propter regalia Werinherum comitem Hamersten misit et nequissimum Volcmarum, qui fuit consiliarius patris et omnium scelerum con-

a) *ita codex distinguit.*

1) *Böckelheim ad Naham.*

scius; et in vigilia epiphaniae ea attulit; et a Ruothardo
1106. Febr. 1. archiepiscopo et omni clero et populo honorifice suscipiuntur; et ea coram principibus filio tradidit, ita dicens: si non iustus regni gubernator exstitisset et aecclesiarum Dei defensator, ut ei sicut patri suo evenisset. Imperator autem ut vidit, sibi denegatam esse veniam, cogitans secum, quomodo excitaret vindictam erga rem publicam, Coloniam venit cum paucis qui secum remanserant; civibus illis omnia quae ei acciderant flebiliter enarravit. Deinde venit Leodio, ibique honorifice ab episcopo et civibus est susceptus et consolatus; convocavit ad se ducem Heinricum et alios plures optimates; eorum pedibus se advolvit petivitque ab eis auxilium
f. 63'. eventumque suum eis per omnia enarravit. Illi vero ut audierunt eius querimoniam, misericordia moti super eum, fidele[a] sibi adiutorium promiserunt optimumque duxerunt, ut pascha Domini cum eis ibidem cęlebraret[b]. Filius autem ut hoc audivit, nunciavit regni principibus ibidem convenire et placitum cum patre habiturum; movit exercitum magnum; venit ad Aquasgrani premisitque quosdam de exercitu ad flumen quod vocatur Mosa, pontem[c] sibi optinere. Hoc vero audientes qui patri auxilium promiserunt, scilicet filius ducis, ex altera parte fluminis convenerunt; instigante diabolo in
Mart. 22. caena Domini magna caedes facta est inter eos; multi etiam per emersionem fluminis perierunt. Rex vero ut comperit hoc factum, timuit, ne inimici irruerent super eum; declinavit
Mart. 25. inde et ad castellum Bunna venit ibique sanctum pascha, prout potuit, cęlebravit. Deinde vero visum est ei apud Wangionem civitatem placitum habere pentecosten; ibique Henricum ducem rebus publicis privavit. Pater autem cum gaudio magno Leodio pascha Domini cum suis cęlebravit et post sanctum pascha iterum Coloniam revertitur; civesque illi cum iuramento urbem sibi custodire promiserunt, ac deinde, sicut docti fuerant ab eo, intus et foris se optime munire coeperunt. Rex vero, ut vidit versutiam patris et antiquam exercere[d] maliciam adversus rem publicam, magnum congregavit exercitum de omni regno et post festivi-
Iun. 29. tatem sanctorum Petri et Pauli ad partes Confluentiae venit; ibique collecto exercitu[e], Coloniam venit eamque obsedit. Colonienses vero ut boni milites stabant inperterriti, fortiter ei resistentes et strennuissime, qualiter numquam antea est visum, decertantes, et quoddam genus hominum, quod vocantur gelduni, quos dux Heinricus eis in auxilium miserat,
f. 64. viri bellatores et strennui et nimis docti ad prelia; idcirco

a) *ita codex distinguit.* b) *ita superscripto* n *c.* c) pontum *c.* d) excere *corr.* exercere *c.* e) excit. *corr.* exercit. *c.*

ceciderunt multi vulnerati, et regis exercitus[a] minime eis 1106. poterat prevalere. Cumque per tres ebdomadas ibi resideret, et nulla spes sibi acquirendi esset, amovit exercitum ad Aquasgrani; erat enim estas magna, et pre nimio fetore non poterat exercitus amplius sustinere laborem. Contigit autem interim imperatorem Leodio egrotasse; et perductus usque ad mortem, Kalendis August. diem ultimum clausit; gladium Aug. 1. et diadema, quae adhuc secum habebat, filio suo misit, cum Erkenbaldo, fidelissimo kamerario suo, et Burchardo episcopo de Monestere[b], quem tunc vinctum tenebat; mandavitque ei, ut omnibus veniam daret et indulgeret qui secum in angustiis suis permanerent; et rogans, eum etiam Spire iuxta parentes suos sepelire. Rex vero statim convocavit ad se principes regni et querit ab eis consilium, quid de patris exequiis esset facturus. Erat enim humatus, sicut regem decebat, si aput Deum meruisset, aput Sanctum Lantbertum Leodio honorifice ab episcopo, qui semper sibi extitit fidelis in omnibus. Tunc principes regni sibi dederunt consilium, ut preciperet, eum effodi, ne esset in eadem sentencia qua pater, si ullas sibi faceret exequias, et in aedem non consecratam illum poneret et Romam nuncios mitteret et ab apostolico banni solucionem, si fieri posset, sibi impetraret. Sicque factum est, ut prediximus, et in quandam Mosae insulam est positus, nullumque divinum officium ulterius super eum est factum, nisi Ierosolimitanus quidam monachus casu venit et sibi die noctuque, usque dum ibi stabat, indesinenter spalmodiam cantabat. Pro dolor! Quod umquam talis persona ita meruit tractari a filio suo et a regni principibus, et nisi adesset ulcio divina, nequaquam in extremis suis ei sic eveniret. Post haec placuit regi, ut patrem suum Spiram deferret, et[c] precepit de aliquibus familiaribus suis, maxime Erkanbaldo, qui semper in angustiis suis sibi adherebat, ut f. 64'. sibi illuc preberet famulatum. Cumque 3. Non. Sept. illuc Sept. 3. allatus esset, solito more defunctorum exequiis honorifice a clero et populo suscipitur et in basilicam sanctae Mariae, quam summo studio construxerat, portabatur; idcirco episcopus interdixit ullum divinum ibi celebrare officium, donec purgarentur ab hoc facto; et sic extra monasterium fecit corpus statui in capella nondum consecrata; unde factus est tumultus et planctus magnus in populo, quia dilexit locum et populum pre omnibus. Post haec multo tempore inhumatum corpus ab incolis ibi frequentabatur. Leodicensis vero episcopus cum aliis qui regi rebellaverant, cum viderent se esse destitutos morte imperatoris, Aquasgrani ad dedicionem ve-

a) excit. *corr.* exercit. *c.* b) *e corr. c.* c) *post add. c.*

nerunt, excepto duce Heinrico, qui in rebellione permansit. His expletis, rex cum magna ira reversus est Coloniam, precepitque per omnes civitates Reno[a] adiacentes congregare exercitum, ut sibi in adiutorium navigio venirent, ut se vindicaret in eis. Colonienses hoc audientes, nimis inde stupefacti et perterriti et undique ab inimicis vallati et in nullo spem habentes, promiserunt se regi daturos 6 milia thalentorum argenti. Rex vero, dolens quod multi cecidissent in obsidione, diu denegavit; tandem Deo inspirante concessit; et sic exercitus elabitur, et unusquisque cum gaudio ad propria revertitur.

Ind. 14, 1107. Rex[b] Heinricus[c] obviam papae Radisponam venit, sed papa non veniente, ibidem natalem Domini
Apr. 14. cęlebravit. Pascha vero Mogonciae cęlebravit, indeque obviam papae in confinio Lotharingiae et Franciae; per triduumque legatis invicem missis, infecto, pro quo venerant,
Iuni 2. negocio, discesserunt[d]; et rex Mettis in pentecoste fuit. Inde Saxoniam veniens, invenit ibi ducem Boemiae patria pulsum, quem reduci iussit in ducatum per comitem Wicbertum. His diebus, cum rex esset Goslariae, tonitruum[e] cum fragore
f. 67. super[f] eum dormientem veniens, nocte excitatum perterruit, fulmenque secutum umbonem clipei ad caput ipsius positi partemque gladii iuxta latus eius iacentis liquifecit, ipso
Nov. 1. illeso permanente. Deinde circa festivitatem omnium sanctorum cum exercitu Flandriam petiit, et pacto cum comite illius provintiae Rŏperto confirmato, Aquisgrani venit, ibique

ind. 15, 1108. natalem Domini celebravit. Rex de Ungaria contra regem conspirare cepit. Quod cum audisset rex, collecto exercitu, circa festivitatem sancti Michahelis bello eum petit. Eodem anno rex palatinum comitem Sifridum retrusit in custodiam.

Ind. 1, 1109. Heinricus rex natalem Domini Mogontiae
Iuni 13. celebravit, et post pentecosten regem de Bŏlena[1] bello petit eumque nimis coartat. Eodem anno desponsavit filiam regis de Anglica terra. Routhardus archiepiscopus obiit.

a) regno *c.* b) *haec iam prima manu f.* 60. *scripta fuisse verisimile est, ubi erasa huc sunt translata.* c) H. *c.* d) dissc. *c.* e) tonitrium *c.* f) *manu priore pergit c.*

1) *Polonia.*

Pars sexta

ex Annalibus Patherbrunnensibus sumta.

1077. Discordia inter papam et regem Heinricum[a] renovata pro regis inobędientia.

1082. [Herimannus regnum invadit] et a Sigefrido Mogontino ordinatur.

1083. Hildebrandus[*a] papa expulsus.

1086. Saxones cum Suevis Werceburch obsederunt, ad cuius liberationem imperator cum magna manu venit[b]. Sed rege fugato, Saxones urbem ceperunt.

1087. *Adventus*[c] *sancti Nicolai Barim.*

1089. *Eggibertus*[d] *marchio Hildenesheim obsedit*, ubi Udo*nem episcopum d*iu obs*essum cepit.*

1091. *Erpo*[e] *episcopus et Bodo comes cum* multis *Hierosolimam pergunt.*

1093. . . . . .[f] per totum . . . . aquilon̄ . . . are. 5. Kal. Aug. circa vesperam [eclypsis solis].

1096. [Populus innumerabilis] 12[g] fere milia ... duce quodam monacho Petro nomine [Hierosolimam tendens].

1097. [Imperator de Italia], ubi iam septem annis manserat, [rediit]. Hoc anno . . totius i . . . . .[h] es cu . . . . . mul . . . . ner . . . . serunt.

1098. Cum capta Nicea civitate exercitus christianorum inde discederet, in quo plus quam 300,000 armatorum fuerunt, cum tanta plenitudine *adduxit*[i] *vitae necessaria Deus*, *ut* de ariete nummus et de bove vix duodecim acciperentur. Sicque ad obsidendam Antiochyam venerunt. Que per novem menses obsessa et capta est . . . .[k] aliisque commilitonibus suis. Qui etiam post aliquod tempus intra obsessi sunt a paganis. Sed afflicti fame nimis et siti, in tantum ut multi ex ipsis cruciferis *equos et asinos comederent* et vix ab humanis dapibus se quidam continerent, clamaverunt ad Dominum, ne traderet christianos in manus gentilium[l] . . . .

1099. Paschalis succedit. [Godefrido duce exercitum re-

a) H. *c.* *a) et H. *c.* b) et *add. c., qui haec cum notitia Ann. S. Alb.* Bellum iuxta Bleihfelt *coniunxit.* c) *ita ex Ann. Sax. restituendum duxit P.* d) *ita restituit P.* e) *ita ex Ann. Sax. restituendum videtur; cf. Scheffer-Boichorst p.* 102. f) *Sch.-B. locum restituendum putavit:* Stella visa est ignea per totum caelum a meridie ad aquilonem volare. g) *vel* XV. *c.* h) *fortasse:* totius Europae principes cum . . . . versus Terram sanctam se transtulerunt. i) *ita rest. P.* k) tandem a Boamundo *suppl. Sch.-B.* l) *supplenda videntur:* bellumque inire cum hostibus proponunt *et reliqua quae apud Annalistam Saxonem usque* et benedicentes Deum *leguntur.*

gente] et in[a] . . . . milia Maurorum occiderunt et thesauros regis Babilonie occupaverunt. Filius imperatoris Heynricus levatur *in regem*[*a] Aquisgrani, Cŏnrado rege cum inimicis patris sui in Ytalia consistente et consentiente.

1100. [Godefridus dux obiit] et non longe a sancto sepulchro conditus iacet; [pro quo frater eius] Baldewinus [constituitur].

1104. [b] . . . . *communi* consilio regi fidem ser*vitiumque demandaverunt et ut ad se* veniret in proximo pascha invitaverunt.

1105. *Rex*[c] Halverstad venit et canonicos, quos Fridericus episcopus iniuste expulerat, locis et rebus suis restituit; ceterique cano*nici b*anno solvuntur, eo quod regis Heinrici[d] anathematizati episcopo consenserant. Inde rex adiit Hildenesheim. Cumque urbi appropinquaret, Udo episcopus cum paucis abiit. Canonici vero banno solvuntur; ordinati sicut et ordinator ab officio suspenduntur. Post vero episcopus canonicorum consilio revocatus rediit, et banno solutus, gratiam regis optinuit. *Eodem anno conventus principum fit in* Northuson, iuvene rege presidente; Rothardus Mogontinus archiepiscopus et Givehardus Constantiensis episcopus *sedis apostolicae legati*, multis capitulis recitatis, symoniacos a sancta aecclesia eliminandos esse censuerunt. Ieiunium quatuor temporum.

1106. *Heinricus*[e] *imperator Leodii moratus somnium relatu dignum vidit. Putabat enim se quasi in viridario proceris arboribus consito deambulare; quarum quae eminentior* videbatur, ad terram corruens unam arborum oppressit et terrae secum prostravit. Deinde ceterae arbores paulatim lapsae sunt. Quod postea rei exitus comprobavit.
Aug. 7. Imperator enim non longe post octo diebus egrotans, 9. moritur et in aecclesia sancti Lamberti coram altari sanctae Mariae tumulatur. Quinto abhinc die comes Theodericus de Embike Aquisgrani moritur. Dux Magnus Saxonum moritur, et ducatus Liutgero de Supelingeburg commendatur.

1107. Papa ex synodi sententia apud Trecas Rŏthardum Mogontinum episcopum ab officio suspendit, eo quod Udonem Hildenesheimensem sine aecclesiae consensu restituit, et quia Reynhardum contra iura canonum Halverstadensi aecclesiae ordinavit. Similis sententia de Givehardo Constantiensi datur[f], quia his consensit qui Godescalcum Min-

a) *hic complures lineae legi nequeunt.* *a) in r. *abscisa restituit P.* b) *quae in marg. scripta erant, ex Ann. Sax. supplenda; v. Sch.-B. p.* 108. c) *haec in superiori margine scripta, incertum ad quem pertineant annum.* d) H. *c.* e) Heinricus *usque* eminentior *supplevit P. ex Ann. Sax.; in codice iam deleta sunt.* f) d *iam abscisum est.*

densi aecclesiae loco episcopi intruserunt et quia Heynricum Magedeburgensem ordinavit. Omnibus ibi aecclesiis apostolicus libertatem, ut ex precepto canonum prelatos sibi eligant, quos dignos viderint, restituit.

1109. Eclypsis[a] solis facta est 2. Kal. Iun. Plures ful- f. 67.
mine perierunt.

Archiepiscopus Coloniae Fridericus, Bruno Treverensis, cancellarius Adelbertus, comes Herimannus de Winceburch aliique principes satis clari Romam cum pompa non parva vadunt, inter domnum apostolicum et regem concordiam facturi. Domnus apostolicus omni paternitate, omni mansuetudine eum se excepturum spondet, si ipse se ut regem catholicum, ut aecclesiae filium et defensorem, ut iusticiae amatorem sanctae Romanae sedi exhiberet.

1110, ind. 2. Non. Mart. synodus gloriosa in Lateranensi aecclesia presidente domino papa Paschali celebratur. Predicti legati Leodium ad regem veniunt, responsum papae referentes. Ibi rex Anglici regis filiam sponsam suscepit,
quam in pascha apud Traiectum regio more dotavit. Ex- Apr. 10.
peditio in Italiam ab universis occidentis principibus Traiecti collaudatur. Circa 5.[1] Non. Iun. stella adulta iam nocte apparuit, radios admodum longos versus austrum de se ef-
fundens. Eclypsis lunae facta est 2. Non. Mai[b]. Slavi Mai 6.
regionem Albianorum irrumpunt, multisque occisis et captis, redeunt. Inde dux Liutgerus permotus, terram Slavorum hostiliter invadit, regionem predabundus perambulat, novem urbes munitiores et opulentiores capit, obsidibusque ab ipsis
acceptis, victor redit. Circa assumptionem sanctae Mariae f. 67'.
rex regio apparatu Italiam ingreditur. Omnes civitates mu- Aug. 15.
nitae, omnia castella regi subduntur.

Ind. 3, 1111. Rex natale Domini apud Florentiam cele-
brat. Quo peracto, 2. Idus Febr. Rome ab apostolico hono- Febr. 12.
rifice excipitur. Datis autem utrimque obsidibus, in aecclesia beati Petri considunt[c], super negociis aecclesiasticis tractaturi. Dum haec aguntur, factione quorundam tumultus in aecclesiae gradibus oritur; vulnerantur plures, quidam trucidantur. Quo audito a rege, concilium disturbatur; apostolicus cum cardinalibus regiae custodiae deputatur; Romani trans pontem ultra Tyberim diffugiunt. Eadem nocte tota civitas Lateranensis tumultu bellico concutitur. Orto mane, erectis signis Lateranenses unanimiter regem ex improviso invadunt. Cubicularii vero regis arma corripiunt, multitudini

a) *antecedentibus singulis annis in margine alia manu scriptis, eadem pergit c., initio quibusdam erasis.* b) Mai *c., quibusdam abscisis.* Maii *Ann. Saxo.* c) consident *c.*

1) *Error auctoris, quem etiam Ann. Colon. habent.*

viriliter resistunt. Rex vero et acies sua iam adaucta, quae prius rara erat, venientes audacter invadit, occursantes multos obtruncat, ceteros fugat; plenaque victoria potitus, abducto [a] secum apostolico cum cardinalibus, versus Albam civitatem tendit; castra in campis urbi adiacentibus figit, ubi per totam quadragesimam moratur. His ita gestis, regis optimates quidam, communicato consilio, papam, qui adhuc in custodia regia detinebatur, adeunt, monent, orant, ut super regis negocio mitius agat, iniuriae, si quam adversus regem habeat, obliviscatur, fedus cum rege ineat; regis sibi fidelitatem et obędientiam proponunt; omnimodo sollicitant, ut quae pacis et concordiae sunt cum primoribus regni disponere dignetur. Rex ipse pedibus eius humiliter profusus, veniam postulat, obędientiam spondet, dummodo ei in regia potestate iure antecessorum suorum catholicorum regum uti concedat. Sicque sepius domnum papam, ut animi rigorem aliquantisper temperaret, attemptavit. Tandem papa vincitur et cedit, et sic Romam honorifice redire permittitur. Igitur cum cardinalibus ceterisque personis ad tale negocium dignis de consecratione regis tractat. Statuta autem die, scilicet Idus
Apr. 13. Aprilis, in aeclesia beati Petri regem imperatorem consecrat. Cumque usque ad communicandum missae sollempnitas esset celebrata, apostolicus dato silentio regem sic alloquitur: 'Hoc corpus domini nostri Iesu Christi, natum ex Maria virgine, passum pro salute generis humani, sit confirmatio verae pacis et concordiae inter me et te'; et communicantes, invicem osculati sunt. Post haec imperator apostolicum regiis muneribus donat, a quo tamquam filius a patre salutatus
Mai 21. dimittitur. Pentecosten Verone celebrat. 7. Idus Augusti cum frequentissimo episcoporum aliorumque principum conventu patrem suum regio more Spire sepelit.

f. 65. Aug. 15. In assumptione sanctae Mariae apud Mogontiam Adelbertus, omnium cancellariorum qui ante eum fuerant in aula regis celeberrimus, presente imperatore et consentiente, unanimi aecclesiae electione Mogontinus archiepiscopus constituitur. Palatinus comes Sifridus solutus, honori suo restituitur.

1112. Imperator natale Domini Goslariae celebrat. Dissensio Liutgeri et marchionis Rŏdolfi cum imperatore. Unde principum sententia utrique dampnantur. Ducatus Ottoni de Ballenstad committitur, marchia Elperico. Imperator Saltwidele obsidet; ipsi non longe, cum imperatore pugnaturi, cum exercitu manent. Sed bellica tandem rabie dissipata, predicti principes gratia imperatoris utuntur. Adelbertus Mogonciensis electus regiae custodiae mancipatur.

1113. Reynhardus episcopus Halverstadensis et Wic-

a) adducto c.?

bertus infidelitatis apud imperatorem secundo denotantur. Imperator absente episcopo Halverstad venit; Horneburch obsidet. Episcopus vero et palatinus comes Sifridus, Wicbertus et comes Lothowicus, cum imperatore pugnaturi, castris haud longe fixis, manent; sed deditione urbis facta, ipsique episcopo die statuta, ut se, si posset, de obiectis excusaret, bellicus ille tumultus solutus est. Imperator vero versus Rhenum vadit. Dum haec aguntur, Wicbertus ab amicis imperatoris capitur. Sifridus palatinus comes occiditur. Quae res imperatori non modicam laeticiam contulit. Imperator Wormacie pascha celebrat. Eo adducitur episcopus Mogon- Apr. 6.
tinus; Triveles imperatori redditur[a]; denuo custodiae mancipatur. Post pascha imperator Goslariam regreditur. Reynhardus episcopus interventu principum gratiam imperatoris[b] obtinet. Horneburch concrematur.

1114. Imperator natale Domini Bavenberg celebrat. Altera die post epiphaniam, collectis totius regni principibus, Ian. 7.
nuptias filiae regis Anglici cum ingenti gloria consummat, quales ante eum nemo regum longo ex tempore disposuit. Ibi Lothowicus, qui se putabat bene in gratia imperatoris[c] esse, iussu eius comprehenditur et custodiae mancipatur. Quae res multos principum contra regem exacuit. Udo Hildesheimensis episcopus obiit.

1115. Imperator natale Domini Goslariae celebrat. Duci Liutgero, episcopo Halverstadensi, palatino comiti Fritherico, marchioni Rŏdolfo, ut curiae huic intersint, edicit. Non veniunt. In presidio interim Walbike commorantur. Imperator Bruneswich occupat, Halverstad devastat. Orlagemunden ab amicis eius obsidione vallatur. Contra quos dux Liutgerus et principes predicti, adiunctis sibi Fritherico comite Westfaliae, Heynrico fratre suo, Heinrico de Lindburch, Herimanno de Calvelage[d], tendunt. Imperator vero eis in loco qui dicitur Welpesholt[1] occurrit; ibique 3. Idus Febr. Febr. 3.
acriter cum eo congrediuntur et victoria plena[e] potiuntur. In nativitate sanctae Mariae Theodericus, sanctae Romanae Sept. 8.
aecclesiae cardinalis presbyter, cum frequenti Saxoniae principum conventu Goslariam venit et quedam de aecclesiasticis negociis utilia disseruit. Paucis diebus interiectis, idem ante festum omnium sanctorum Frideslar conveniunt, quae ad Oct.
honorem regni et utilitatem sunt tractaturi. Sub eodem tempore imperator Mogontiam venit, cum subito eiusdem

a) reddit *legendum est.* b) regis *superscr.* imperatoris *c.* c) regis *Ann. Col.* d) Cavelage *c.* e) plei *c.*, *reliquis abscisis.*

1) *prope Mansfeld.*

urbis familia, tam nobiles, tam ministeriales, ipsum adeunt, orant, ad omne servitium suum fidelissimos se amodo promittunt, dum episcopum, quem iam triennio captum tenuit, eis reddat. Tandem precibus eorum victus, tum etiam quasi vi pro temporis articulo coactus, episcopum eis reddidit.

1116. Theodericus cardinalis moritur, Coloniae sepelitur, astantibus episcopis 14 cum Liutgero duce multisque aliis Dec. 26. principibus. In nat. sancti Stephani Mogontinus electus ab Ottone venerabili Bavenbergensi episcopo ordinatur. Magna aeris inequalitas facta est. Circa natale Domini, luna clare fulgente, alia orta est ab occidente. Qua diu cum naturali luna congressa, modo assultus, modo fugam utrisque simulantibus, obscurissima tandem nube tectae sunt; qua recedente, naturalis luna sola fulgebat. Similis quoque conflictus in stellis visus est.

Ian. 4. 1117. In octava sancti Iohannis euangelistae late per orbem terribili et inaudito hactenus terremotu terra concuf. 65'. titur. Maxime vero in Ytalia minax hoc periculum per multos dies continue desevit, adeo ut montium collisione et subversione Aedissae[1] fluminis meatus per aliquot dies obstrueretur. Verona, civitas Italiae nobilissima, edificiis concussis, multis quoque mortalibus obrutis, corruit. Similiter in Parma et in Venetia aliisque urbibus, oppidis et castellis non pauca hominum milia interierunt. Unstrot fluvius, alvei sui profundo scisso, ex toto absortus est terrae motu. Repleto autem ipso hyatu, licet post multa horarum spacia, solito fluebat lapsu. Abbas Corbeiensis Erkenbertus[a] pluresque de Saxonia Iherosolimam vadunt. Paucis ante natale Domini diebus caelum post solis occasum igneo colore late resplenduit, nec longe post quasi radius solis late emicuit. Luna quoque prodigiale intuentibus signum edidit.

1118. Domnus papa Paschalis feliciter ad Dominum migravit. Successor ei eligitur Iohannes, ipsius antea cancellarius, qui et Gelasius dictus est. Imperator vero alium surrogat, Bracarensem[b] scilicet episcopum, quem Gregorium vocaverunt. Quo facto, Iohannes electus apostolicus Beneventum secedit; imperatorem cum ydolo suo — hoc enim nomine quem ipse substituit vocatus est — omnesque huic parti consentientes excommunicavit. Mogontini archiepiscopi milites comesque Heremannus presidium ducis Friderici in Oppenheim diruunt, concremant, multique igne absumpti sunt. Baldewinus rex Iherosolimitanus post multos

a) Erk. c. b) Bacarensem c.

1) *Etsch.*

pro christiana religione labores moritur et iuxta fratrem suum Godefridum sepelitur. Iherosolimitani alium Baldewinum, nepotem suum, in locum eius substituunt.

1119. Domnus apostolicus Gelasius synodum in Francia celebraturus, apud Cluniacum moritur ibique sepelitur. Cui archiepiscopus Viennae, vir religiosus, succedit, Kalistus nomine. Imperator et principes regni in festivitate sancti Iun. 24. Iohannis baptistae conveniunt et in concordiam redeunt, ita tamen, ut omnis causa, quae hactenus aecclesiam disturbaverat et inter eos fomitem discordiae ministraverat, in presentiam domini apostolici Kalisti[a] differretur. Multi mortalium a lupis devorantur. Calistus papa synodum Remis circa festum sancti Lucae celebrat, cui Adelbertus Mogun- Oct. 18. tinus archiepiscopus pluresque episcopi Germaniae interfuerunt. Imperator non longe cum suis consistit, auditurus super synodalibus decretis[1]; sed nichil quod ad reconciliationem pertineret, actum est; immo imperator anathematizatus est.

1120. Dux Liutgerus, Fridericus palatinus comes, Rŏdolfus et plures alii imperatori reconciliantur Goslariae. Fames valida. Modius siliginis duobus solidis venit.

1121. Dux Liutgerus, comes Herimannus[b] de Winceburch numerosa et forti manu Monasterium vadunt pro restituendo Theoderico episcopo. In qua restitutione incaute sancti Pauli templum nobiliter constructum incendio conflagrant cum omni fere urbis loco. Predictus dux omnes fere urbis defensores, tam nobiles quam ministeriales, captos abducit. His actis, Dulmene[2] urbem munitam in deditionem accepit. Circa festum sancti Michahelis in sede episco- Sept. pali Werciburch imperator et totius regni principes conveniunt et in concordiam redeunt, iudicio et consilio domini apostolici causam imperatoris determinandam reservantes[3].

1122. In festo natalis Domini vehementes turbines ventorum innumera edificia et arbores a radicibus subruerunt, et inundatio aquarum ex ymbrium distillatione, supra quam cuiquam mortalium credibile sit, evenit; multisque mortalibus summersis, his qui evaserant diuturni doloris causa extitit. Circa festum sanctae Mariae[4] Spire[5] conventus Sept. principum fit. Ibi episcopus Ostiensis, vir religiosus, sanctae Romanae aecclesiae legatus, consulente papa Calisto, impe-

a) *post add. c.* b) *H. c.*

1) *Cf. Hessonis relationem de concilio Remensi, SS. XII, p.* 410 *sqq.* 2) *Dülmen.* 3) *Cf. LL. II, p.* 74. 4) *S. Mariae nativ.* 5) *Wormatiae dicere debuit; cf. LL. II, p.* 75.

ratorem banno absolvit. Imperator vero, ut ecclesiasticae iusticiae satisfaceret, investituras ecclesiasticarum dignitatum sancto Petro remisit; ita dumtaxat, ut, libera electione pre-
f. 66. cedente et canonum gravitate conservata, imperialis auctoritas quod sui iuris est in constituendis episcopis sive abbatibus vel abbatissis non amitteret, et si in constituendis his dignitatibus discordia, ut sepe fit, oboriretur, imperialis potestas consilio sapientum contrairet.

1123. Adelbero Bremensis archiepiscopus canonice electus pro reposcenda pallii dignitate Romam vadit. Ibi a domino apostolico Calisto honorifice suscipitur, in archiepiscopum ab eo consecratur, habitaque synodo, canonico et iudiciario ordine pallium obtinuit, negligentia duorum antecessorum suorum amissum et in Danos translatum.

1124. Eclypsis lunae facta est Kal. Febr. Magnae molis grando cecidit 9. Kal. Augusti. Eclypsis solis facta
Aug. 11. est 3. Idus Augusti. Magna fames accidit. Calistus papa obiit; cui Honorius successit[a].

Mai. 1125. Imperator Traiecti infra ebdomadam pentecosten obiit; corpus eius Spiram defertur. In festo sancti Bartho-
Aug. 24. lomei omnes totius imperii principes Mogontiae conveniunt, omnes unanimiter ducem Liutgerum[b] in regem eligentes.

1126. Novus rex natale Domini apud Argentinam celebrat, dehinc ad patriam redit. Rotgerus Parthenopolitanus episcopus obiit; cui Northbertus succedit. Rex, rapta acie admodum parva, in Boemiam pro restituendo Ottone, qui iniuste privatum se honore predictae provinciae querebatur, tendit, incaute quidem. Tria enim milia, non plus, secum assumpsit; hostium vero 20 milia aut amplius erant. Ducenti vero expeditiores regem precedebant, ad precidendas indagines silvae, quae Boemiam a Saxonia disterminant, dispositi. Cumque hi per invia et abrupta silvae quasi repentes laborarent, tum nivium magnitudine, tum indaginum incisione fatigati, hostium insidiis ex improviso circumveniuntur. Obtruncantur ibi plerique terrae meliores, viri fortes et nobiles, domi militiaque clari. Rex expeditionem movet super Fridericum ducem Sueviae[1] vel Alsaciae; sed eo in munitiora terrae se recipiente, rex infecto negocio redit. Treveris apud Sanctum Eucharium reperitur[c] corpus sancti Mathiae apostoli subtus altare Iohannis baptistae. Quo digne locato, deinceps ab omni populo Teutonico maxima devotione colitur.

a) sucessit *c.* b) L. *c.* c) *vocabulo eraso, manu s. XV. scriptum:* reperitur pars corporis.

1) Sueviae vel *Hild. addidisse videtur.*

1127. Rex Norinberch, urbem munitissimam, obsidione premit; sed nil relatu dignum actum est ibi, sed sine effectu cum dampno suorum inde rediit. Heynricus Patherbrunnensis episcopus obiit; cui Bernhardus succedit.

1128. Circa festum sancti Iohannis baptistae rex expe- Iun. 24. ditionem contra Cŏnradum, fratrem Friderici ducis, movit, obseditque urbem Spire; acceptisque obsidibus, circa festum Nov. 11. sancti Martini discessit.

1129. Post pentecosten rex urbem Spire iterum obsi- Iun. 2. dione vallat, quia fidem, quam superiori anno dederant, infregerunt.

1130. Rex natale Domini cum multa frequentia principum circa urbem Spire in tentoriis celebrat. Tandem Spirenses, videntes constantiam regis, fame coacti, sese cum ipsa urbe regi tradiderunt in festo sanctorum Innocentum. Dec. 28. Honorius papa obiit; cui Innocentius successit. Burkardus de Lucca[1] occiditur; unde rex contristatus et iratus, Winceburch, castrum Herimanni comitis, cui huius cedis consilium et iussum imponebatur, obsidione circumdat.

1131. Rex natale Domini Gandersem celebrat. Herimannus consilio principum cum predicto castro regis se potestati tradit. Quem rex custodiae deputat; castrum vero everti solotenus imperat.

1132. Vehementissima vis ventorum innumera edificia subvertit. Eclipsis lune facta est 5. Non. Marcii[a]. Translatio[2] Mart. 3. sancti Godehardi facta est. Circa assumptionem sanctae Aug. 15. Mariae profectio regis in Italiam pro consecratione sua ab apostolico apud Romam in cesarem. In quo itinere cum ad urbem Augustanam venisset, eam pacifice ingressus est; sed quorundam civium factione seditio contra regis homines exorta est; et hac de causa repentino igne, ut in tali tumultu f. 66'. fieri solet, civitas fere tota conflagravit, et multi tam gladiis quam flammis perierunt.

1133. Rex natale Domini in Longobardia apud villam Medicinam[3] dictam celebrat. Per Italiam pleraque loca munita sibi resistentia capit. Tandem 2. Kal. May Romam Apr. 30. cum summo favore ingreditur; ibique 2. Non. Iunii, quo Iun. 4. tunc dies dominica extitit, Lateranis in basilica sancti Iohannis baptistae a domino apostolico Innocentio in imperatorem consecratur. Bernhardus Patherbrunnensis episcopus, qui tunc cum rege aderat, usum rationalis in celebrationibus

a) M : : : c.

1) *Loccum.* 2) *Haec quoque in Ann. Patherbr. relata fuisse videntur.* 3) *prope Bologna.*

missarum constitutis temporibus et dedicationibus ecclesiarum seu ordinationibus aecclesiasticorum graduum, in proprio tantum episcopatu, sibi suisque successoribus a predicto papa Innocentio promeruit. Post haec imperator cum suis[a] in reditu cum ad locum quendam venisset, qui propter situs angustiam Clus[1], quasi preclusus, vocatur — quippe ex una parte excelsissimo monte adiacente, ex altera parte profundissimo[b] flumine currente, via in medio quatuor seu quinque itinerantium simul spacio patente —, et cum ibidem transitus imperatori[c] ab incolis negaretur, ipse miro eventu et perspicuo Dei auxilio eundem locum celeriter irrumpendo, fugatis hostibus, cum suis pertransiit et urbem in supercilio ipsius excelsissimi[d] montis positam repentino assultu cepit et principem eiusdem urbis captivum secum abduxit. Duo circuli, maior et minor, circa solem apparuerunt 3.[e] Kal. Iulii circa horam terciam; minor circulus ambiens principale
Iun. 29. templum Patherbrunnensis sedis et maior circumdans civitatem ibidem consistentibus videbatur. Ipsa die hora 9. ipsum templum cum omni fere civitate, proh dolor! incendio conflagravit. Eclypsis solis facta est 4. Non. Augusti circa
Aug. 2. horam 6, in tantum ut stellae in caelo apparerent. Magna inequalitas aeris et pluviarum inundatio per totum tempus messis subsecuta est. Rex Danorum pluribus advenis Teutonicis terram suam incolentibus truncationes membrorum facit. Hac de causa imperator super eum expeditionem movere intendit.

1134. Imperator pascha Halverstad peragit. Ibi rex
Apr. 15. Danorum veniens, sese in potestatem imperatoris tradit obsidesque dat, iuramentum facit, se successoresque suos nonnisi permissu imperatoris[f] successorumque suorum regnum adepturum; et pulchro spectaculo nullis retro temporibus audito, ipso sancto die paschae idem rex Danorum, regio more coronatus, coram coronato de more imperatore gladium ipsius portat; et sic in gratia imperatoris repatriavit. Nortbertus Magedeburgensis archiepiscopus obiit; cui Conradus successit.

1135. Dominica ante mediam quadragesimam, scilicet
Mart. 17. 16. Kal. Aprilis, frequens principum fere totius regni conventus fit apud Bavenberg, imperatore presente. Ibi, Dei gratia aspirante, Fridericus dux Suevorum comitantibus prin-

a) :::: uis *c. in marg. add.*; cum suis *ex Annal. Saxone restituit. P.* b) excelsissimo *corr.* profundissimo *c.* c) regi *Ann. Col.* d) excelsimimi *c.* e) VI. *Ann. Col.* f) regis *Ann. Col.*

1) *Clausen ad fluvium Eysack, infra Brixinam Tyrolensem.*

cipibus in concordiam cum imperatore sociatur. In festo pentecosten apud Magadeburg primum principes regni coram Mai 26.
imperatore firmissimam pacem domi forisque ad 10 annos iuraverunt. In festo sancti Michahelis in loco qui dicitur Sept. 29.
Mulenhusen Conradus, frater Friderici ducis, imperatori reconciliatur.

1136. Irruptio Slavorum in partes Saxoniae; contra quos Adelbertus marchio exercitum movens, terram eorum non semel hostiliter invasit et depopulatus est. Circa assumptionem sanctae Mariae expeditio imperatoris in Ytaliam. Aug. 15.

1137. Imperator natale Domini, similiter et pascha, in Apr. 11.
Italia celebrat, pentecosten vero apud Barum cum generali [conventu[a]] Italicorum principum. Ibi Bruno Coloniensis archiepiscopus obiit; cui Hugo, decanus Sancti Petri, successit; qui et ipse post paucos dies ibidem obiit; ibi ambo conditi iacent. Princeps Apuliae Rozir nomine, ob cuius insolentiam maxime imperator Italiam intraverat, statuit castrum satis munitum in ipso latere civitatis Barae; in quod castrum multitudinem predonum collocaverat, qui terra marique, quoquo[b] attingere poterant, inauditis miseriis et calamitatibus regiones opprimebant. Simili modo per totam fere f. 68.
Italiam fecerat. Penteeoste celebrato, imperator castrum cum Mai 30.
exercitu circumdat; quod nimio sudore expugnans, igni tradit soloque coequat. Predones comprehensi suspensi sunt circa turrim exustam numero quingenti vel eo amplius. Quo terrore omnis civitas, omnis munitio regiae se potestati tradit. Exin imperator in Calabriam transivit. Ibi legati Grecorum ad eum magnifice veniunt, quos ipse magnificentius suscepit ac dimisit. Adelbertus Mogontinus archiepiscopus obiit; post cuius obitum civitas una cum principali templo igne concremata est. Marchyo Adelbertus, collecta valida manu, hyemali tempore terram Slavorum predabundus perambulat. Imperator, rebus in Italia compositis, in ipso reditu 2. Non. Dec. 4.
Decembris obiit; corpusque eius delatum in patriam, sepelitur regio more in hereditate paterna, in loco qui dicitur Lutheron.

a) *deest c.* b) quoque *c.*

Monumenta Welforum antiqua, editore Weiland. 1869. 45 Pf.

Nithardi historiarum libri IIII. Editio altera. 1870. 75 Pf.

Ottonis episcopi Frisingensis opera, ex recens. Wilmans. 2 Vol.
Tom. I. Chronicon adjecta continuatione. 1867. 3 M. 30 Pf.
Tom. II. Gesta Friderici imp. auctoribus Ottone et Ragewino 1867. 2 M. 70 Pf.

Pauli historia Langobardorum. 1878. 3 M.

Richeri historiarum libri IIII. Editio altera. Recognovit Waitz. 1877. 2 M. 70 Pf.

Ruotgeri vita Brunonis, archiepiscopi Coloniensis. 1841. 60 Pf.

Ryccardi de Sancto Germano notarii chronica. Edidit G. H. Pertz. 1864. 1 M. 50 Pf.

Vita Heinrici IV. imperat., ex recens. Wattenbach. Editio altera. 1876. 50 Pf.

Widukindi res gestae Saxoniae, ex recens. Waitz. Editio altera. 1866. 1 M. 15 Pf.

Wiponis proverbia, tetralogus Heinrici regis, vita Chuonradi II. imp. 1853. 75 Pf.